

ARBEIDSPROGRAM FOR MILJØPARTIET DE GRØNNE 2025-2029

ANDREUTKAST

Ikke vedtatt politikk

Dette dokumentet inneholder *forslag* til ny politikk fra programkomiteen i MDG. Ingenting som står her kan forstås som partiets offisielle standpunkt før Landsmøtet har behandlet og vedtatt forslaget med eventuelle endringer.

1 INNHOLDSFORTEGNELSE

2	<u>1. VÅR LEVENDE JORD</u>	2
3	1.1 KLIMA	5
4	1.2 NATUREN PÅ LAND	6
5	1.3 HAV, FJORDER OG VASSDRAG	8
6	1.4 MILJØGIFTER OG FORURENSING	9
7	1.5 PLAST	9
8	1.6 ANNET AVFALL	10
9	1.7 DYREVERN OG DYREVELFERD	11
10	1.8 ENERGI	13
11	<u>2. VELFERD HELE LIVET</u>	15
12	<u>2.1 INKLUDERING OG KAMP MOT FATTIGDOM</u>	16
13	2.1.1 FORDELING OG FATTIGDOMSBEKJEMPELSE	17
14	2.1.2 FOREBYGGE UNGT UTENFORSKAP	18
15	2.1.3 ARBEIDSLIV OG ARBEIDSINKLUDERING	19
16	2.1.4 BOLIGPOLITIKK	21
17	2.1.5 SENIORPOLITIKK	21
18	<u>2.2 OPPVEKST OG KUNNSKAP</u>	22
19	2.2.1 GOD BARNDOM OG FAMILIELIV	23
20	2.2.2 BARNEVERN OG FAMILIEVERN	24
21	2.2.3 BARNEHAGE	25
22	2.2.4 SKOLE OG OPPLÆRING	26
23	2.2.5 HØYERE UTDANNING OG STUDENTER	29
24	2.2.6 FORSKNING	30
25	<u>2.3 HELSE OG OMSORG</u>	31
26	2.3.1 FOLKEHELSE	32
27	2.3.2 NÆRE HELSETJENESTER	34
28	2.3.3 SPESIALISTHELSETJENESTEN	35
29	2.3.4 PSYKISK HELSE	35
30	2.3.5 RUSPOLITIKK	36
31	<u>3. VERDISKAPING SOM VARER</u>	39
32	3.1 TRYGT UT AV OLJEALDEREN	42
33	3.2 NÆRINGSPOLITIKK FOR SIRKULÆRØKONOMI	43
34	3.3 GRÜNDERE OG SMÅBEDRIFTER	44
35	3.4 EN GRØNN ØKONOMISK KURS	45
36	3.5 SKATT OG AVGIFTER	45
37	3.6 OFFENTLIGE INNKJØP	46
38	3.7 MATSYSTEMET	47
39	3.8 JORDBRUK	48
40	3.9 FISKERI	49
41	3.10 OPPDRETT OG HAVBRUK	50
42	3.11 SKOGBRUK	51
43	<u>4. DEMOKRATI FOR ALLE</u>	52

44	4.1 ANTIRASISME OG TRYGGHET FRA DISKRIMINERING	55
45	4.2 TA BORT FUNKSJONSHINDRE	56
46	4.3 LIKESTILLING OG SELVBESTEMMELSE	57
47	4.4 SKEIVES RETTIGHETER OG KJØNNSMANGFOLD	58
48	4.5 VERN MOT VOLD OG OVERGREP	59
49	4.6 DEMOKRATI	61
50	4.7 DIGITALISERING OG KUNSTIG INTELLIGENS	62
51	4.8 MEDIER OG OFFENTLIGHET	63
52	4.9 RETTSSTAT, MENNESKERETTIGHETER OG POLITI	64
53	4.10 KRIMINALOMSORG	66
54	4.11 URFOLK OG NASJONALE MINORITETER	67
55	4.12 SPRÅK	68
56	5. LIVSKRAFTIGE LOKALSAMFUNN	70
57	5.1 LOKALT SELVSTYRE	73
58	5.2 VENNLIGE, FRODIGE OG OPPFINNSOMME BYER	74
59	5.3 LEVENDE, GRØNNE DISTRIKTER	75
60	5.4 FRIHET FRA OVERFORBRUKET	75
61	5.5 INTEGRERING OG INKLUDERING	76
62	5.6 SIVILSAMFUNN OG FRIVILLIGHET	77
63	5.7 KUNST OG KULTUR	78
64	5.8 KULTURARV	79
65	5.9 RELIGION OG LIVSSYN	80
66	5.10 FRILUFTSLIV, IDRETT OG FYSISK AKTIVITET	81
67	6. MOBILITET I HELE LANDET	83
68	6.1 GRØNNE VERKTØY I SAMFERDSEL	85
69	6.2 SYKKEL OG GANGE	86
70	6.3 KOLLEKTIVTILBUD SOM RYGGGRAD I PERSONTRANSPORT OVER HELE LANDET	87
71	6.4 TOG	87
72	6.5 DELEMOBILITET	89
73	6.6 VEITRAFIKK	89
74	6.7 SJØ- OG LUFTFART	90
75	6.8 BÆREKRAFTIG REKREASJON OG REISELIV	92
76	7. EN TRYGGERE VERDEN	93
77	7.1 BEREDSKAP	96
78	7.2 INTERNASJONALT SAMARBEID FOR FRED	97
79	7.3 ASYL- OG FLYKTNINGPOLITIKK	98
80	7.4 FORSVAR	100
81	7.5 NORGE I NORD	101
82	7.6 EUROPAPOLITIKK	102
83	7.7 STATENS PENSJONSFOND UTLAND	103
84	7.8 INTERNASJONAL HANDEL OG ØKONOMI	103
85	7.9 NØDHJELP, UTVIKLINGSSAMARBEID OG HUMANITÆR BISTAND	104
86	7.10 KLIMA- OG NATURBISTAND	105

87 1. VÅR LEVENDE JORD

88 VISJON 2045

89
90
91 *I 2045 har vi et samfunn som skaper verdier og velferd for alle, uten å ødelegge*
92 *livsgrunnlaget vårt. Vi beskytter og restaurerer natur og dyrelivet blir rikere*
93 *igjen. Norge har nådd netto null utslipp, og vi forvalter klodens felles ressurser*
94 *etter prinsipper om varsomhet, rettferdighet og langsiktighet. Samtidig har vi*
95 *blitt rikere på tid og opplevelser. En nyskapende og inkluderende*
96 *sirkulærøkonomi har frigjort oss fra overforbruk, tidspress og naturødeleggelse.*
97 *Vi deler mer, lever mer og sløser mindre.*

98
99 *Flere har tilgang på opplevelser som beriker livene, i naturen og i nabolagene*
100 *sine. Vi har hytte, båt og bil gjennom stadig bedre deletjenester, så vi ikke*
101 *trenger å eie alt vi bruker. Det vi eier varer lenger, og vi har lært oss å reparere*
102 *igjen. Hverdagslige valg, som hva vi skal ha til middag og hvordan vi skal*
103 *komme oss til jobb, etterlater seg ikke lenger arr på jorden, men nærer den.*
104 *Tenåringen kan få sin første sprellende villaks på kroken, og bestemor kan*
105 *fortsatt peke på rypa i fjellet.*

106
107 *Det er mer levende og myldrende dyre- og naturliv rundt oss. Vi bygger ikke*
108 *lenger motorveier eller store kjøpesentre utenfor bysentrum, men skaper heller*
109 *gode steder for både folk og natur, der vi har det vi trenger til våre daglige*
110 *behov i nærheten. Loven verner naturen, som endelig vinner i møte med*
111 *kortsiktige økonomiske interesser.*

112
113 *Klimaendringene er i ferd med å stabilisere seg under 2 grader. Vi har sluttet å*
114 *basere samfunnet på fossil energi, og eksporterer heller ikke klimagassutslipp*
115 *gjennom salg av olje og gass. Internasjonalt viser Norge vei gjennom at kraft,*
116 *kapital og kompetanse går til næringer som øker livskvaliteten, kutter utslipp og*
117 *styrker naturen. Dette er vårt viktigste bidrag til langsiktig fred.*

118
119 *Dette er en arv vi er stolte av å gi videre til våre barn.*
120

121

122 VINNERLØSNINGER PÅ NATUR- OG KLIMAKRISA

123 *Naturen og atmosfæren er menneskenes hjem og rammen for alt liv. Å beskytte dette er*
124 *forutsetningen for å leve gode liv i trygghet og med god helse. Menneskelig aktivitet*

125 forurenses lufta, naturen, vannet og maten vår. Bønder mister avlinger, vi opplever større
 126 flommer og flere jordras, isbreene våre smelter og mange steder i verden er ekstremvær
 127 blitt normalt. Land over hele verden er enige om at krisene må løses, og har blitt enige om
 128 Paris-avtalen og en global naturavtale.

129
 130 Klimakrisen er vår tids største urettferdighet. Det er de som har minst som rammes
 131 hardest - både i Norge og i verden, mens de rikeste forurenses og forbruker mest. De
 132 unges muligheter til frihet og velferd blir dårligere for hver dag som går. Politikerne her og
 133 nå har ansvaret for å handle. Det ansvaret kan ikke overlates til noen andre, til en annen
 134 tid, et annet sted.

135
 136 Det er politiske valg som har skapt samfunnet vi har i dag, og det er politiske valg som
 137 bestemmer hva slags samfunn vi får i framtida. Effektiv klima- og miljøpolitikk er bra for
 138 både mennesker og natur. For at grønn politikk skal lykkes må vi samarbeide
 139 internasjonalt. Ved å bruke av vår rikdom og kompetanse til å finne løsninger som hjelper
 140 globalt, kan vi legge grunnlaget for å fortsatt være verdens beste land å bo i.

141
 142 Sammenhengende natur skal bevares slik at dyr og planter kan overleve. Havet og
 143 fjordene må reddes etter år med forsøpling, overfiske, forsuring og forurensing. De store
 144 utslippene fra industri, olje og gass skal stanses. Heller enn å subsidiere det som
 145 ødelegger natur og klima, vil vi skattlegge det. Vi vil satse på arbeidsplasser som tjener
 146 penger på at naturen og klimaet blir bedre, ikke verre. Samtidig skal de med minst i
 147 samfunnet få bedre råd, med en større andel av inntektene enn i dag.

148 MATEN, LUFTA OG VANNET SKAL VÆRE RENT

149 Plast og miljøgifter spres i dag over hele jordkloden, til jord, luft, vann og mat. For mange
 150 av stoffene har vi begrensede kunnskaper om langtidsvirkningene på menneskers helse,
 151 men vi vet likevel at barn og gravide er spesielt sårbare. Førre-var-prinsippet må legges til
 152 grunn både når det gjelder produksjon, bruk og opprydding av stoffer vi vet er skadelige,
 153 og nye stoffer med ukjent effekt på mennesker og natur.

154 ENERGI SKAL PRODUSERES UTEN UTSLIPP OG FORDELES RETTFERDIG

155 Framtidas energisystem er fornybart, forutsigbart og arealeffektivt. Å kutte Norges
 156 utslipp krever massiv satsing på energisparing kombinert med utbygging av den mest
 157 naturvennlige fornybare energiproduksjonen. Våre løsninger gjør at vi fortsatt kan ha nok
 158 kraft, uten at naturverdier, friluftsliv og lokalsamfunn ofres. Vi vil slutte med sløsing av
 159 energi, og legge til rette for strømsparing i næringsliv og hjem. De mest unødvendige
 160 energislukene, som å bruke strøm på å utvinne olje og gass, til kryptoutvinning og nye
 161 hyttebyer, må stanses.

162 **Dissens D01: Et mindretall i komitéen (Jonas) ønsker å stryke "til kryptoutvinning"**

163

164 Ved å legge til rette for solceller på tak, og vindkraft til havs og på allerede nedbygde
165 arealer vil Norge produsere mer strøm uten klimagassutslipp, øke beredskapen vår og gi
166 inntekter tilbake til lokalsamfunn. Strømnettet vårt kan unngå overbelastning ved å spre
167 strømproduksjonen, og å ta i bruk batterier, overskuddsvarme, bergvarme, fjernvarme og
168 biogass i mye større grad enn i dag.

169
170 Strømprisen vil variere mer når vi har mer fornybar energi basert på sol og vind i Norge og
171 i Europa. I Norge havner mesteparten av inntektene fra høye strømpriser i statskassa. Alle
172 som opplever høye strømpriser bør få statlige strøminntekter utbetalt direkte. Dermed vil
173 man fortsatt spare penger på å redusere forbruk, og unngå at de som har minst får en
174 urettferdig belastning.

175

176 DYRA SKAL FÅ LEVE NATURLIGE LIV

177 Menneskene deler jorda med et mangfold av arter som har egenverdi. Alle dyr skal ha
178 mulighet til å utfolde seg slik som er naturlig for dem. Der strukturer og driftsmetoder
179 skaper store lidelser for husdyr, må strukturene endres. Ville dyrs leveområder må bevares
180 og restaureres og knyttes sammen igjen. Dyr som avles i oppdrettsmerder, haller og fjøs
181 må få det bedre, blant annet ved at bonden og oppdretterne ikke presses til å maksimere
182 produksjonen sin. Mishandling av dyr skal straffes og rettes opp i.

183

184 RESSURSER SOM GÅR I KRETSLØP

185 Løsningene våre setter klima og natur som ramme for all politikk. Vårt program viser
186 hvordan samfunnet og økonomien kan organiseres innenfor naturens tålegrenser. Vi
187 lykkes ikke med omstillingen bare ved å bevilge mer ressurser og penger, men ved å se
188 sammenhengene mellom velferds- og verdiskapingssektorene og utnytte dem så de
189 gagnar både mennesker og natur.

190

191 En grønn økonomi er ikke avhengig av å vokse. Med vår politikk vil produksjon og forbruk
192 basere seg på fornybare ressurser, redusert arealbruk og uttak av naturressurser, og
193 reparasjon og vedlikehold, deling, ombruk og resirkulering. Slik lærer økonomien av
194 økologien, der ressurser går i kretsløp.

195

196

197 1. VÅRE LØSNINGER

198 1.1 KLIMA

199 De Grønne vil:

200 NORGES MÅL OG TILTAK

- 201 1. At Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser i Parisavtalen. Vi skal ha som
202 mål (meldt inn til FN) at vi i 2035 skal ha kuttet 80% av våre territorielle utslipp
203 (sammenlignet med 1990), uten at handel med internasjonale klimakvoter eller vår
204 internasjonale innsats regnes med.
- 205 2. Sette eget klimamål for utslipp som kommer av endringer i skog og arealbruk, og et
206 eget mål for å kutte utslipp som kommer av forbruket vårt.
- 207 3. Alltid legge føre-var-prinsippet og mest mulig oppdatert kunnskap til grunn når vi
208 utarbeider politikk og gjennomfører klimatiltak.
- 209 4. At alle planer, meldinger, budsjetter, utredninger, tildelingsbrev og notater
210 regjeringen lager, og alle større statlige beslutninger, skal ta utgangspunkt i at
211 Norge skal bli et lavutslippsamfunn.
- 212 5. At regjeringen skal legge frem en oppdatert klima- og energiplan for Norge
213 annethvert år, som inkluderer en vurdering av om andre Stortingsvedtak har bidratt
214 til å nå klimamålene.
- 215 6. At Stortinget vedtar femårige utslippsbudsjetter frem til 2050, med rettslig
216 bindende utslippskutt i alle sektorer for de to kommende femårsperiodene.
- 217 7. Sette en forutsigbar bane for karbonprisen som gjør at vi når klimamålene. Prisen
218 fastsettes basert på råd fra uavhengig fagekspertise, slik at den ikke blir uthult av
219 unntak og smutthull.

220 GLOBALE KLIMAKUTT

- 221 8. At Norge skal inngå avtaler med fattige land som trenger finansiering til å fase ut
222 kull og til å bygge ut nullutslippsløsninger.
- 223 9. Jobbe for en avtale mellom produsentland om å redusere mengden fossile brensler
224 som tilbys på det internasjonale markedet.
- 225 10. Styrke garantiordningen for investeringer i fornybar energi og matsystemer i
226 utviklingsland hos Norad, og arbeide for at Norfund i større grad tilbyr småskala lån
227 til utvikling av fornybar energi i lavinntektsland.
- 228 11. At klimaavtrykket av vårt forbruk og vår eksport reduseres kraftig, blant annet ved å
229 å fase ut produksjon av olje og gass og ved å innføre klimatoll på importerte varer i
230 samarbeid med EU (Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM).
- 231 12. Sørge for at statens offentlige finansieringsstrømmer er i tråd med klimamålene,
232 ved å bruke statens eierskap til å vri selskaper som Equinor og oljefondets
233 investeringer fra fossilt til fornybart.

234 SEKTORVISE TILTAK

- 235 13. Olje og gass (11,5 millioner tonn CO₂e i 2023): Utarbeide en plan for slutfasen av
 236 norsk olje og gass, der de mest utslippsintensive feltene fases ut først. Kraft fra
 237 land skal brukes til bærekraftig industri fremfor elektrifisering av sokkelen (se eget
 238 *kapittel*).
- 239 14. Industri og bergverk (10,8 millioner tonn CO₂e i 2023): Gjennomføre en storskala
 240 satsing på klimakutt, elektrifisering og karbonfangst. Dette skal skje gjennom
 241 statlige partnerskap med industrien og ulike finansielle virkemidler som
 242 differansekontrakter.
- 243 15. Veitrafikk (8,0 millioner tonn CO₂e i 2023): Fortsette suksessen med å omstille
 244 transporten i Norge gjennom krav til nullutslipp ved nysalg, satsing på infrastruktur
 245 for tungtransport, bildeling, redusert biltrafikk og effektivisering av transport.
- 246 16. Luftfart, sjøfart, anleggsmaskiner m.m. (7,6 millioner tonn CO₂e i 2023): Etablere
 247 næringsfond for utslippsfrie skip, fly og tungtransport og satse på elektrifisering av
 248 båtruter og anleggsmaskiner, og de korteste flyrutene.
- 249 17. Jordbruk (4,5 millioner tonn CO₂e i 2023): Bidra til at bonden kan gjøre effektive
 250 klimakutt uten tap av inntekter, og uten at det går ut over våre mål for
 251 matforsyningen.
- 252 18. Andre kilder, energiforsyning og oppvarming (4,1 millioner tonn CO₂e i 2023):
 253 Redusere avfallsmengden, tette utslipp fra avfallsdeponi og sikre CO₂-fangst på
 254 alle større forbrenningsanlegg i Norge.
 255

256 1.2 NATUREN PÅ LAND

257 De Grønne vil:

- 258 1. Verne områder fra nedbygging for å sikre friluftsliv og naturopplevelser der folk
 259 bor, gjennom en nærnaturlov. Innbyggerne skal involveres i utvelgelsen av slike
 260 områder i sitt nærmiljø.
- 261 2. Sikre at tilstanden til norsk natur forbedres kraftig, ved å igangsette restaurering av
 262 minst 30 prosent av forringet norsk natur innen 2030, lovfeste arealnøytralitet
 263 innen 2030, og utarbeide jevnlig et nasjonalt arealbudsjet som følger opp målene
 264 om null netto tap av natur.
- 265 3. Sikre at nasjonale villreinområder, myr og våtmarksområder, biologisk gammel skog
 266 og andre spesielt verdifulle naturtyper ikke bygges ned eller på andre måter
 267 ødelegges.

- 268 4. Sikre at allemannsretten holdes i hevd, men åpne for regulering av ferdsel i særlig
269 utsatte og belastede naturområder, slik at naturverdiene og besøkendes sikkerhet
270 ivaretas.
- 271 5. Stanse alle nye firefelts-motorveiprosjekter og kun tillate nye hytter og tilhørende
272 infrastruktur som fortetting av eksisterende hytteområder.
- 273 6. Etablere nye nasjonalparker og andre verneområder, og prioritere naturtyper som
274 er underrepresentert i dagens vern, slik som gruntvannsområder, elvedeltaer og
275 den mest høyproduktive skogen. Konkret vil vi etablere blant annet Søre
276 Bjørnafjorden og Preikestolen nasjonalpark, samt utvide Jotunheimen nasjonalpark.
- 277 7. Gi villreinen større leveområder ved å koble sammen fragmenterte områder med
278 nye korridorer.
- 279 8. Forvalte rovdyrbestandene i Norge på en bærekraftig måte. Vi vil endre
280 bestandsmålet for ulv til et minimumsmål, med minimum åtte helnorske ynglinger
281 av ulv, avvikle rovviltnemndene og støtte forebyggende tiltak mot rovdyrskader.
- 282 9. Innføre strengere restriksjoner for innførsel av planter, jord og levende dyr, for å
283 begrense spredning av fremmedarter som kan utgjøre en økologisk risiko for norsk
284 natur og/eller norsk matproduksjon.
- 285 10. Revidere plan- og bygningsloven med utgangspunkt i arealnøytralitet og
286 naturrestaurering, for at Norge skal bli et lavutslippsamfunn med nødvendig
287 klimatilpassing. Loven skal forvaltes av Klima- og miljødepartementet.
- 288 11. Pålegge kommunene å gjennomføre "planvask" ved rullering av kommuneplanens
289 arealdel, hvor naturområder som er regulert for nedbygging vurderes tilbakeført til
290 natur (LNF).
- 291 12. Flytte ansvaret for bestilling og kvalitetssikring av konsekvensutredninger for
292 reguleringsplaner fra forslagsstiller til et partsuavhengig organ. Forslagsstiller skal
293 fortsatt finansiere utredningene som i dag.
- 294 13. Styrke *naturesats*-ordningen som gir ekstra midler til kommuner som satser på å
295 ivareta naturmangfold.
- 296 14. Styrke statsforvalterens muligheter til å følge opp vern av strandsonen, jordvern,
297 og andre nasjonale retningslinjer og forbud som ofte blir forsøkt brutt.
- 298 15. Utrede og innføre en naturavgift ved nedbygging av natur og matjord. Avgiften
299 skal ikke gjelde i kommuner som allerede krever økologisk kompensasjon ved
300 nedbygging.

301

302 1.3 HAV, FJORDER OG VASSDRAG

303 De Grønne vil:

- 304 1. Iverksette vern av våre mest sårbare havområder umiddelbart, og i løpet av 2027 ha
305 en konkret tidsplan for vern av 30 prosent av våre havområder, som inkluderer
306 begrensninger på kommersielt fiske, som blant annet bunntåling.
- 307 2. Stanse all ny oljeleting og alle planer om mineralutvinning på havbunnen, og
308 arbeide for globale avtaler om moratorium på slike aktiviteter i havet.
- 309 3. At sårbare og verdifulle områder som Lofoten, Vesterålen og Senja, iskantsonen,
310 polarfronten i Barentshavet og Norskehavet, havområdene rundt Jan Mayen,
311 Mørebankene, Iverryggen og Skagerrak vernes fra industriell aktivitet på
312 havbunnen.
- 313 4. Styrke arbeidet med miljøforsvarlig opprydding i giftige bunnmasser og
314 forurensning i havner, elvemunninger og fjorder.
- 315 5. Si nei til all deponering av gruveavfall i sjø, inklusive i Førdefjorden og
316 Repparfjorden, og legge til rette for alternativ bruk av restmasser fra gruver og
317 tunneler.
- 318 6. Utvide grensene for nasjonale laksefjorder til alle områder som er viktige for
319 villaksen, etablere farbare elver i vassdrag som har blitt demmet opp, og regulere
320 næringsvirksomhet, utbygging og andre trusler mot villaksen langt strengere.
- 321 7. Etablere et statlig finansiert restaureringsprosjekt for Oslofjorden, med blant annet
322 krav til jordbruksarealer og utskilling og gjenvinning av nitrogen fra avløp for alle
323 kommuner i nedbørsfeltet til Oslofjorden .
- 324 8. Styrke kunnskapen om påvirkning fra havvind-installasjoner på marine
325 økosystemer, marine næringer, sjøfugl og trekkveier, og sikre at denne blir tatt
326 hensyn til i all havvindutbygging.
- 327 9. Lage og iverksette effektive planer for gjenoppbygging av utrydningstruede arter i
328 og ved havet og styrke svake bestander av for eksempel sjøfugl.
- 329 10. Sikre at ny havmiljølov også skal gjelde utenfor territorialfarvannet i norske
330 havområder, og inkludere bestemmelser om områdevern, utvalgte naturtyper og
331 prioriterte arter.

332

333

334 1.4 MILJØGIFTER OG FORURENSING

335 De Grønne vil:

- 336 1. Sikre at klær, mat, leker, kosmetikk, emballasje og andre forbrukerprodukter som
337 omsettes i Norge skal være trygge og giftfrie, og forby produksjon og import av
338 alle perfluorerte stoffer i forbrukerprodukter.
- 339 2. Jobbe internasjonalt for endring av produsentansvaret for miljøgifter, slik at
340 bevisbyrden på skadelige effekter legges til produsent, og ikke til forbruker.
- 341 3. Sikre ren luft i norske byer og lokalsamfunn, ved å skjerpe kravene til luftkvalitet i
342 tråd med Folkehelseinstituttets anbefalinger.
- 343 4. Kartlegge omfanget av import, omsetning, bruk og avfallshåndtering knyttet til
344 «evighetskjemikalier» som PFAS i Norge, avbøte skadene, og kompensere
345 dokumenterbare helse- og miljøskader fra tidligere bruk og omsetning av slike
346 stoffer.
- 347 5. Forby plastprodukter med helse- og miljøskadelige tilsetningsstoffer, som
348 hormonhermere, flammehemmere, PFAS og lignende.
- 349 6. Forby engangsgriller.
- 350 7. Styrke norsk forskning på miljøgifter og forurensning, inkludert forskning på
351 miljøgifters effekt på barn.
- 352 8. Belønne tiltak som beskytter insekter, dyr og mennesker mot unødvendig bruk av
353 utendørs belysning, og få norske nasjonalparker og andre verneområder godkjent
354 som "International Dark Sky Park".
- 355 9. Begrense støy som skader livskvalitet, helse og dyr. Forby oppskyting av fyrverkeri i
356 privat regi, og legge til rette for at det offentlige i stedet kan benytte seg av
357 alternativer til fyrverkeri.

358 1.5 PLAST

359 De Grønne vil:

- 360 1. At Norge bidrar til at en global plastavtale blir sterkest mulig og følges opp av flest
361 mulige land, for å stanse opphopning og spredning av plast både i hav og på land.
- 362 2. Utvide dagens produsentansvarsordninger til å gjelde all plast, med mål om at
363 produsenter pålegges fullt produkteierskap. Dette innebærer ansvar for og
364 finansiering av gjenvinning og resirkulering av egne produkter, og effektiv
365 opprydding av egne plastprodukter som ikke gjenvinnes eller resirkuleres.

- 366 3. Innføre en egen plastskatt med mål om 90 prosent reduksjon i bruk av plast, for å
367 gjøre resirkulert plast billigere enn ny fossil plast, gi høy gjenvinningsgrad og
368 finansiere håndtering av et avfallssystem.
- 369 4. Finansiere utfasing av gummigranulat på alle kunstgressbaner i samarbeid med
370 relevante aktører.
- 371 5. Jobbe frem en enhetlig nasjonal plan for innsamling, sortering og
372 materialgjenvinning av avfall, særlig plastavfall i Norge.
- 373 6. Opprette et plastregister for å få bedre kontroll med plasten som omsettes på det
374 norske markedet.
- 375 7. Fase ut bruk av plast i produkter som klær og kosmetikk og engangsplast der det
376 finnes eller kan utvikles gode alternativer, og forby bruk av plast i produkter som
377 ofte havner i naturen.
- 378 8. Redusere spredning av mikroplast til naturen fra kilder som bildekk, fartøy,
379 landbruk, tekstiler, maling, hudpleieprodukter og vaskemidler, gjennom krav til
380 rensing av avløp og overvann.
- 381 9. Sette krav til deponering og rensing av mikroplast fra snø som måkes fra byrom og
382 sterkt trafikkerte veier.
- 383 10. Belønne aktører som sikrer opprydding av plastsøppel i norsk natur, og styrke
384 programmene som bidrar til dette både til lands og til havs.
- 385 11. Øke gjenvinningsgraden av plastemballasje til 70 prosent innen 2030 og legge til
386 rette for mest mulig kortreist gjenvinning.
- 387 12. Støtte forskning på materialteknikk for å finne nye, mer miljøvennlige måter å
388 produsere produkter som i dag krever plast, som i bildekk.
389

390 1.6 ANNET AVFALL

391 De Grønne vil:

- 392 1. Kartlegge Norges kapasitet for lagring av farlig avfall, tilrettelegge for økning av
393 kapasiteten og for etablering av trygge løsninger for lagring av farlig avfall,
394 inkludert det norske atomavfallet.
- 395 2. Arbeide for å redusere miljøbelastningen fra tekstilnæringen ved å forby salg av
396 tekstiler som ikke kan gjenbrukes og innføre flere tiltak for effektiv innsamling,
397 sortering, gjenbruk og gjenvinning.
- 398 3. Innføre en avgift på deponering av gruveavfall og restmasser, for å stimulere til økt
399 gjenbruk av massene.

- 400 4. Få på plass et pliktig nasjonal båtregister for å stanse mengden misligholdte
401 småbåter som synker eller hensettes i naturen.
- 402 5. Øke kunnskapen om sirkulære avløpsløsninger for gjenbruk av viktige
403 næringsstoffer i landbruk og grøntanlegg. Kunnskapen skal testes i
404 byutviklingsområder og renseanlegg med mål om at det skal skaleres opp.
- 405 6. Sikre utarbeidelse av en forskrift, med hjemmel i Forurensningsloven, som klargjør
406 ansvaret båthavner har for at vedlikehold og rensing av småbåter ikke fører til
407 utslipp av miljøgifter, mikroplast fra bunnstoff eller annen forurensning, samt at
408 miljømyndigheten tilføres tilstrekkelige ressurser til å føre nødvendig tilsyn og
409 oppfølging av båthavnene.
- 410 7. Arbeide for etablering av flere og bedre ettersorteringsanlegg i Norge.
- 411 8. Sette strengere miljøkrav for bruk og håndtering av EPS (isopor).

412 1.7 DYREVERN OG DYREVELFERD

413 De Grønne vil:

- 414 1. Grunnlovsfeste dyrs egenverdi, og styrke krav til dyrevelferd i alle forskrifter og
415 tilskudd for dyrehold, jakt og fangst, i tråd med dyrs artstypiske og individuelle
416 behov.
- 417 2. Øke betraktelig finansieringen til Mattilsynet for kontroll av dyrehold.
- 418 3. Styrke dyrepolitiet i alle landets politidistrikter og Økokrims arbeid mot
419 dyrevelferdskriminalitet. Innføre forbud mot bruk, deling og oppbevaring av
420 overgrepbilder av alle dyr.
- 421 4. Sikre tilstrekkelig veterinærdekning for produksjonsdyr ved å øke statlig finansierte
422 studieplasser for veterinærer, og innføre og sikre langsiktige midler til
423 mentorordninger i distriktene.
- 424 5. Øke midlene til dyrevernsorganisasjoner som jobber for hjemløse og mishandlede
425 dyr, informasjon- og folkeopplysningsarbeid om dyrs atferd og egenverdi.
- 426 6. Støtte opp om omsorgsprogrammer for hjemløse dyr gjennom samarbeid og
427 offentlig økonomisk støtte til frivillige og veterinærer, og finansiere flere
428 gratislinikker for dyr.
- 429 7. Stramme inn reglene for avlving og kastrering av dyr. Vi vil satse på forskning på
430 metoder som minsker behovet for avlving og kastrering, og forby metoder som
431 medfører unødvendig lidelse, som CO₂-avlving av griser.
- 432 8. Fullføre utfasingen av burhøns og maserasjon av haneekyllinger i eggindustrien.

- 433 9. Opprette et nasjonalt, statlig finansiert senter som skal undersøke måter å minske
434 bruken av unødvendige og smertefulle dyreforsøk.
- 435 10. Stanse veksten i norsk oppdrettsindustri inntil dyrevelferdsproblematikken er løst,
436 ved å inkludere forurensning, dødelighet og andre dyrevelferdsparametre i
437 trafikklyssystemet.
- 438 11. Ha som langsiktig mål å halvere kjøttforbruket, av hensyn til Norges
439 selvforsyningsgrad, dyrevelferd, folkehelse og klima, og sørge for at dyrevelferd
440 systematisk prioriteres fremfor produksjonsvekst i landbruket.
- 441 12. Øke statlig investeringsstøtte til små og mellomstore fjøs som må ombygges i tråd
442 med løsdriftskravet innen 2034.
- 443 13. Innføre gjeterordninger og bonusutbetalinger til beitedyreiere som øker
444 dyrevelferden, ved å ha mindre og sunnere besetning, mer tilsyn, mindre tap av dyr
445 og færre rovdyrkonflikter.
- 446 14. Stille krav om kortere dyretransporter og legge til rette for økt bruk av lokale gårds-
447 og bygdeslakterier og mobile slakterier
- 448 15. Fjerne subsidiene til selfangst og avvikle den kommersielle hvalfangsten.
- 449 *Dissens D02: Et mindretall i komitéen (Frode, Jonas, Marius, Cecilie) ønsker å*
450 *stryke siste leddsetning ("og avvikle den kommersielle hvalfangsten").*
- 451 16. Forby jakt i yngletiden, og problematiske jaktmetoder som buejakt, hiuttak, og
452 fellefangst på stedeegne arter som for eksempel mår.
- 453 17. Innføre obligatorisk ID-merking av alle familiedyr og innføre krav om kurs og
454 sertifisering av oppdrettere av familiedyr.
- 455 18. Forby salg i butikk av fugl, reptiler og smådyr som av velferdshensyn ikke skal
456 holdes i bur, og øke kontroll og tilsyn med øvrige dyr i dyrebutikker.
- 457 19. Forby import av produkter fra pelsdyroppdrett.

458

459 1.8 ENERGI

460 De Grønne vil:

- 461 1. At statens ekstra inntekter i perioder med høye strømpriser deles ut igjen til
462 befolkningen, gjennom månedlig utbetaling med et likt beløp til alle personer i hver
463 husstand. Slik strømbonusordning differensieres ut fra løpende strømpris i de ulike
464 prisområdene.

- 465 2. Ha et nasjonalt mål om å redusere energiforbruket i norske bygg til maksimalt 56
466 TWh elforbruk og 69 TWh energiforbruk innen 2030. For å få til dette vil vi innføre
467 strengere krav, gi tilbud om mer statlig energiveiledning og sørge for at både det
468 offentlige og private kan få tilskudd til tiltak som sparer energi eller nettkapasitet.
- 469 3. Stoppe alle planer om å sende kraft fra land til olje- og gassinstallasjoner.
- 470 4. At nasjonale myndigheter må få anledning til å prioritere hvilke typer virksomheter
471 som skal få tilgang til kraft og konsesjon basert på hva som gir verdi for samfunnet.
- 472 **Dissens D03: Et mindretall i komitéen (Jonas) ønsker å stryke kulepunkt 4.**
- 473 5. Stille krav om nær nullenergi for offentlige nybygg, og energiklasse A, B eller C for
474 bygg som leies av det offentlige.
- 475 6. Gi ENOVA et tydelig formål om å bidra til å redusere energiforbruket i norske
476 husholdninger, og øke støtteordninger til energieffektivisering og lokal
477 energiproduksjon i privatboliger.
- 478 7. Fjerne barrierer i lovverk og reguleringer slik at det legges til rette for fornybar
479 energiforsyning i lokalsamfunn, der strøm kan produseres, deles og lagres med
480 redusert behov for langtrevkende strømnett.
- 481 8. Etablere trygge og rimelige lån til husstander for å redusere energiforbruket, lagre
482 energi og ta i bruk fornybare kilder til energi uten naturinngrep.
- 483 9. Få på plass et rammeverk som sikrer at batterier kan utnyttes både som energilager
484 i bygg og som balansekraft i nettet, og spesielt satse på at potensialet i
485 elbilbatterier utløses.
- 486 10. Sikre god lokal medvirkning i alle konsesjons- og søknadsprosesser, og fjerne
487 praksisen med bruk av forhåndstiltredelse for kraftkonsesjoner og utbygging, slik at
488 blant annet urfolk kan sikres reell deltagelse og innflytelse i tråd med rettighetene
489 de har.
- 490 11. Si nei til utbygging av vannkraft i vernede vassdrag. Opprusting og effektutvidelser
491 av vannkraftverk skal kun gjennomføres der vilkår og tiltak samlet sett ikke har
492 negativ virkning på miljøet sammenlignet med dagens tilstand.
- 493 12. Føre en restriktiv politikk for utbygging av vindkraft på land. Framtidige
494 vindkraftkonsesjoner på land i Norge må ikke redusere områder med urørt natur,
495 reinbeite eller andre viktige natur- og friluftslivsverdier.
- 496 13. Satse stort på vindkraft til havs på norsk sokkel, under forutsetning av at
497 naturkonsekvensene er forsvarlige og at hensynet til marine økosystemer og
498 næringer, sjøfugl og trekkveier alltid ivaretas.

499 14. Følge opp Stortingets vedtatte mål om at Norge innen 2030 skal produsere 8 TWh
500 solstrøm. Solenergi skal i hovedsak etableres på eksisterende bygninger og allerede
501 utbygde arealer.

502 15. Støtte opp om videre internasjonal forskning på kjernekraft og håndtering av
503 kjernefysisk avfall, men styre vår egen energisatsing til andre energiformer som er
504 raskere tilgjengelig og der vi allerede innehar nødvendig kompetanse.

505 **Dissens D04: Et mindretall i komitéen (Suzanne, Torkil, Jonas, Tobias, Hilde)**
506 **ønsker å erstatte punkt 15 med følgende punkt:**

507 Åpne for utredning og etablering av kjernekraftverk, som ikke bidrar til å
508 forsinke omstillingen bort fra petroleum. Det må stilles krav om utnyttelse av
509 overskuddsvarme og påkobling til strømmettet, og staten må både sikres
510 inntekter og stå ansvarlig for varig lagring. En avgift per produsert KWh
511 innføres, slik at kostnader til varig lagring og sanering dekkes.

512 16. Avlaste strømmettet gjennom å stille krav om utnyttning av overskuddsvarme,
513 fjordvarme og bergvarme, frikoble fjernvarmeprisen fra strømprisen og få bygget
514 ut flere fjernvarmeanlegg, med strenge miljøkrav til bruk av biomasse.

515 17. Stimulere til økt produksjon av biogass fra avfall med et eget nasjonalt
516 støtteprogram gjennom Enova/Bionova og takstreduksjoner for biogasskjøretøy,
517 og sikre tilgang på biogass over hele landet.

518 18. Beholde og fornye eksisterende mellomlandsforbindelser, og samarbeide tett med
519 andre land om å erstatte fossil energi med fornybar og sikre forsyningssikkerhet.
520 Havvindparker på norsk sokkel etableres med hybridkabler slik at produsert energi
521 utnyttes best mulig. Gevinst fra salg av strøm gjennom kablene må komme
522 innbyggerne til gode gjennom strømstøtte.

523 19. Bidra til å bygge opp verdikjeder for grønt hydrogen når det ikke går på bekostning
524 av annen omstilling. Det skal brukes der andre nullutslippsløsninger ikke er mulig,
525 som i langdistanse luft- og skipsfart og noe prosessindustri.

526 **Dissens D05: Et mindretall i komitéen (Frode) ønsker å legge til følgende**
527 **kulepunkt:** Etablere bedre prisreguleringsregimer for å sikre at vi ikke får
528 uforutsigbare prishopp. Energi er en nødvendighet og sterkt varierende
529 priser er en trussel for både privatøkonomi og bedrifter.

530

531

532 2. VELFERD HELE LIVET

533

534 VISJON 2045

535

536

537 *Se for deg dager med god tid. Fuglekvitter når du våkner. Utenfor vinduet ser du*
 538 *noen nabobarn sjekke hvilke bær som er modne i fellehagen. En annen kjeder seg*
 539 *og er på vei mot et tre å klatre opp i. En rullator triller forbi, her sikter hele*
 540 *nabolagets oldemor litt forsiktig mot innbyggertorget. Hun skal bort og fortelle om*
 541 *oppskrifter fra gamle dager. Du smiler mot en ny dag, klar for å dele ideer og*
 542 *middagsprat med andre.*

543

544

545

546

547

548

Vi mennesker vokser og hviler og lever i naturens rytmer. Gjennom livet veksler
behovene for å gi og ta imot. Alle trenger vi andre, og alle har vi noe å bidra med.
Framtidas bærekraftige velferdssamfunn er et økosystem der livet utspiller seg i
samspill med andre liv, og alle får delta. De Grønne vil bygge et samfunn der folk
har bedre tid og blir mindre ensomme, der overskuddet deles likere mellom oss, og
vi lettere kan finne kortreiste gleder og trygge fellesskap.

549

550

551

552

553

554

555

Barna har en trygg og leken oppvekst, i kontakt med det som vokser og gror. De
vokser opp i et samfunn som gir dem rom til å utforske, undre seg og leke fritt. De
leker og lærer mer ute i naturen, der barnas naturlige nysgjerrighet kan boltre seg.
Det er mulig fordi stedene vi bor er mer kompakte, menneskevennlige og
naturvennlige. Foreldre kan ha lave skuldre og la barna leke trygt i gata. Mindre
skjermtid og mer varierte skoledager åpner for skaperglede, utforskning og
samspill. Når barn får være barn, kan friheten og empatien deres inspirere oss alle.

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565 SAMMEN OM VELFERDEN

566 *De Grønne jobber helhetlig mot fattigdom og utenforskap. Det er unødvendig at barn*
 567 *vokser opp i fattigdom i vårt rike samfunn. Vi vil fordele bedre, ta tak i systemfeilene som*
 568 *sliter folk ut, og lytte til mennesker med ulike erfaringer, så vi sammen skaper kloke*
 569 *løsninger. Sånn kan vi sikre fortsatt god velferd hele livet.*

570

571 Velferdsstatens ordninger skal bidra til økonomisk trygghet uansett hvilke kort vi er blitt
 572 tildelt. De Grønne vil sikre et fortsatt sterkt offentlig velferdstilbud til alle. Ideelle aktører
 573 og samarbeid med alle gode krefter kan utfylle de offentlige tjenestene og gi et større
 574 mangfold. For å møte morgendagens utfordringer trenger vi å mobilisere både
 575 fellesskapets midler og båndene mellom oss mennesker, og gi folk tid og mulighet til å
 576 bidra til hverandres liv i lokalsamfunnene vi er en del av. Vi er hverandres velferd.

577

578

579 **2.1 INKLUDERING OG KAMP MOT**

580 **FATTIGDOM**

581

582 **GODE LIV FOR ALLE**

583 Alle tjener på at flest mulig er inkludert. Et inkluderende samfunn krever et sterkt sosialt
 584 sikkerhetsnett og aktiv kamp mot fattigdom. Små forskjeller bevarer tilliten mellom folk og
 585 viljen til å slutte opp om felles løsninger, og ruster oss bedre til å gjennomføre endringene
 586 som klima- og naturkrisen krever av oss. De Grønne vil føre en målrettet politikk for et
 587 sosialt rettferdig lavutslippssamfunn, der vi deler mer og inkluderer mangfoldet.

588

589 Det bør bli enklere å bidra samtidig som man mottar hjelp fra velferdsstaten. Vårt mål er
 590 gode liv, der folk ikke er alene med utfordringene, og samtidig får stille opp for andre. I
 591 dag er tjenesteapparatet ofte for vanskelig å navigere for den som søker hjelp og støtte.
 592 De Grønne jobber for mer menneskevennlige systemer. Vi vil bekjempe familiefattigdom,
 593 så alle barn og unge kan få en god start på livet.

594

595 **BO SOSIALT OG JOBBE MED MENING**

596 Grønn boligpolitikk handler om å sikre alle tilgang på en rimelig bolig det er godt å bo i,
 597 med lavt miljøavtrykk, og å gi rom for fellesskap og samspill. De Grønne vil bruke arkitektur
 598 for å utvikle gode steder der vi kan bruke mindre plass og energi og bo mer sosialt. Vi vil
 599 gjenreise den sosiale boligpolitikken.

600

601 Arbeid er en av de viktigste nøklene til verdiskapning og inntekt, inkludering, helse og
 602 mening i vårt samfunn, så det er et mål at flest mulig skal ha lønnet arbeid og trives i
 603 jobben sin. De Grønne vil verne om grunnleggende rettigheter i arbeidslivet, som fast
 604 ansettelse og innflytelse over egne arbeidsvilkår. Vi vil legge til rette for høy
 605 organisasjonsgrad, en sterk arbeidsmiljølov og godt samarbeid mellom partene i
 606 arbeidslivet og staten. Arbeidslivssamarbeidet bygger på og skaper gjensidig tillit, og
 607 bidrar til at vi har produktive og innovative bedrifter som ivaretar sitt samfunnsansvar. Det
 608 er særlig viktig når norsk arbeidsliv skal omstille seg ut av oljealderen og ny teknologi gjør
 609 at mange arbeidsoppgaver blir utført på nye måter. I et arbeidsliv som endres stadig

610 raskere og skal gjennom en stor omstilling, blir det viktig å gjøre det lettere å kombinere
611 arbeid og andre aktiviteter, som utdanning, i alle faser av livet.

612

613 BEDRE TID

614 Samtidig som det er et gode å få arbeide, er fritiden dyrebar. De siste tiårene har
615 samfunnet vårt blitt rikere og rikere, uten at vi har fått mer fritid. En stadig større del av
616 oss opplever at jobben tar så mye tid og energi at det går utover privatlivet og annet
617 engasjement. Noen møter vegg, og sykemeldinger koster både den enkelte og
618 samfunnet dyrt. Derfor vil De Grønne jobbe for å redusere arbeidstiden og arbeidspresset
619 over tid, og samarbeide med partene i arbeidslivet for å prioritere bedre livskvalitet over
620 økt kjøpekraft. Med mer tid til det som er viktig for oss kan vi leve mer bærekraftig, gi
621 livsgleden rom, og enklere være der for hverandre.

622

623 De Grønne jobber for en alderdom å glede seg til. Norges innbyggere lever stadig lengre,
624 og er stort sett friskere enn før. Eldre er en ressurs og representerer verdier, kompetanse
625 og innsikt samfunnet har behov for. De Grønne vil legge til rette for et seniorvennlig
626 samfunn, der eldre trygt kan bo hjemme, med tilgang på fellesarealer, nødvendige
627 tjenester og mellommenneskelige møter. Samfunnet må legge til rette for at eldre kan få
628 være en ressurs for yngre generasjoner i nærmiljøet sitt. Sammen skaper vi et samfunn
629 der alle blir sett, hørt og verdsatt gjennom hele livet.

630

631 2.1 VÅRE LØSNINGER

632 2.1.1 FORDELING OG FATTIGDOMSBEKJEMPELSE

633 De Grønne vil:

- 634 1. Øke og skattlegge barnetrygden, og knytte den til grunnbeløpet (G) så den blir
635 justert hvert år.
- 636 2. Redusere inntektsskatten for folk med lav eller gjennomsnittlig inntekt i løpet av
637 stortingsperioden.
- 638 3. Samordne tjenester for familier i vedvarende lavinntekt og andre mennesker med
639 langvarige og sammensatte behov, på tvers av forvaltningsnivåer og aktører.
640 Familier skal få helhetlig oppfølging av en familiekoordinator som kjenner både barn
641 og voksne.
- 642 4. Jobbe for at kollektivtransporten har familierabatter, er universelt utformet og
643 tilpasset barn og unge.
- 644 5. Innføre en mer tillitsbasert sosialstøtte, en garantert minsteinntekt (borgerlønn)
645 man får tildelt over tid, som reduserer byråkrati og ikke forutsetter salg av

- 646 eiendeler. Sosialhjelpsatsene bør dekke grunnleggende behov etter SIFOs
647 referansebudsjett.
- 648 6. Beskytte folk mot gjeldsfeller ved å forby markedsføring av forbrukslån og
649 kredittkort, sette et tak for renter på forbrukslån, og kraftig begrense mulighetene
650 til å tjene på inkassoinnkrevning gjennom ny inkassolov.
- 651 7. Gi NAVs ansatte større rom for å jobbe sosialfaglig ved å forenkle og
652 avbyråkratisere ytelsene, styrke saksbehandlingskapasiteten, og sikre
653 etterutdanning og bemanning.
- 654 8. Styrke og forenkle bostøtten ved å beregne støtten for seks måneder, ikke kreve
655 tilbakebetaling ut fra høyere inntekt som kun varer en kortere periode, og holde
656 arbeidsinntekten til barn under 20 år i husholdningen utenfor beregningen.
- 657 9. Gjennomgå NAV-ytelsene for å sikre at det gis reell kompensasjon for
658 merkostnader ved å ha funksjonsnedsettelse og kronisk sykdom.
- 659 10. Samordne utbetalingsdatoer for velferdsytelser bedre, og sikre automatisk beskjed
660 om kommende viktige frister.
- 661 11. Gjøre det enklere å leve godt med lite penger, ved å holde allemannsretten i hevd,
662 styrke landsomfattende deleordninger, som folkebibliotek og BUA, og sikre bedre
663 tilgang til kultur og nærnatur som fellesgoder.
- 664 12. Øke engangsstønaden ved fødsel og adopsjon til 2G.
- 665 13. Gi medforelder selvstendig opptjeningsrett til foreldrepenger.
- 666 14. Styrke velferdsrettighetene til selvstendig næringsdrivende for sykepenger,
667 dagpenger og pensjon når man ikke er i et fast ansettelsesforhold, og gjøre det
668 enklere å kombinere barn og familieliv med å drive egen virksomhet.
669

670 2.1.2 FOREBYGGE UNGT UTENFORSKAP

671 De Grønne vil:

- 672 1. Opprette forsøksprosjekt med frivillig arbeidsår for ungdommer over 15 år som er
673 ferdige med grunnskolen.
- 674 2. Styrke praktisk utfoldelse i skolen, yrkesfagene og de alternative utdanningsløpene,
675 og praksisnære jobbtiltak for å inkludere flere i arbeidslivet.
- 676 3. Gjennomføre prøveordninger der unge opp til 30 år som står utenfor arbeid og
677 utdanning, får inntektssikring i form av ungdomslønn. De unge skal tilbys god
678 veiledning og individuell tilrettelegging for lavterskel, arbeidsrettet aktivitet.

- 679 4. Tilby sommerjobb til alle mellom 16 og 19 år som ønsker det, i samarbeid med
680 kommuner og næringsliv.
- 681 5. Sikre at kommunene har ressurser til at barn og unge, over hele landet, har tilgang
682 til trygge sosiale møteplasser, oppsøkende ungdomsarbeid, og meråpne
683 biblioteker.
- 684 6. Styrke områdesatsingene og særlig det forebyggende arbeidet for unge, med
685 familieråd, foreldreråd og trivselsvandring, for å mobilisere lokale fellesskap.
- 686 7. Utvikle en helhetlig plan for forebygging av ungdomskriminalitet, med verktøy for å
687 styrke dialog og samarbeid mellom foresatte, skole, barnevern, konfliktråd, politi og
688 andre offentlige aktører, og organisasjoner og lokalsamfunn.
- 689 8. Flytte ansvaret for rusoppfølging for ungdom til helsevesenet, og sikre at alle unge
690 med utfordringer blir møtt med fokus på bakenforliggende årsaker og tilbys
691 muligheter for trygghet, mestring og mening.
- 692 9. Jobbe tverrfaglig og tverrkulturelt med å bygge tillit i ungdomsmiljøene, og
693 etablere regional erfaringsutveksling for ungdomsarbeidere, minoritetsrådgivere og
694 ressurspersoner fra ulike miljøer som kan bidra til brobygging i storsamfunnet.
695

696 2.1.3 ARBEIDSLIV OG ARBEIDSINKLUDERING

697 De Grønne vil:

- 698 1. Sikre arbeidsmiljølovens bestemmelser om at fast ansettelse også omfatter
699 vikarbyrå, bekjempe ufrivillig deltid og øke andelen hele stillinger i helse- og
700 omsorgssektoren i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- 701 2. Samarbeide med partene i arbeidslivet om å redusere normalarbeidstiden, med stor
702 fleksibilitet for den enkelte arbeidsplass. Målet er å finne gode løsninger for å ta ut
703 produktivitetsvekst i mer fritid og mindre press i alle livets faser.
- 704 3. Etablere forsøksordninger med redusert arbeidstid.
- 705 4. Gjennomføre en grønn kompetansereform sammen med partene i arbeidslivet og
706 opplæringsaktører, for grønn videreutdanning, omskolering fra petroleumsfag og
707 ekstraordinære tiltak i særlig utsatte bransjer.
- 708 5. Utrede de langsiktige konsekvensene av økende automatisering av vare- og
709 tjenesteproduksjon, for å motvirke økt ulikhet og sikre statens skattegrunnlag.
- 710 6. Jobbe mer helhetlig med langsiktig oppfølging av funksjonshindrede og kronikere,
711 med tanke på universell utforming, tilrettelegging, mobilitet og arbeidsinkludering.

- 712 7. Gjøre funksjonsassistanse og lønnstilskudd i arbeid, arbeidstiltak eller praksis til en
713 rettighet i arbeidslivet knyttet til alle former for funksjonsnedsettelse, også for
714 utføre. Ordningen må kunne samordnes med BPA.
- 715 8. Styrke og utvide ordningen med omsorgsstønnad, omsorgsdager og pleiepenger.
716 Disse skal være en skattefri ytelse og ikke lønn, men gi pensjonspoeng.
- 717 9. Utrede ansattes "rett til å logge av" utenom avtalt arbeidstid.
- 718 10. Tilpasse regelen mot innleie av arbeidstakere slik at virksomheter har mulighet til å
719 leie inn ekspertise og erfaring til klart avgrensede prosjekter som ikke er en del av
720 den faste virksomheten.
- 721 11. Bevare reglene om kollektiv søksmålsrett og vurdere å utvide dem til å gjelde
722 klassifisering av arbeidstakere for å sikre rettighetene til arbeidstakere i
723 plattformøkonomien.
- 724 12. Gi arbeidsgiver mer økonomisk ansvar for langtidssykefravær og mindre ansvar for
725 korttidsfravær, for å gjøre sykkelønnsordningen og oppfølgingen mer treffsikker og
726 forebyggende mot langvarig utenforskap.
- 727 13. Styrke AAP-ordningen som avbruddsfri inntektssikring uten karenstid eller lang
728 ventetid, trekke ventetid for behandling fra perioden og forlenge maksimumsgrensen til
729 fire år.
- 730 14. Øke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet ved å tilføre Arbeidstilsynet, NAV og
731 Skatteetaten ressurser til å håndheve arbeidsmiljøloven.
- 732 15. Sikre rett til utdanning som arbeidstiltak for funksjonshemmede. ved å fjerne
733 begrensninger som varighetsbestemmelsen, krav om heltidsstudie og nedre
734 aldersgrense.
- 735 16. Åpne for lavere uføretrygding enn 50 prosent og sikre at dette samordnes med
736 eksisterende lover for å unngå uføretrygdefeller eller pensjonsfeller.
- 737 17. Sikre at tiltaksarrangører, attføringsbedrifter og andre som gjennom anbudsavtaler
738 bidrar til arbeidsinkludering, får forutsigbare rammebetingelser og benyttes som en
739 del av arbeidsmarkedstilbudet.
- 740 18. Sikre rask tilgang på kvalifisert arbeidskraft gjennom et enkelt og forutsigbart
741 regelverk for arbeidsinnvandring. Vi skal utrede hvordan personer utenfor EU kan
742 gis samme vilkår for midlertidig arbeidstillatelse som EU-borgere.
- 743 19. Gi arbeidsinnvandrere informasjon om rettigheter og plikter i arbeidslivet, og tilbud
744 om gratis norskundervisning.
745

746 2.1.4 BOLIGPOLITIKK

747 De Grønne vil:

- 748 1. Gjennomføre en boligsosial reform som inkluderer forebygging av
749 boligutfordringer, tiltak som fremmer god bokvalitet og sosiale boformer, og sikrer
750 trygge og langsiktige boliger til en overkommelig pris.
- 751 2. Innføre en ikke-kommersiell tredje boligsektor. Gi kommunene mulighet til å kreve
752 at en andel av enhetene i nye boligprosjekter avsettes til tredje boligsektor og
753 borettslag.
- 754 *Dissens D06: Et mindretall i komitéen (Jonas, Stefan) ønsker å stryke*
755 *kulepunkt 2.*
- 756 3. Legge til rette for etablering av allmennboliger og utvikling av ikke-kommersielle
757 utleieselskaper eid av ideelle organisasjoner og det offentlige.
- 758 4. Styrke leietakernes rettigheter og et mer rettferdig leiemarked.
- 759 5. Utrede tiltak for å utjevne skjevfordelingen mellom de som leier og de som eier
760 bolig, som boligslett eller endringer i skattefradraget for boliglån.
- 761 6. Utvide ordningen med startlån og vurdere å gjøre vilkårene mer gunstige for å
762 hjelpe førstegangsetablerere med å komme inn på boligmarkedet.
- 763 7. Styrke samarbeidet mellom staten, kommuner og innbyggere om områdeløft der
764 det er levekårsutfordringer og leie-til-eie-ordninger for kommunale boliger.
- 765 8. Styrke bygging av sosiale boformer og bofellesskap på tvers av alder og demografi.
766 Legge bedre til rette for bygging av mikrohus og økolandsbyer, som bruker
767 naturmaterialer og er energi- og arealeffektive, gjennom blant annet
768 innovasjonsmidler og tilskuddsordninger.
- 769 9. Stille krav om grøntområder, deleløsninger og fellesarealer i alle større
770 boligprosjekter.
771

772 2.1.5 SENIORPOLITIKK

773 De Grønne vil:

- 774 1. Utrede flere muligheter for et arbeidsliv tilpasset ulike livsfaser og en mer fleksibel
775 pensjonsalder.
- 776 2. Styrke og utvide ordningen med omsorgsstønning, og jobbe for jevnere
777 kjønnsfordeling blant de som benytter ordningen.

- 778 3. Fjerne de øvre aldersgrensene på rettigheter mennesker med nedsatt funksjon har,
779 sånn at eldre som har helse til å delta, kan fortsette å være aktive i samfunnet.
- 780 4. Sikre kompetent oppfølging av Eldres psykiske helse i hjemmesykepleien og på
781 sykehjem.
- 782 5. Tilby et sunt og variert kosthold for matglede på alle offentlige institusjoner.
- 783 6. Jobbe for et mangfoldig aktivitetstilbud i sykehjem og på dagsenter.
- 784 7. Ivareta minoriteter med tolking, oversettelse og tilrettelegging i
785 omsorgstjenestene.
- 786 8. Legge til rette for kunnskap om og aksept for mangfold også på sykehjem.
- 787 9. Bygge for et aldersvennlig samfunn, som legger til rette for et aktivt liv og gode
788 møteplasser mellom generasjoner.
- 789 10. Innføre sosial resept på fastlegekontoret, med en frivilligkoordinator som hjelper
790 ensomme til å finne aktiviteter de vil trives med.
- 791 11. Sikre at eldre med dårlig digital kapasitet har fullgode alternativer som gir tilgang til
792 alle viktige samfunnstjenester.

793

794 **2.2 OPPVEKST OG KUNNSKAP**

795

796 **LA BARN LEKE!**

797 Å være barn har en unik egenverdi. Det er ikke et mål at barna våre så raskt som mulig skal
798 bli effektive, flinke unge voksne. Som motkraft til en stadig mer gjennomorganisert
799 barndom er det viktig for De Grønne å la barna leke og utvikle seg på egne premisser. En
800 god barnehage og skole tar vare på barns nysgjerrighet og læringslyst. Her får barna leke
801 trygt, bevege seg og utforske nærmiljøet. Kompetente voksne med tid til å ivareta hvert
802 enkelt barns grunnleggende behov og rom for et stort og mangfoldig spekter av barn.
803 Barnets utvikling skal ivaretas følelsesmessig, motorisk og intellektuelt i hele
804 utdanningsløpet. De Grønne vil redusere omfanget av testing og målstyring og gi lærerne
805 større faglig handlingsrom.

806

807 De fleste barn og unge i Norge lever gode liv i trygge familier, men likevel vokser for
808 mange opp i usikre omsorgsmiljøer. Det offentliges mål i familiepolitikken bør primært
809 være å styrke foreldres omsorgsevne gjennom støtte og veiledning. For de mest utsatte
810 barna må samfunnet stille opp mer, og da er tidlig innsats viktig. Tiden som ungdom og
811 ung voksen kan være en sårbar fase i livet for mange. Alle våre unge skal ha mulighet til å
812 bli trygge og selvstendige mennesker som kan delta, påvirke og skape. De Grønne vil ha et
813 samfunn med mindre press og stress, fordi livskvalitet betyr noe.

814

815 **VARIERT KOMPETANSE FOR FRAMTIDA**

816 En kreativ og inkluderende sirkulærøkonomi trenger de menneskelige ressursene som
 817 sitter i hver og en av oss. Engasjerte medborgere, håndverkere, helsepersonell,
 818 kulturarbeidere, teknologer, akademikere og mange flere er avgjørende for å omstille
 819 Norge. Derfor må grunnopplæringen være variert. Mangfoldet av barn og unge, som skal
 820 bli til hele mangfoldet av voksne, må få både utfordringer, mestring og lærelyst.

821

822 Utdanningstilbudet skal ruste ungdom for jobb, samspill og samfunnsdeltagelse. For å
 823 sikre viktig kompetanse for framtida, og et mer inkluderende arbeidsliv og sivilsamfunn,
 824 må skolen ta i bruk flere praktiske arbeidsmåter og ruste opp fagopplæringen. Vår tid
 825 krever kunnskap, innovasjon og endringsevne for å sikre overgangen til et bærekraftig og
 826 sirkulært samfunn. Samfunnet er i rask endring og har store behov for praktisk, teknisk,
 827 helsefaglig, pedagogisk og samarbeidende kompetanse. De Grønne vil sikre alle tilgang på
 828 relevant og fleksibel kompetanseheving hele livet. Vi trenger mer internasjonalt samarbeid
 829 om utdanning og utvikling. Når mange perspektiver slipper til, blir samfunnet klokere.

830

831 De Grønne anerkjenner at studenter ofte lever uforutsigbare liv med lite penger,
 832 prestasjonspress, skiftende sosiale nettverk og færre rettigheter til for eksempel
 833 dagpenger ved arbeidsledighet. Dette kan bidra til at studenter er utsatt for psykiske
 834 plager. De Grønne vil forebygge uhelse ved å styrke studentøkonomien, bedre tilgangen
 835 på studentboliger og møteplasser, og tilrettelegge for gode overganger til arbeidslivet.

836

837

838 **2.2 VÅRE LØSNINGER**

839 **2.2.1 GOD BARNDOM OG FAMILIELIV**

840 De Grønne vil:

841 **FATTIGDOMSBEKJEMPELSE OG SAMHANDLING FOR BARNA**

- 842 1. Bekjempe familiefattigdom gjennom økt økonomisk støtte til familien, primært
 843 gjennom barnetrygden.
- 844 2. Styrke samhandlingen mellom tjenester som jobber med barn, unge og deres
 845 familier. Blant annet gjennom en tydeligere plassering av ansvaret for å koordinere
 846 tjenestenes innsats, og det må settes av tid til dette arbeidet.
- 847 3. At prinsippet om barnets beste skal ligge til grunn for hele tjenestetilbudet
 848 gjennom oppveksten og følges tett opp.

849

850 EN GOD START FOR FAMILIEN

- 851 4. Bevare dagens foreldrepermisjon med foreldrekvoter på 15 uker hver.
- 852 5. Bevare kontantstøtten og utvide den til å gjelde frem til barnet er 2 år.
- 853 6. Sikre god svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg og god oppfølging ved
854 adopsjon eller fosterhjems plassering. Det skal gis helhetlige hjelpetiltak, spesielt
855 om det er mistanke om omsorgssvikt.
- 856 7. Sikre alle blivende foreldre tilgang på foreldreveiledning.
- 857 8. Jobbe for bedre og tryggere internasjonal regulering av handelen med biologisk
858 arvemateriale for donorunntfangelse, i samråd med norske og internasjonale
859 foreninger for donorunntfangede.
- 860 9. Sikre barns rett til samvær og omsorg med begge foreldre, også etter
861 samlivsbrudd, ved å likestille foreldrene i Barneloven og forvaltningen av denne.
862 Barnets beste skal alltid veie tyngst.

863

864 STØTTE TIL BARN OG FORELDRE MED FUNKSJONSHINDRINGER

- 865 10. Sikre at barn med funksjonsnedsettelse, sykdom eller utypisk utvikling får oppfylt
866 sine lovfestede rettigheter til opplæring, helsehjelp, kommunikasjon, omsorg og
867 deltakelse, på lik linje med andre barn.
- 868 11. Sikre at foreldre med funksjonshindringer får riktig støtte til å utøve foreldrerollen,
869 og at ansatte innen helse, omsorg og barnevern har oppdatert kunnskap om både
870 synlige og usynlige funksjonsnedsettelse.
- 871 12. Sikre kunnskap og kompetanse om funksjonsnedsettelse, nevro mangfold, tegn til
872 tale og alternativt supplerende kommunikasjon i lærerutdanning og helse- og
873 sosialfaglige utdanninger.

874

875 2.2.2 BARNEVERN OG FAMILIEVERN

876 De Grønne vil:

- 877 1. Sikre at barns rett til å bli hørt ivaretas i barnevernet.
- 878 2. Sikre flere lavterskeltilbud for familier i sårbare situasjoner, inkludert forebyggende
879 familieråd og foreldreråd som mobiliserer ressurser i nettverket rundt.
- 880 3. Styrke familievernet og meglingstilbudet til familier som trenger det.
- 881 4. Sikre kompetanse om vold, overgrep, traumer hos alle som jobber med barn,
882 gjennom utdanning og systematisk kursing og kompetanseheving.

- 883 5. Videreføre tiltakene i kompetansesatsningen på det kommunale barnevernet.
- 884 6. Styrke fosterforeldres rettigheter og sikre at de får tilgang på god veiledning og
885 støtte og bedre muligheter for frikjøp.
- 886 7. At staten skal ha ansvar for spesialiserte fosterhjem for barn som ikke bør være på
887 institusjon.
- 888 8. Øke rekrutteringen av fosterhjem, og rekruttere flere beredskapshjem og
889 fosterhjem som tar imot søsken for å sikre at søsken kan plasseres i samme
890 fosterhjem om de ønsker det.
- 891 9. Gi statsforvalteren myndighet til å pålegge interkommunalt samarbeid om
892 barnevern i særlige tilfeller.
- 893 10. Gi personer under 18 år som har rusproblemer, lik rett til behandling i
894 spesialisthelsetjenesten som de over 18.
895

896 **2.2.3 BARNEHAGE**

897 De Grønne vil:

898 **TILLIT TIL DE VOKSNE, TID TIL BARN**

- 899 1. Styrke bemanningen i barnehagene, og spesielt rekruttere flere menn.
900 Barnehageansatte skal ha gode vilkår for etter- og videreutdanning.
- 901 2. Gi barnehagepersonalet mer tid til planlegging, samarbeid og individuell oppfølging
902 av barna.
- 903 3. La pedagoger og ledere selv vurdere hvilke verktøy og metoder som skal brukes i
904 den enkelte barnehage, og unngå nasjonale føringer om spesifikke metoder som
905 skal fremme skolefaglig læring eller digital kompetanse.
- 906 4. Fremme god helse og trivsel for barn og voksne gjennom å satse på ventilasjon og
907 støydemping i barnehager, stille kvalitetskrav til bygg, bruke trygge materialer uten
908 miljøgifter i lekeplasser og i leker og ha mye natur på uteområdene.
909

910 **LEK, TRYGGHET OG STØTTE FOR ALLE SLAGS BARN**

- 911 5. Sikre moderasjonsordninger som gjør at familiens økonomi ikke blir et hinder for at
912 barna får gå i barnehage.
- 913 6. Beskytte barns frie lek i barnehagen, og legge til rette for økt bruk av naturen som
914 arena for lek, læring og mestring.

- 915 7. Sikre tilstrekkelige ressurser til at kommuner kan gi flere barn barnehageplass raskt
916 og i nærmiljøet, og tilrettelegge barnehagene for et bredt spekter av barn, både
917 fysisk, praktisk og pedagogisk.
- 918 8. Forebygge utenforskap og sikre tidlig innsats uten byråkrati, ved å gi kommunene
919 rammer til å ha fast ansatte spesialpedagoger i barnehager, som et
920 allmennpedagogisk tiltak.
- 921 9. Gi barn på asylmottak og papirløse barn rett til plass i ordinær barnehage.
922

923 2.2.4 SKOLE OG OPPLÆRING

924 De Grønne vil:

925 ET STERKT LAG RUNDT ELEVEN

- 926 1. Øke voksentettheten i skolen ved å styrke økonomien i kommuner og
927 fylkeskommuner.
- 928 2. Gi lærerne mer tid til kjerneoppgavene sine, og støtte opp under lærerens autoritet
929 og pedagogiske handlingsrom i klasserommet.
- 930 3. Bygge opp et tverrfaglig lag rundt eleven med blant annet miljøarbeidere og
931 miljøterapeuter, sosionomer, ergoterapeuter, spesialpedagoger og
932 helsesykepleiere. Disse og skolelederne skal samarbeide tett med andre aktører for
933 å forebygge mobbing, vold, skolefravær og utenforskap.
- 934 4. Gi ansatte i skole, barnehage og oppvekstsektoren gode vilkår for etter- og
935 videreutdanning og nettverkssamarbeid, i Norge og internasjonalt.
- 936 5. Styrke tilskuddsordningen for veiledning av nyutdannede lærere der både
937 nyutdannet og mentor sikres avsatt tid til veiledning.
938
- 939 6. Redusere den samlede mengden prøver og kartlegginger i skolen, herunder
940 avvikling av nasjonale prøver i dagens form
- 941 7. Innføre nasjonale regler som sikrer en mobilfri skole. Slike regler må ha unntak som
942 sikrer lærernes metodefrihet og elevenes behov for hjelpemidler.

943 EN SKOLE SOM ROMMER ALLE ELEVER

- 944 8. Styrke gratisprinsippet i skolen, øremerke midler til trykte bøker, fysisk
945 læremateriell og praktisk undervisning og innfasing av skolemat.
- 946 9. Videreføre retten til et trygt og godt skolemiljø, der elever blir utfordret faglig og
947 sosialt, men sikre at vernet mot krenkelser ikke er til hinder for tydelig klasseledelse.

- 948 10. Gi eleven gode muligheter til å utvikle praktiske og estetiske ferdigheter, gjennom
949 økte ressurser til lokaler og utstyr, videreutdanning og flere ansatte med
950 praktisk-estetisk fagbakgrunn
- 951 11. Øke skolens kompetanse på elever med stort læringspotensial og sikre at lærerne
952 har gode rammer og nok tid til å få gitt disse elevene tilpasset opplæring.
- 953 12. Skape plass for alle typer elever gjennom et stort løft for universell utforming av
954 skoler og undervisning, som inkluderer nevromangfold og usynlige
955 funksjonshindringer.
- 956 13. Beholde adgangen til å etablere ikke-kommersielle private skoler med annen
957 pedagogisk eller religiøs profil.
- 958 14. Fremme hurtig innsats for elever med behov for læringsstøtte, uten at diagnose er
959 nødvendig. Legge til rette for at PP-rådgivere og spesialpedagoger i større grad får
960 jobbe i skolene og gi barn rask støtte.
- 961 15. Gi elever med funksjonsnedsettelse god mulighet til å medvirke i egen
962 skolehverdag, og sikre retten til opplæring i alternativ og supplerende
963 kommunikasjon (ASK)
- 964 16. Støtte skoler som vil satse på praktiske opplæringsarenaer som skolehager,
965 uteskole, naust og båtliv eller mekkeverksted.
- 966 17. Sikre at det er mulig å bruke alternative opplæringsarenaer i begrensede perioder
967 når det er det beste for eleven og skolen ikke har klart å tilrettelegge det ordinære
968 tilbudet
- 969 18. Satse på skolebibliotekene.
- 970 19. Sikre likeverdig opplæring for undervisning av nyankomne elever.
- 971 20. Styrke elevdemokratiet, og bevilge midler til at skolen aktivt jobber med aktiviteter
972 og opplæring i demokratiske prinsipper og menneskerettigheter.
973

974 BARNE- OG UNGDOMSSKOLE

- 975 21. La praktisk læring, fysisk aktivitet, lek, frilek og utendørs utforsking få en større
976 plass i grunnskolen.
- 977 22. Redusere antall skoletimer i grunnskolen, og gå mot forslag om obligatorisk
978 heldagsskole.
- 979 23. Sikre en leken førsteklasse. Flere voksne rundt eleven, med kompetanse på lek og
980 frilek, skal gi mestring, aktivitet og trygghet for alle barn

981 24. Gjøre skolestarten mer fleksibel, ved å gjøre det enklere å få utsatt eller tidlig
982 skolestart.

983 **Dissens D07: Et mindretall i komitéen (Ingrid, Marius, Hilde, Frode) ønsker å**
984 **legge til følgende punkt:**

985 Jobbe for å utsette skolestart til 7 år, og starte systematisk utprøving av
986 fleksibel skolestart etter modenhet.

987 25. Redusere bruken av skjerm i barneskolen, inkludert å stoppe hjemsending av
988 digitale enheter fra 1.-4. trinn, og sikre økt tilgang på trykte bøker og fysiske
989 læremidler.

990 **Dissens D08: Et mindretall i komitéen (Pål) ønsker å erstatte kulepunkt 25**
991 **med følgende kulepunkt:** Sikre lærere reell valgfrihet mellom trykte og
992 digitale læremidler og legge prinsippet om pedagogisk frihet til grunn i
993 spørsmål om digitale verktøy i skolen.

994 26. Sikre at oppdaterte og tilgjengelige digitale verktøy er til disposisjon når læreren
995 vurderer at det gir pedagogisk nytte. Sørge for at digitale enheter blokkerer
996 reklame, og har filter som beskytter barn mot skadelig innhold, og at læremidler og
997 læringsressurser er i tråd med reglene for personvern og universell utforming.

998 27. Sikre økt kompetanse og bemanning i SFO/AKS, og at barn som trenger ekstra
999 oppfølging gjennom skoledagen, også får dekket dette behovet på SFO/AKS.
1000

1001 VIDEREGÅENDE OPPLÆRING OG FOLKEHØYSKOLE

1002 28. Sikre kvaliteten på videregående opplæring for voksne slik at alle som ønsker det
1003 kan komme tilbake til videregående og fullføre.

1004 29. Bevare fylkeskommunenes mulighet til å tilpasse inntaksordninger i videregående
1005 opplæring for ungdom etter lokale forhold og elevenes valg.

1006 30. Styrke samarbeid mellom fylkeskommuner og arbeidsliv for å sørge for mer
1007 relevant praksis i løpet av yrkesopplæringen.

1008 31. Sikre at det finnes alternative veier til fagbrev for ungdom som ikke kan eller ønsker
1009 å benytte de ordinære opplæringsløpene.

1010 32. Stille krav i offentlige anbud og offentlige institusjoner om bruk av lærlinger og
1011 fagarbeidere.

1012 33. Tilrettelegge for ordninger hvor læretiden i bedrift kan fordeles over hele
1013 opplæringstiden.

1014 34. Støtte prøveprosjekter med skolestart senere på dagen i videregående.

- 1015 35. Gjennomføre forsøk med alternativer til dagens eksamen, og vurdere å endre
1016 dagens eksamensordning, for å sikre en sluttvurdering som bedre representerer
1017 elevenes kompetanse.
- 1018 36. Redusere antall norskkarakterer.
- 1019 37. Gi folkehøgskolene gode rammer, og jobbe for at et mangfold av unge får
1020 muligheten til å gå på folkehøgskole, uavhengig av familieøkonomi,
1021 funksjonsvariasjon og ulike minoritetsbakgrunner.
- 1022 **Dissens D09: Et mindretall i komitéen (Frode, Marius, Stefan) ønsker å legge**
1023 **til følgende kulepunkt:**
- 1024 Erstatte karaktervurdering med en beståttvurdering i de fleste fag, med
1025 mulighet for eleven til å få karaktervurdering i et minimumsantall fag de selv
1026 ønsker å fordype seg spesielt i.
1027

1028 **2.2.5 HØYERE UTDANNING OG STUDENTER**

1029 De Grønne vil:

- 1030 1. Øke studiestøtten med mål om å heve den til 1,5 G og fordele den over 12 måneder,
1031 og øke studiestøtten for studenter med barn og studenter med nedsatt
1032 funksjonsevne til 2,5 G. Studiestøtten må justeres årlig i tråd med lønns- og
1033 prisutviklingen i samfunnet.
- 1034 2. Gjennomføre et løft for studenters psykiske helse, ved å støtte flere møteplasser
1035 og økte statlige tilskudd til studentsamskipnadenes helsetjenester.
- 1036 3. Bygge flere studentboliger ved å øke tilskuddet til 40 % av kostnadsrammen, og gi
1037 tilskudd til oppgradering av eldre studentboliger til bedre miljøstandard.
- 1038 4. Sikre en avklaring av nasjonale rammer for plagiat og fusk.
- 1039 5. Sikre at universitetene og høyskolene tilrettelegger for funksjonshindrede og
1040 gravide får gjennomføre praksis.
- 1041 6. Sikre internasjonalisering gjennom å gjeninnføre gratisprinsippet for studenter fra
1042 land utenfor EU/EØS, gjøre det enklere for studenter og forskere å skaffe visum til
1043 Norge, og støtte mer internasjonalt samarbeid i utdanningssektoren.
- 1044 7. Tilby gratis norskkurs til alle internasjonale studenter og forlenge perioden
1045 internasjonale studenter kan få opphold for å søke arbeid.
- 1046 8. Gjøre det enklere for ansatte ved profesjonsutdanningene å kombinere
1047 undervisningsstillinger med arbeid i relevant bransje.

- 1048 9. Styrke kritisk tenkning og etisk refleksjon knyttet til digital kompetanse, som del av
1049 allmenndannelsen gjennom hele utdanningsløpet.
- 1050 10. Sikre utdanningstilbud innen undervisning og helsefag for hele landet gjennom
1051 fleksible og desentraliserte utdanningstilbud og muligheter for videreutdanning.
- 1052 11. Styrke fagskolene som arbeidslivsnær og praktisk utdanning, ved å trappe opp
1053 antall studieplasser, anerkjenne høyere yrkesfaglig utdanning på høyere nivå i det
1054 nasjonale kvalifikasjonsrammeverket, og utrede europeiske ECTS-studiepoeng.
- 1055 12. Sikre tilgjengelige løp for helsepersonell utdannet i utlandet slik at de kan få
1056 autorisasjon i Norge.
1057

1058 2.2.6 FORSKNING

1059 De Grønne vil:

1060 FINANSIERING

- 1061 1. Sikre at Norge øker forskningsinnsatsen til 3% av BNP innen 2030 og at det
1062 utarbeides en opptrappingsplan frem mot målet der det offentliges andel av
1063 innsatsen utgjør 50 %.
- 1064 2. At basisbevilgningene til universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter styrkes,
1065 spesielt bevilgningene til langsiktig grunnleggende forskning.
- 1066 3. At offentlig sektor etterspør mer langvarige FoU-oppdrag.
- 1067 4. Sikre bedre rammebetingelser for arkiv, bibliotek og museum slik at de kan bedre
1068 ivareta sitt ansvar for forskning, bevaring og formidling.
- 1069 5. Vesentlig styrke finansiering av forskning på miljøvennlig energi og framtidsrettede
1070 sektorer, som sol- og vindkraft, tidevannskraft, bergvarme og ombruk.
- 1071 6. Stanse all statlig finansiering av petroleumsforskning der målet er økt utvinning.
1072

1073 REKRUTTERING

- 1074 7. Sikre at formålet med doktorgradsutdanningen fortsetter å være å sikre
1075 samfunnets samlede behov for forskerkompetanse og at forskerutdanningens
1076 egenart bevares.
- 1077 8. Styrke ordningene med nærings-PhD og PhD i offentlig sektor.
- 1078 9. Sikre stipendiater tilfredsstillende arbeidsforhold og ressurser til gjennomføring av
1079 doktorgraden på normert tid.
- 1080 10. Jobbe for flere faste stillinger i akademia og motvirke midlertidighet

1081 INTERNASJONALISERING

1082 11. Styrke forsknings- og utviklingssamarbeid mellom norske og utenlandske forskere
1083 gjennom tiltak som fremmer akademisk mobilitet.

1084 12. Gi forfulgte forskere og studenter fra andre land en midlertidig akademisk frihavn i
1085 Norge.

1086 13. Styrke arbeidet og videreutviklingen av norsk fagspråk i academia.

1087

1088

1089 2.3 HELSE OG OMSORG

1090

1091 FOLKEHELSE ER VINN-VINN

1092 Den viktigste helsepolitikken er å bygge et samfunn som gjør folk friskere, gladere og
1093 mindre ensomme. Mindre stress og press, men mer pusterom og tid til det som er viktig
1094 for den enkelte, legger grunnlaget for bedre hverdager og i sum bedre helse. Det handler
1095 også om å gjøre det mulig for alle å holde seg i bevegelse, ha et godt og variert kosthold,
1096 finne fellesskap, og ha enkel tilgang til natur og kultur. Det innebærer bedre fordeling av
1097 penger og muligheter, for å motvirke sosial ulikhet i helse.

1098

1099 Ren luft, rent vann, og mat fra levende hav og jord er også grunnleggende forutsetninger
1100 for god helse og gode liv. Den største trusselen mot lange og gode liv i framtida er natur-
1101 og klimakrisa og forurensning. God miljøpolitikk er også god helsepolitikk. God
1102 samfunnsplanlegging er vesentlig for at folk kan drive med det som gjør dem godt på lang
1103 sikt - det som gir mening, mestring og fellesskap, og styrker både fysisk og psykisk helse,
1104 ja, hele mennesket.

1105

1106 TID FOR OMSORGSMOBILISERING

1107 De Grønne vil at Norge skal ha verdens beste offentlige helsevesen der alle er sikret
1108 likeverdige helsetjenester, uavhengig av økonomi, kjønn og kulturell bakgrunn. Det skal
1109 ikke være lommeboken som avgjør kvaliteten eller omfanget av tjenestene den enkelte får
1110 tilbud om. Ideelle aktører er et gode som kan avlaste det offentlige, og bidra til et variert
1111 tjenestetilbud som svarer på den enkeltes behov og utfordringer.

1112 **Dissens D10: Et mindretall i komitéen (Stefan, Christine) ønsker å endre siste**
1113 **setning i avsnittet over til:**

1114 Ideelle og private aktører er et gode når de kan avlaste det offentlige og bidra til et
1115 variert tjenestetilbud som svarer på den enkeltes behov og utfordringer.

1116

1117 Tilliten til fagfolkene må gjenreises. Vi vil ha en tillitsreform som gir helse- og
1118 sosialarbeidere mer handlefrihet og rom for faglig skjønn i arbeidet. Da må mindre tid gå til
1119 rapportering og kontroll. Vi må også jobbe systematisk for å rekruttere og beholde fagfolk

Ikke vedtatt politikk

1120 innenfor helse og omsorg, gjennom gode arbeidsforhold for helsepersonell. De Grønne
 1121 mener samtidig at vi må frigjøre folks tid til hverandre, og gjøre det lettere å ha tid og
 1122 finne arenaer for gjensidig støtte i lokalsamfunn, nabolag, blant venner og familie - for å
 1123 sikre alle omsorg når vi trenger det som mest.

1124
 1125 Alle har en psykisk helse, og kan rammes av små og større psykiske plager i løpet av livet.
 1126 De Grønne vil at forebyggingen av psykiske plager skal gjennomsyre hele samfunnet, så vi
 1127 fra barnsben av blir bedre til å støtte hverandre i å leve gode liv. Samtidig er psykisk
 1128 helsevern underdimensjonert i dag, og det trengs grep for å få ned lange ventelister som
 1129 forverrer helsen. Vi må prioritere gode kommunale lavterskeltiltak, og nok ressurser i
 1130 spesialisthelsetjenesten, inkludert døgnplasser, for å ivareta en sårbar pasientgruppe.

1131
 1132 **RUSREFORM NÅ**

1133 Menneskerettighetene til folk som bruker ulovlige rusmidler må ivaretas og styrkes.
 1134 Mennesker med ruslidelser og avhengighet skal møtes med kunnskap, respekt og
 1135 medmenneskelighet. Avhengighet av rusmidler er et helseproblem og både den som har
 1136 lidelsen og deres nære skal tilbys god støtte og faglig basert behandling. Samtidig skal vi
 1137 arbeide aktivt for å forebygge og redusere skadevirkninger. Et godt og inkluderende
 1138 samfunn er den beste forebyggingen av avhengighet og skadelig rusbruk.

1139
 1140 De Grønne går inn for avkriminalisering av all rusbruk og besittelse av mindre brukerdoser i
 1141 tråd med anbefalingene fra Rusreformutvalget. En strengt regulert omsetning av cannabis
 1142 vil skape et tryggere samfunn for unge, svekke inntektsgrunnlaget til kriminelle nettverk
 1143 og samtidig kunne generere skatteinntekter til fellesskapet.

1144
 1145 Rusavhengige er en sårbar gruppe som ofte faller mellom flere stoler i
 1146 behandlingsapparatet. Målet for behandlingen er ikke alltid rusfrihet, men å hjelpe
 1147 mennesker med å få bedre helse og et tryggere og mer verdig liv. De Grønne vil bygge
 1148 ned silotenkning og sikre bedre koordinering og samarbeid mellom behandlingstilbud
 1149 innen rus og psykisk helsevern. Samtidig vil vi aktivt jobbe for at bostedsløse i gruppen får
 1150 et trygt hjem å gå til.

1151

1152

1153 **2.3 VÅRE LØSNINGER**

1154 **2.3.1 FOLKEHELSE**

1155 De Grønne vil:

- 1156 1. Sikre folks tilgang til nærnatur og muligheter til å gå, sykle og bevege seg i
 1157 hverdagen. Dette skal ligge til grunn for all stedsutvikling.

- 1158 2. Bruke naturen aktivt i folkehelsearbeidet og helsevesenet, og utvikle og utvide
1159 kunnskapsbaserte tiltak som grønn resept og friluftsterapi.
- 1160 3. Støtte flere åpne og inkluderende møteplasser for barn og unge, så de kan delta i
1161 idrett og kultur uansett funksjonsnivå og bakgrunn.
- 1162 4. Stimulere til sunt og miljøvennlig kosthold i tråd med kunnskapsbaserte
1163 kostholdsråd, i offentlige kantiner og institusjoner. Det bør alltid være gode
1164 plantebaserte alternativer.
- 1165 5. Gjøre det enklere og rimeligere å velge sunne og miljøvennlige produkter gjennom
1166 blant annet å utvide og forbedre nøkkelhullsmerkingen.
- 1167 6. Sørge for at alle mennesker som er i det offentliges omsorg, får servert smakfull,
1168 tilpasset, næringsrik og bærekraftig mat i tråd med kostholdsrådene.
- 1169 7. Sørge for ren luft i norske byer og lokalsamfunn, og styrke kontroll og opprydding
1170 av miljøgifter, forurensning og andre utslipp.
- 1171 8. Gi flere barn mulighet til å sykle og gå til skolen eller skolebussen ved å
1172 gjennomføre en nasjonal satsing på trygge skoleveier og hjertesoner rundt skolene.
- 1173 9. Styrke helseberedskapen og samhandlingen, blant annet ved å involvere
1174 kommunene bedre i helseberedskapsrådet.
- 1175 10. Ytterligere redusere antibiotikabruken i norsk matproduksjon, og lede an
1176 internasjonalt i arbeidet mot antibiotikaresistens.
- 1177 11. Redusere sosial ulikhet i helse, og styrke oppfølgingen av hvordan helse og uhelse
1178 rammer skjevt, i form av minoritetsstress og kjønns spesifikke utfordringer.
- 1179 12. Sørge for at folkehelsearbeid i det offentliges regi er tilpasset mangfoldet i
1180 befolkningen gjennom blant annet flerkulturell kompetanse, informasjon på flere
1181 språk og kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold.
- 1182 13. Aktivt arbeide mot kroppspress i skolen og ellers i samfunnet. Vi vil forby
1183 markedsføring av kosmetisk kirurgi og av slankemidler, og slå sterkere ned på
1184 reklame rettet mot barn og unge.
- 1185 14. Samarbeide med frivilligheten om å bekjempe ensomhet gjennom meningsfulle
1186 aktiviteter og helhetlige arbeidsrettede lavterskeltilbud (som for eksempel
1187 fontenehus), for å styrke muligheten til å leve gode selvstendige liv.
- 1188 15. Sikre god legemiddelberedskap, og jobbe for mer selvforsyning i framtida.
1189

1190 2.3.2 NÆRE HELSETJENESTER

1191 De Grønne vil:

- 1192 1. Sikre kommunene økonomiske ressurser til å kunne ivareta sitt ansvar for helse- og
1193 omsorgstjenester gjennom hele livsløpet.
- 1194 2. Slippe til ideelle aktører der disse kan avlaste de kommunale helsetjenestene.
- 1195 3. Vesentlig styrke kompetanse på smertelindring og omsorg for terminale pasienter
1196 og pasienter i eldreomsorgen som ønsker å dø hjemme.
- 1197 4. Utrede mulighetene for å tillate aktiv dødshjelp.
- 1198 Dissens D11: Et mindretall i komitéen (Marius, Hildegunn, Cecilie, Bård)
1199 ønsker å stryke kulepunkt 4.
- 1200 5. Skjerme utsatte grupper mot egenandeler og ikke-møtt gebyr i helsetjenesten.
- 1201 6. Planlegge for eldrevennlige boliger i tråd med demografiske prognoser, og at disse
1202 etableres nær eksisterende helse- og servicetjenester. Tilbud av denne typen
1203 boliger må informeres om, særlig overfor de som nærmer seg pensjonsalder og
1204 som i dag bor utenfor by- eller bygdesentrum.
- 1205 7. Sikre at folk med behov for hjemmetjenester får en rask avklaring og tilgang til
1206 nødvendige hjelpemidler og praktisk tilrettelegging i hjemmet.
- 1207 8. Forebygge uønskede graviditeter og sikre tilgang til informasjon, veiledning og
1208 oppfølging i forbindelse med abort.
- 1209 9. Sikre god barselomsorg og tett oppfølging ved livets start.
- 1210 10. Styrke førstelinjetjenesten i kommunene, som skolehelsetjenesten, helsestasjoner,
1211 lavterskeltilbud for psykisk helse, og aktivitetstilbud for eldre.
- 1212 11. Sikre alle tilgang til rehabilitering i etterkant av sykdom og skade slik at man kan
1213 komme raskt tilbake i jobb og på skole.
- 1214 12. Styrke habiliteringsarbeidet for barn og voksne i kommunene i lys av den enkeltes
1215 behov, ønsker og mål.
- 1216 13. Styrke og videreføre fastlegeordningen.
- 1217 14. Gå inn for at tannhelse på sikt skal inn i refusjonsordningen slik som andre
1218 helsetjenester.
1219

1220 2.3.3 SPESIALISTHELSETJENESTEN

1221 De Grønne vil:

- 1222 1. Sikre et sterkt offentlig helsevesen som alle har tilgang til.
- 1223 2. Styrke og videreutvikle avtalespesialistordningen for å gi flere tilgang til likeverdige
1224 tjenester.
- 1225 3. Sikre at sykehusene får dekket reelle kostnader.
- 1226 4. Reformere helseforetakene for å redusere ulempene ved regional sentralisering og
1227 mål- og resultatstyring.
- 1228 5. Tilpasse finansieringssystemet slik at prosedyrer som ikke genererer inntekter i det
1229 innsatsstyrte systemet, også kan prioriteres.
- 1230 6. Sørge for at arbeidstiden til helsepersonell prioriteres til pasient- og fagarbeid.
- 1231 7. Øke antall stillinger for turnusleger og leger i starten av sin spesialisering, og sikre
1232 at antallet følger helsetjenestens behov for spesialister.
- 1233 8. Utarbeide en klima- og miljøplan for helsesektoren som setter spesifikke mål for
1234 årlige utslippskutt og kildesortering.
- 1235 9. Forebygge silotenkning og sikre bedre samhandling mellom helsetjenestene.
- 1236 10. Sikre tilstrekkelig og langsiktig ressurstilgang for å opprettholde tilgjengelige og
1237 kompetente lokalsykehus i hele landet.
- 1238 11. Satse på innovasjon og god bruk av velferdsteknologi for å bedre kvalitet og
1239 tilgjengelighet i helsetjenestene.
- 1240 12. Jobbe for å gjøre medisinsk cannabis tilgjengelig som smertelindring for flere som
1241 kan ha nytte av det.
1242

1243 2.3.4 PSYKISK HELSE

1244 De Grønne vil:

- 1245 1. Styrke det offentlige helsetilbudet innen psykisk helsevern, og være åpne for
1246 ideelle og private aktører som styrker mangfoldet i tjenestetilbudet og jobber
1247 kunnskapsbasert.
- 1248 2. Øke kompetansen om lettere psykiske plager og alvorligere lidelser i skolen og
1249 skolehelsetjenesten, og sikre bedre samhandling mellom ulike tjenester og sektorer.
- 1250 3. Styrke kunnskapsbaserte lavterskeltiltak og rask psykisk helsehjelp i hele landet.

Ikke vedtatt politikk

- 1251 4. Arbeide mot ensomhet og utenforskap, gjennom sosial resept og samarbeid med
1252 frivillig sektor om flere lavterskel møteplasser.
- 1253 5. Utarbeide en nasjonal strategi for å rekruttere og beholde helsepersonell innen
1254 psykiske helsetjenester.
- 1255 6. Øke døgnplasser for alvorlig psykisk syke i spesialisthelsetjenesten med minst 15%
- 1256 7. Sørge for et mangfoldig og kunnskapsbasert hjelpetilbud, inkludert medikamentfrie
1257 alternativer, musikk-, kunst- og friluftsterapi, der det har dokumentert virkning.
- 1258 8. Styrke tilbudet av overgangsboliger for pasienter i sikkerhetspsykiatrien, inkludert
1259 ambulante team i samarbeid mellom spesialisthelsetjeneste og kommunale
1260 tjenester.
- 1261 9. Ivareta både pasienters menneskerettigheter og samfunnsvernet innenfor psykisk
1262 helsevern. Psykisk syke mennesker har rett til medvirkning, og til å bli ivaretatt når
1263 man ikke kan ivareta seg selv.
- 1264 10. Sikre oppfølging av den nasjonale handlingsplanen mot selvmord, etablere en
1265 havarikommisjon for selvmord, og satse på forskning og tiltak som kan få ned
1266 selvmordstallene i Norge.
- 1267 11. Styrke rammene for frivillige hjelpetjenester over chat og telefon, som kan avlaste
1268 de offentlige helsetjenestene, og gi frivilligheten bedre rammer til å bidra med
1269 utfyllende psykisk hjelp.
- 1270

1271 **2.3.5 RUSPOLITIKK**

1272 De Grønne vil:

- 1273 1. Fjerne straff for bruk og besittelse av brukerdoser av rusmidler i tråd med
1274 Rusreformutvalgets anbefaling.
- 1275 2. Sørge for at de kommunale rusrådgivende enhetene får tilstrekkelig kompetanse
1276 om rusmidler og skadeforebygging, og kan fungere som en åpen lavterskeltjeneste.
- 1277 3. Jobbe mot all diskriminering av rusbrukere og ivareta menneskerettighetene deres,
1278 og systematisk øke kompetansen og redusere stigma og fordommer i
1279 helsevesenet og politiet mot mennesker som bruker ulovlige rusmidler.
- 1280 4. Legalisere og strengt regulere salg av cannabis til eget bruk, etter modell fra andre
1281 land som har lyktes med dette, og erfaringer fra norsk alkohollovgivning. Det
1282 inkluderer egne utsalgssteder, aldersgrenser, stengetider og innholdsregulering.

- 1283 5. Utrede om ulike modeller for strengt regulert omsetning av øvrige rusmidler kan
1284 bidra til å redusere skadevirkningene av rusbruk for enkeltindivider og samfunnet.
- 1285 6. Øke kompetansen og samarbeidet mellom skoler og helsestasjoner for å sikre
1286 forebyggende og faktabasert informasjon om rus og rusmiddelbruk blant unge, og
1287 for å bedre følge opp barn som er pårørende eller selv rusavhengige.
- 1288 7. Sikre nok behandlingsplasser inkludert døgnplasser innenfor rusomsorgen og
1289 psykisk helsevern, og bevare et mangfold i tilbudet.
- 1290 8. Gjeninnføre fritt behandlingsvalg i rusomsorgen med bedre faglig kvalitetssikring.
1291 Målet er å sikre et mangfold av hjelpetilbud, og sikre akutt behandling når ikke det
1292 offentlige har nok kapasitet, uten å utarme det offentlige tilbudet.
- 1293 **Dissens D12: Et mindretall i komitéen (Christine, Bård) ønsker å stryke**
1294 **kulepunkt 8.**
- 1295 9. Videreføre en restriktiv politikk for omsetning av alkohol gjennom å beholde
1296 Vinmonopolet og fjerne innreisekvotene.
- 1297 10. Evaluere og revidere overdosestrategien hver stortingsperiode, og styrke det
1298 selvmordsforebyggende arbeidet i overdosestrategien.
- 1299 11. Styrke skadereduserende arbeid, få på plass en nasjonal finansiering av utdeling av
1300 brukerutstyr, og innføre rusmiddelanalysetjenester som lar brukere undersøke
1301 innholdet i ulovlige rusmidler i trygge rammer.
- 1302 12. Lage nasjonale faglige retningslinjer for forebyggingsarbeid i kommunene, basert
1303 på FNs anbefalinger. Samhandlingen mellom helsetjenestene, NAV og de frivillige
1304 organisasjonene på feltet må styrkes for å forebygge misbruk og avhengighet.
- 1305 13. Sørge for at de kommunale rusrådgivende enhetene får tilstrekkelig kompetanse
1306 om rusmidler og skadeforebygging, og kan fungere som en åpen lavterskeltjeneste.
- 1307 14. Opprette trygge brukerrom der det er behov for det.
- 1308 15. Sikre at interesseorganisasjoner med ulike tilnærminger til rusomsorgen kan få
1309 støtte til informasjonsarbeid og arbeid mot rusavhengighet.
- 1310 16. Videreføre og styrke heroinassistert behandling i Norge.
- 1311 17. Vurdere prøveprosjekter for substitusjonsbehandling av flere typer
1312 rusavhengighet. Styrke forskning på medikamentelle behandlinger, både kurativt
1313 og stabiliserende.
- 1314 18. Sikre trygg overnatting og nok gode oppholdssteder for rusavhengige i byene, og
1315 støtte initiativer til brukerstyrte hus.

1316 19. Sette ned et utvalg som skal se på dagens regelverk og terskelverdier for
1317 ruspåvirket kjøring, både for alkohol og ulovlige rusmidler. Ulovlig rusmiddelbruk
1318 skal ikke vurderes annerledes enn lovlig rusmiddelbruk i edruelighetsvurderinger.

1319 20. Innføre fritak for egenandeler i helsetjenesten for personer med tung
1320 rusavhengighet.

1321

1322

3. VERDISKAPING SOM VARER

1323

1324

1325 VISJON 2045

1326

1327 *I 2045 er Norge en levende økonomi, med vekstkraftige, nyskapende bedrifter*
 1328 *som gjør verden bedre. Verdiskapingen gir oss gode, trygge liv innenfor naturens*
 1329 *tålegrenser. Nye, sirkulære forretningsmodeller sørger for at vi har redusert*
 1330 *ressursuttaket i økonomien, men økt innovasjonstakten og velferden i landet.*

1331 *De miljøvennlige løsningene er de enkleste, beste og billigste både for bedrifter og*
 1332 *folk som handler. Vi har gått bort fra bruk-og-kast-samfunnet, og tar heller godt*
 1333 *vare på tingene våre med skaperkraft og oppfinnsomhet. Det har endret hele*
 1334 *industrien, og erstattet råvareuttak, avfall og forurensning med ny teknologi,*
 1335 *ansvarlig mineralutvinning og sirkulære, industrielle prosesser som tar vare på*
 1336 *ressursene.*

1337 *Norge eksporterer ikke lenger fossil energi - vi skaper i stedet varer og tjenester*
 1338 *som gjør verden til et bedre sted. Kloke hoder som før jobbet i olja, har viktige*
 1339 *roller innen drift, innovasjon og utvikling i et mangfold av andre næringer, som*
 1340 *grønn industri, bioøkonomi, teknologibransjer, fornybar energi og mye, mye mer.*

1341 *Poenget er ikke at hver og en skal eie mest mulig, men at alle har tilgang til det de*
 1342 *trenger. Deletjenester, holdbare produkter og utbredt reparasjon og gjenvinning*
 1343 *kjennetegner samfunnet vårt. Håndverksyrkene har fått en ny vår, for samfunnet*
 1344 *er avhengig av folk som kan reparere, ombruke og vedlikeholde det vi har.*

1345 *Folk er nærmere maten og kjenner godt til hva den betyr for helsa vår og verden .*
 1346 *Maten er basert på lokale ressurser, kretsløpsbaserte metoder og god dyrevelferd.*
 1347 *Vi dyrker mer frukt, grønt og korn enn noen gang før, og er mer selvforsynte enn*
 1348 *på lang tid. Norge har tatt tilbake rollen som foregangsland innen bærekraftig*
 1349 *verdiskaping basert på egne naturressurser og forvalter livet i jorda, langs kysten, i*
 1350 *skogen og på land med omsorg og respekt.*

1351

1352

1353 EN MODERNE OG INKLUDERENDE SIRKULÆRØKONOMI

1354 *De Grønne setter naturens tålegrenser som ramme for økonomien, og har gode liv for alle*
 1355 *som mål. I en slik økonomi må ressurser gå mest mulig i kretsløp og være basert på*
 1356 *fornybare energi- og naturressurser. Dette innebærer en stor omstilling av verdikjeder i*
 1357 *alle sektorer.*

1358

1359 I dag er norsk produksjon og forbruk i stor grad basert på lineære forretningsmodeller og
 1360 "bruk og kast" både i hverdagslivet, næringslivet og storsamfunnet. For å komme til en
 1361 "ta-vare-på"-økonomi må vi minimere uttak av primære råvarer, satse stortilt på å
 1362 ombruke og gjenvinne mineraler, metaller og andre ressurser, og ikke minst sørge for at
 1363 tingene vi omgir oss med varer lenge, kan ombrukes, og kan repareres, deles og i siste
 1364 instans gjenvinnes.

1365

1366 De Grønne vil sørge for gode rammebetingelser for nytenking og innovasjon som sørger
 1367 for bærekraftig produksjon og forbruk i Norge. Gjennom tydelige krav på vegne av klima
 1368 og natur skal vi sikre forutsigbarhet og forenkling for næringslivet. Slik styrker vi norsk
 1369 konkurransekraft gjennom omstillingen som resten av verden er i gang med.

1370

1371 GRØNN ØKONOMISK STYRING

1372 En grønn økonomi styres i et hundreårsperspektiv. Vi forebygger og reduserer framtidige
 1373 offentlige kostnader ved å løse klima- og naturkrisen, styrke folkehelsen, inkludere flere i
 1374 arbeidslivet og investere mer i omstilling og klimatilpasning.

1375

1376 De miljøvennlige løsningene må være de enkleste og mest lønnsomme. Brede og
 1377 rettferdige skatter skal finansiere velferdsstaten, sikre sosial fordeling og investeringer i
 1378 infrastruktur og beredskap. Samtidig må skatte- og avgiftssystemet bidra til å redusere
 1379 ressursforbruk, forurensning og utslipp. Prinsippet om at forurenser betaler vil også sørge
 1380 for en omfordeling fra de bedriftene som sitter fast i gammeldagse forretningsmodeller,
 1381 til de bedriftene som bidrar til å løse samfunnets store utfordringer.

1382

1383 Hele den politiske verktøykassen må legges til rette for sirkularitet basert på fornybare
 1384 ressurser. Det betyr at reguleringer, skatte- og avgiftspolitikken, offentlige innkjøp og
 1385 insentiver må ta utgangspunkt i naturens tålegrenser og bidra til sirkulære verdikjeder.

1386

1387 ET ROBUST OG MANGFOLDIG NÆRINGS LIV ETTER OLJEALDEREN

1388 I flere tiår har utvinning og eksport av olje og gass vært viktig for norsk økonomi, både
 1389 direkte gjennom skatter og avgifter, eierskap og utbytte, og ikke minst gjennom
 1390 forvaltningen av inntektene gjennom Statens pensjonsfond utland. Samtidig er eksport av
 1391 petroleum Norges største bidrag til global oppvarming. I dag binder næringen opp viktige
 1392 ressurser som kapital, kompetanse og kraft. De Grønne vil derfor fase ut norsk olje- og
 1393 gassvirksomhet på en forutsigbar måte frem mot 2040.

1394

1395 Ved at oljenæringen gradvis fases ut frigjøres ressurser til resten av norsk næringsliv. Det
 1396 vil gi Norge en mer robust næringsstruktur, som er mer mangfoldig og rigget for
 1397 nullutslippssamfunnet. Kompetansen, som i dag er bundet opp til olje og gass, er
 1398 ettertraktet innen blant annet havvind, skipsfart, karbonfangst- og lagring, IKT-sektoren,
 1399 prosessindustri, romfart og bioøkonomi.

1400
 1401 En forutsigbar utfasing er det trygge valget. EU og Storbritannia, som i dag er våre
 1402 viktigste markeder for olje og gass, har ambisiøse planer for å avkarbonisere. Da er det
 1403 avgjørende for oljeavhengige lokalsamfunn og arbeiderne i næringen at norsk økonomi får
 1404 flere bein å stå på. Det sosiale sikkerhetsnettet og partssamarbeidet er avgjørende for at
 1405 lokalsamfunn og enkeltmennesker som trenger hjelp og tiltak, får det.
 1406

1407 NYTENKING OG UTVIKLING I ALLE SEKTORER

1408 Norsk økonomi står i flere omstillinger på samme tid. Samtidig som bedrifter jobber for å
 1409 møte klima- og naturkrisen skjer det en rask teknologisk og digital utvikling. Næringslivet
 1410 trenger politisk handlekraft og forutsigbarhet for å øke farten på og målrette
 1411 omstillingene.

1412
 1413 Omstillingen krever et godt økosystem bestående av kunnskap, teknologi, innovasjon og
 1414 næringsliv. Vi vil satse på forskning og utvikling, og fjerne barrierer relatert til kvalifisert
 1415 arbeidskraft og tilgang på kapital og markeder som hindrer nyskapende bedrifter å vokse.
 1416 De Grønne har stor tro på skaperkraften som finnes hos gründere og små bedrifter. Vi vil
 1417 legge til rette for at små spirer kan vokse seg større, bli framtidens hjørnesteinsbedrifter og
 1418 gi Norge eksportinntekter basert på varer og tjenester som forbedrer verden.
 1419

1420 ET BÆREKRAFTIG MATSYSTEM OG BIOØKONOMI

1421 Målet for norsk matproduksjon må være best mulig mat, basert på våre egne
 1422 naturressurser. I en verden preget av geopolitisk uro og klimaendringer, er lokal
 1423 matproduksjon og -foredling en viktig del av vår beredskap. De Grønnes matpolitikk
 1424 anerkjenner at kosthold, folkehelse og jordens helse henger sammen. Vi må ta tak i
 1425 strukturene som favoriserer stordrift, og heller bruke virkemidlene slik at resultatet blir bra
 1426 både for bønder, dyr, mennesker og lokalsamfunn. De Grønnes matpolitikk sikrer en god
 1427 forvaltning av naturressursene, god dyrevelferd, trygg mat og at de som produserer
 1428 maten vår har en lønn å leve av.

1429
 1430 De Grønne vil øke norsk produksjon av frukt, bær, grønnsaker og matkorn ved å belønne
 1431 bruk av areal som er egnet til mat til mennesker direkte fremfor mat via husdyr. Kjøtt, fisk,
 1432 melk og egg må baseres på norske fôr- og beiteressurser.

1433
 1434 Potensialet i bioøkonomien er enormt. De Grønne vil forvalte ressursene på land og langs
 1435 kysten med en reell balanse mellom verdiskaping, arena for friluftsliv og rekreasjon, og
 1436 livsgrunnlag for arter og økosystemer. For skognæringen må vi øke verdiskapingen fra
 1437 hver tømmerstokk og ha større kontroll på uttaket av skog. Fiskeriressursene må forvaltes
 1438 og videreføres lokalt, mens havbruket må omstille seg ut av enorme miljø- og
 1439 dyrevelferdsproblemer. Slik kan vi sørge for at framtidige generasjoner kan fortsette å
 1440 høste av naturen og skape gode liv og lokalsamfunn basert på den.

1441 3. VÅRE LØSNINGER

1442 3.1 TRYGT UT AV OLJEALDEREN

1443 De Grønne vil:

- 1444 1. At Stortinget skal innføre et mål om at norsk olje og gass skal avvikles innen 2040.
- 1445 2. At Norge på kort sikt skal være en stabil gassleverandør til Europa.
- 1446 3. Umiddelbart stanse all leting etter nye olje- og gassforekomster.
- 1447 4. At økonomiske insentiver samlet sett skal gi en forutsigbar og gradvis utfasing av
1448 norsk olje og gass, der felt med høy karbonintensitet, høy kraftbruk og lav
1449 lønnsomhet fases ut først.
- 1450 5. Si nei til alle investeringer på eksisterende olje- og gassfelt som øker eller forlenger
1451 produksjonen.
- 1452 6. Stoppe alle planer om å sende kraft fra land til olje- og gassinstallasjoner.
- 1453 7. Etablere en omstillingskommisjon sammen med partene i arbeidslivet og andre
1454 relevante aktører, som skal sikre en trygg og forutsigbar gjennomføring av
1455 omstillingen bort fra fossil energi.
- 1456 8. Iverksette sysselsettingstiltak i lokalsamfunn som rammes spesielt av oljeutfasing.
- 1457 9. Etablere en omstillingsavgift per utvunnet fat olje og gass, som skal brukes til
1458 klimakutt og klimatilpasning i Norge.
- 1459 10. Trappe opp CO₂-avgiften på utslipp fra petroleumsvirksomhet i tråd med 1,5-
1460 gradersmålet, inkludert en oppjustering også etter 2030.
- 1461 11. Etablere en statlig støtteordning for plugging av brønner og avslutning av felt.
1462 Ordningen fritar ikke selskapene for ansvaret som følger fra petroleumsloven, men
1463 skal bidra til å komme i gang tidligere med dette arbeidet.
- 1464 12. Ta initiativ til en global avtale mellom land som produserer fossile brensler om å
1465 begrense tilbudet av slike brensler, gjennom forpliktende langsiktige planer.
- 1466 13. Stille krav til dokumentasjon og åpenhet rundt petroleumsindustriens
1467 markedsføring og informasjonsarbeid, og innføre reguleringer som begrenser slik
1468 aktivitet.
- 1469 14. Fase ut Equinors eierskap i prosjekter i olje og gass i utlandet senest innen 2028.
1470

1471 3.2 NÆRINGSPOLITIKK FOR SIRKULÆRØKONOMI

1472 De Grønne vil:

- 1473 1. Styre næringslivet mer i det store og mindre i det små. Staten skal fastsette
1474 overordnede rammevilkår som sikrer naturens tålegrenser og unngå politikk som
1475 aktivt plukker vinnere, med unntak av der Norge har særlige konkurransefortrinn.
 - 1476 2. Ha en skatte- og avgiftspolitik som sørger for at det alltid er konkurransedyktig
1477 med lang levetid på produkter, reparasjon, ombruk, vedlikehold, gjenvinning og
1478 bruk av resirkulerte materialer.
 - 1479 3. Legge til rette for god utvikling i næringer der Norge har særlige
1480 konkurransefortrinn, er viktig i en internasjonal sirkulærøkonomi og som gir gode
1481 lokalsamfunn. Det kan være innen energi, bioøkonomi, tjenestenæring, kultur- og
1482 servicenæring, IKT og maritim næring.
 - 1483 4. Styrke Enovas punktutslippsprogram og andre klimatiltak i industrien for å kutte
1484 utslipp og gjøre norsk industri konkurransedyktig i framtida.
 - 1485 5. Redusere og på sikt avvikle subsidier til ikke-sirkulær industri, og sikre betydelig
1486 tilgang til statlig kapital gjennom minoritetsseierskap i sirkulære industriprosjekter.
 - 1487 6. Innføre utvidet produsentansvar der selskaper må ta ansvar og kostnader for at
1488 varen de produserer inngår i et sirkulært livsløp med lang levetid, reparasjon,
1489 ombruk og gjenvinning.
 - 1490 7. Trappe ned og på sikt avvikle CO2-kompensasjonsordningen, som er ment å hindre
1491 at utslippsintensiv industri flytter til andre land. EUs klimatoll må kombineres med
1492 reell omstilling av norsk industri for å holde den konkurransedyktig og
1493 framtidsrettet.
 - 1494 8. Sikre norske bedrifter markedstilgang i våre naboland ved å bevare EØS-avtalen, ta
1495 igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante regler, være tettere påkoblet
1496 EUs prosesser og jobbe for fullverdig medlemskap i EU.
- 1497 **Dissens D13: Et mindretall i komitéen (Frode, Bård) ønsker å stryke siste**
1498 **leddsetning i punkt 8 ("og jobbe for fullverdig medlemskap i EU.")**
- 1499 9. Samarbeide tett med EU om sikker og bærekraftig forsyning av strategiske og
1500 kritiske råvarer.
 - 1501 10. Satse på Fensfeltet og eventuelt andre mineralfunn på norsk jord som
1502 foregangsfelt for naturvennlig gruvedrift som kan utkonkurrere gruvedrift der
1503 menneskerettigheter ikke respekteres.
 - 1504 11. Innføre økodesigndirektivet fra EU, som sikrer at varer som produseres er laget for
1505 å brukes lenge, repareres og gjenvinnes.

Ikke vedtatt politikk

- 1506 12. Innføre rivestans og heller ha som hovedregel å gjenbruke offentlige bygg og
1507 infrastruktur. Nybygg må bygges med lang levetid og designes for ombruk.
- 1508 13. Bruke den offentlige innkjøpsmakten til å øke etterspørsel etter reparasjon,
1509 vedlikehold, ombruk og gjenvunnede varer.
- 1510 14. Gjøre innovasjon innen sirkulære forretningsmodeller, på linje med teknologi, til en
1511 prioritet i det offentlige virkemiddelapparatet.
- 1512 15. Bygge opp lokale verdikjeder og lokalt ansvar for gjenvinning, ved å stille krav til
1513 andel avfall som må gjenvinnes i Norge, vurdere statlige investeringer i
1514 avfallshåndtering og forby eksport av avfall som ikke er lett resirkulerbart.
1515

1516 3.3 GRÜNDERE OG SMÅBEDRIFTER

1517 De Grønne vil:

- 1518 1. Øke tilgangen på risikokapital gjennom det næringsrettede virkemiddelapparatet,
1519 særlig ordninger som også utløser privat kapital.
- 1520 2. Legge til rette for og styrke inkubatorer og lokale næringsmiljøer, samt
1521 folkefinansieringsplattformer som kan bidra til å få i gang en virksomhet.
- 1522 3. Gjør det lettere å lykkes internasjonalt ved å sikre nasjonal medfinansiering til ulike
1523 EU-program.
- 1524 4. Utvide ordninger som SkatteFUNN for å stimulere til investeringer i innovasjon.
- 1525 5. Innføre mulighet for betalingsutsettelse av skatter og avgifter for
1526 oppstartsbedrifter som ikke går med overskudd.
- 1527 6. Forbedre opsjonsbeskatningsordningen, slik at det blir lettere for
1528 oppstartsbedrifter å tiltrekke seg kvalifisert arbeidskraft.
- 1529 7. Gjøre det mulig for oppstarts- og vekstselskaper å gjennomsnittsberegne
1530 formuesverdien over 5 år for å hindre tilfeldige utslag ved kapitalinnhenting.
- 1531 8. Utrede muligheten for at verdien av selskap som introduseres på børs utjevnes mot
1532 selskapets verdi de siste 5 årene og at dette gjøres de første 3 årene selskapet er
1533 notert.
- 1534 9. Gjøre det enklere å starte og drive bedrifter ved å redusere rapporteringskrav, samt
1535 forenkle reguleringer og samspillet med virkemiddelapparatet.
- 1536 10. Styrke sosiale rettigheter og sikkerhetsnett for selvstendig næringsdrivende.
- 1537 11. Styrke programmer der småbedrifter kan bruke offentlig sektor for å teste og
1538 skalere nye løsninger, og tilrettelegge for deltagelse i offentlige anskaffelser.

- 1539 12. Styrke inkubatorer og lokale næringsmiljøer, klynger og samspill mellom
1540 opplæringsinstitusjoner, forskning, næringsliv og det offentlige.
- 1541 13. Sørge for at norske bedrifter raskere får klimateknologi ut i markedet, gjennom
1542 blant annet Innovasjon Norge, Forskningsrådet og Siva.
- 1543 14. Styrke støtten til FoU-prosjekter gjennom Innovasjon Norge og Norges
1544 forskningsråd.
- 1545 15. Satse på næringsrettet forskning ved å skape bedre koblinger mellom akademia og
1546 næringslivet for å kommersialisere ideer.
1547

1548 3.4 EN GRØNN ØKONOMISK KURS

1549 De Grønne vil:

- 1550 1. Utvikle ordningen med egen "grønn bok" i statsbudsjettet til å bli et integrert,
1551 overordnet og effektivt styringsverktøy for klimagassutslipp og materielt forbruk.
1552 Miljøbelastningen fra import og eksport må inkluderes.
- 1553 2. Gjennomføre en sirkulærvask av lover og reguleringer, slik at rammebetingelsene
1554 som i dag legger til grunn en bruk-og-kast-økonomi heller stimulerer til sirkularitet.
- 1555 3. Gjennomføre nasjonale og regionale verdistrømsanalyser og ressursregnskap.
- 1556 4. Etablere en nasjonal sirkulærstrategi med mål og tiltak som gjør Norge til en
1557 sirkulærøkonomi, basert på fornybare ressurser.
- 1558 5. At viktig infrastruktur, som veier, baner, kabler, nett, vann og avløp som hovedregel
1559 skal eies av det offentlige eller samvirker.
1560

1561 3.5 SKATT OG AVGIFTER

1562 De Grønne vil:

- 1563 1. Ha et progressivt og mer omfordelende skattesystem med større bunnfradrag og
1564 høyere sats for de høyeste inntektene.
- 1565 2. Sørge for at de miljøvennlige valgene er mest lønnsomme, gjennom avgifter på
1566 miljøpåvirkning ved produksjon og salg av varer og tjenester.
- 1567 3. Øke gjenbruk i alle verdikjeder ved å gradvis innføre avgift på bruk av nye råvarer i
1568 produksjon og salg av varer og tjenester.
- 1569 4. Øke klimaavgiftene gradvis, slik at utslippene går ned i tråd med våre klimamål.

- 1570 5. Innføre en klimabelønningsordning hvor enkelte miljøavgifter deles ut igjen til folk,
1571 på en måte som tar hensyn til geografiske forskjeller.
- 1572 6. Følge opp skatteutvalgets forslag om å samordne skatt på pensjon og skatt på
1573 inntekt for de høyeste pensjonene.
- 1574 7. Innføre arveavgift med et høyt bunnfradrag.
- 1575 8. Øke bunnfradraget i formuesskatten kraftig og øke skattesatsen for de aller største
1576 formuene.
- 1577 9. Innføre nasjonal eiendomsskatt på næringseiendom.
- 1578 10. Sikre at økte avgifter næringslivet betaler for avgifter på klimagassutslipp,
1579 naturinngrep, miljøgifter og materielt forbruk kanaliseres tilbake til næringslivet i
1580 form av tilskudd til investeringer i grønne løsninger eller andre skatte- og
1581 avgiftsletter.
- 1582 11. Utrede løsninger for skattlegging av teknologigiganter som høster gevinster av
1583 effektivisering fra for eksempel kunstig intelligens, slik at de skatter til Norge for
1584 verdier skapt i Norge.
- 1585 12. Tette smutthull i skattesystemet ved å se på regelverket for fradrag for renter til
1586 nærstående utenfor konsern, revurdere fritaksmetoden for selskapers overskudd i
1587 andre selskaper, og følge opp det internasjonale arbeidet mot overskuddsflytting.
- 1588 13. Være en pådriver i det internasjonale samarbeidet for bekjempelse av
1589 skatteparadis.
- 1590 14. Bidra til en mangfoldig økonomi og bekjempe usunn konsentrasjon av
1591 markedsmakt, blant annet ved å styrke konkurranselovgivningen.

1592

1593 3.6 OFFENTLIGE INNKJØP

1594 De Grønne vil:

- 1595 1. At staten i større grad bruker sin innkjøpsmakt til å drive omstilling av økonomien
1596 gjennom å etterspørre varer og tjenester som er klima- og naturvennlige og
1597 sirkulære.
- 1598 2. Etablere anbefalte standarder for grønne krav for offentlige innkjøp i dialog med
1599 leverandører slik at næringslivet kan innovere og tilpasse sin produktutvikling.
- 1600 3. Sikre at sosiale krav, som seriøsitet i arbeidslivet, blir gjennomført så langt det er
1601 mulig i offentlige innkjøp.

- 1602 4. Sikre at offentlige innkjøp deles i mindre kontrakter når det er mulig, slik at mindre
1603 virksomheter og oppstartsselskaper lettere kan delta.
- 1604 5. Støtte innkjøpsmiljøene med eksempler, veiledning, opplæring, maler, verktøy og
1605 hjelpetjenester.
- 1606 6. Synliggjøre miljøeffekten av offentlige anskaffelser både nasjonalt og for hver
1607 virksomhet slik at innkjøpere, virksomhetsledere og allmennheten kan lære av
1608 hverandre og bli inspirert.
- 1609 7. Endre anskaffelsesforskriften ved å tydeliggjøre hva vekting av klima- og
1610 miljøhensyn i anskaffelser innebærer.
1611

1612 3.7 MATSYSTEMET

1613 De Grønne vil:

- 1614 1. At sunt kosthold, som er bra for miljøet, helsen og dyrevelferden skal legges til
1615 grunn for formidling og servering på skoler, institusjoner og til allmennheten.
- 1616 2. At kostholdsrådene skal baseres på bred forskning om mat som er bra for både
1617 folkehelse og miljø i et langsiktig perspektiv. Risiko forbundet med bruk av kunstige
1618 næringsmiddel, prosesseringsmetoder og sprøytemidler skal tydeliggjøres.
- 1619 3. At det arbeides for merkeordninger som gjør det enkelt for forbruker å velge mat
1620 som både i produksjon og konsum er sunn og bærekraftig. Debios arbeid med
1621 merkeordning for grasfôret kjøtt må implementeres.
- 1622 4. Sikre at matkasteloven sørger for at det blir slutt på destruksjon av fullverdig mat
1623 som ikke tilfredsstillende pakkestandarder.
- 1624 5. At det offentlige bruker sin innkjøpsmakt til å velge kortreist, plantebaserte, sunne
1625 og økologiske matvarer. Minimum 20 prosent av innkjøp og konsum skal være
1626 økologisk norskproduserte råvarer innen 2030.
- 1627 6. Styrke konkurranselovgivningen i dagligvarebransjen for å sikre et robust
1628 matmarked som understøtter tilgang til sunne matvarer i butikkene, enklere tilgang
1629 for bøndene til kundene og priser som settes i rimelig forhold til behov for
1630 marginer.
- 1631 7. Fremme direktesalgskanaler, som REKO-ring, markeder og kooperativer, for å
1632 styrke særlig mindre gårdsbruk og markedshager sine økonomiske marginer.
- 1633 8. Utvide mottakspunkt for grønt- og fruktnæringen gjennom samvirkeordning slik at
1634 norske varer blir tilgjengelig på markedet i alle regioner.

1635 9. At staten må bidra med finansieringsordninger til foredlingsvirksomheter for lokale
1636 råvarer, som møller, meieri, slakteri og grøntdistribusjon.

1637 10. Sørge for at det blir kartlagt hvilke konsekvenser den internasjonale utviklingen
1638 innen kunstig fremstilling av animalsk mat kan få for norsk fiskeeksport og kjøtt- og
1639 melkeproduksjon.
1640

1641 3.8 JORDBRUK

1642 De Grønne vil:

1643 1. Føre en jordbrukspolitikk som ivaretar langsiktige og bærekraftige løsninger, gir
1644 lønnsomhet til flere bønder og gjør det attraktivt å produsere mat.

1645 2. Oppnå mål om 60 prosent selvforsyning innen 2030 ved å prioritere dyrking av
1646 grønnsaker, korn, belgvekster, sopp, frukt og bær, og oppmuntre til et mer
1647 plantebasert kosthold.

1648 3. Tette inntektsgapet mellom landbruket og andre yrkesgrupper. Arbeidstilsynet skal
1649 gis fullmakter til å følge opp tilfeller med lønnsutbetalinger under gjeldende
1650 minstelønn. Det må innføres bedre avløserordning slik at også bønder kan ta fri.

1651 4. Gi matjorden langt strengere nasjonalt vern ved at dispensasjoner fra jordvern kun
1652 kan gis av nasjonal planmyndighet, og ved at måltallet for nedbygging blir rettslig
1653 bindende for arealpolitikken.

1654 5. Ha et tollvern som sikrer norske bønder lønnsomhet. Tollvernet skal sikre større
1655 tilgang til norskproduserte grønnsaker, frukt og bær i markedet i en lengre sesong,
1656 og favorisere miljøvennlig produksjon og god dyrevelferd.

1657 6. At kjøtt- og melkeproduksjon utelukkende skal være basert på bruk av lokale
1658 beiteressurser og innenlands kraftfôrproduksjon. Importerte kraftfôrråvarer skal
1659 fases ut.

1660 7. Ta i bruk mer dyrkbar mark og gjennomføre en finmasket kartlegging av
1661 jordkvaliteter. Produksjonstilskudd må innrettes slik at potensialet for produksjon
1662 av grønnsaker blir utnyttet over hele landet.

1663 8. Øke antall bruk i drift, innføre ordninger som gjør det enklere å komme inn i
1664 landbruket, og etablere lokale produsentmiljøer og arbeidsfellesskap. Ordningene
1665 bør omfatte kompetanseløft, nettverksbygging, samt mentor- eller
1666 stipendordninger ved reetablering av nedlagte gårdsbruk.

1667 9. At bo- og driveplikten må skjerpes inn, slik at landbruksareal over hele landet er i
1668 bruk og at landbruket bidrar til bærekraftige lokalsamfunn.

- 1669 10. Kutte fossile utslipp i jordbruket blant annet ved å subsidiere innkjøp av
1670 nullutslippskjøretøy og styrke Enovas ordninger for primærnæringene.
- 1671 11. Øke støtteordninger for tiltak som bidrar til jordas evne til fordrøyning,
1672 karbonbinding og klimarobust matproduksjon.
- 1673 12. Føre en tilskudds- og kvotepolitikk som opprettholder små og mellomstore bruk,
1674 ved å redusere melkekvotetaket og gjeninnføre toppavgrensninger for
1675 husdyrtilskudd.
- 1676 13. Øke tilskuddet til små og mellomstore grøntprodusenter. Tilskudd skal også gis ved
1677 bruk av areal som ikke er registrert som jordbruksareal.
- 1678 14. Styrke rådgivningstjenester for bønder som ønsker å legge om til regenerativt
1679 og/eller økologisk landbruk. Minst 20 prosent av jordbruksproduksjonen skal være
1680 økologisk innen 2030.
- 1681 15. Ha et føre-var prinsipp for bruk av genmodifisering i matproduksjon. Regelverket
1682 må sikre at langsiktige konsekvenser for arter og økosystemer blir dokumentert før
1683 produksjonsmetoder og matvarer distribueres, og at makt ikke konsentreres til få
1684 aktører.
- 1685 16. Anerkjenne og styrke landbrukssamvirket, som en forutsetning for landbruk over
1686 hele landet, og opprettholde dagens ordning med henteplikt og
1687 markedsreguleringer.
- 1688 17. Øke støtten til forebyggende tiltak mot tap av dyr på beite og omstilling til
1689 besetninger som er robuste for utmarksbeite. Bønder som likevel ikke kan benytte
1690 seg av beiterettigheter på grunn av rovdyr må kompenseres.
1691

1692 3.9 FISKERI

1693 De Grønne vil:

- 1694 1. gradvis og forutsigbart overføre en betydelig andel av kvotene fra havfiskeflåten til
1695 kystfiskeflåten, og akselerere overføringen dersom havfiskeflåten ikke oppfyller
1696 sine leveringsforpliktelser.
- 1697 2. Sikre rekruttering og sysselsetting ved tildeling av kvoter, særlig rekruttering av
1698 unge.
- 1699 3. Sikre at kvotene i større grad enn i dag settes etter faglige råd, og i mindre grad
1700 etter politiske hensyn.
- 1701 4. Beholde deltakerloven, havressursloven og fiskesalgsloven, med strenge grenser
1702 for antall kvoter et rederi kan eie.

- 1703 5. Forby bunnråling.
- 1704 6. Arbeide internasjonalt mot overbeskatning av fisk og andre marine arter, og for en
1705 økosystembasert havforvaltning.
- 1706 7. At kvotebytte internasjonalt må skje uten at man overfører kvoter fra
1707 kystfiskeflåten til havfiskeflåten.
- 1708 8. Ikke lukke grupper i fiskeriene som er åpne i dag.
- 1709 9. Over tid endre kvotesystemet slik at energieffektivitet og lave klimagassutslipp
1710 belønnes, og stille strenge krav til klimaomstilling i fiskerinæringen
- 1711 10. Redusere spøkelsesfiske ved å lovfeste krav om sporbart eierskap for alt
1712 fiskeredskap og stimulere til bruk og utvikling av biologisk nedbrytbare redskaper.
- 1713 11. Følge opp forslagene fra Kystfiskeutvalget om egen lov og forvaltning for
1714 kystfisket i Finnmark.
1715

1716 3.10 OPPDRETT OG HAVBRUK

1717 De Grønne vil:

- 1718 1. Gjennomføre en omstilling av hele havbruksnæringen i retning av integrert,
1719 sirkulært havbruk med null utslipp. Omfanget av oppdrettsindustrien skal tilpasses
1720 et nivå som er forsvarlig med hensyn til miljø og dyrevelferd.
- 1721 2. Kun gi nye, tidsbegrensede konsesjoner til oppdrettsanlegg som oppfyller strenge
1722 krav til null lus, rømming og utslipp, oppsamling og utnyttelse av bioavfall, øvrige
1723 miljøhensyn og dødelighet på under 5 prosent. Vekst på eksisterende anlegg må
1724 oppfylle samme krav, og alle eksisterende anlegg skal ha samme krav innen 2030.
- 1725 3. Bringe dyrevelferden i oppdrettsnæringen i samsvar med dyrevelferdsloven, blant
1726 annet ved å avvike lusebehandling med renseskog og termisk avlusning, samt utvide
1727 kravene til rapportering av sykdommer.
- 1728 4. Innføre en ny modell for beskatning av havbruksnæringen, for å fremme
1729 bærekraftige løsninger. Innretninger kan være at skattenivå differensieres basert på
1730 oppnåelse av miljøkrav, eller en kombinasjon av grunnrentebeskatning og en
1731 miljødifferensiert produksjonsavgift.
- 1732 5. Utvide grensene for nasjonale laksefjorder og avvike all oppdrettsindustri i disse
1733 fjordene.
- 1734 6. Kun tillate landbaserte oppdrettsanlegg på allerede utbygde arealer.

- 1735 7. Sette videre utvikling av torskeoppdrett på pause, inntil det kan garanteres for
1736 integriteten til bestandene av kysttorsk og at oppdrett kan foregå i tråd med
1737 dyrevelferdsloven.
- 1738 8. Bygge opp bærekraftig fôrproduksjon i Norge, med et mål om at 50 % av fôret til
1739 norsk oppdrettsfisk skal komme fra norske ressurser innen 2035.
1740 Produksjonsomfanget i næringen må tilpasses dette målet.
- 1741 9. Innføre forbud mot å tømme kjemikalier fra lusebehandling nær sårbare områder.
1742

1743 3.11 SKOGBRUK

1744 De Grønne vil:

- 1745 1. Jobbe for et skogbruk som utvikler en lønnsom skognæring som ivaretar skogen
1746 som leveområde og økosystem, og som bidrar til økt naturmangfold.
- 1747 2. Verne minst ti prosent av produktiv skog innen 2030.
- 1748 3. Innføre forbud mot flatehogst i all ur- og naturskog, altså skog der det ikke har vært
1749 flatehogst etter 1940, og gjøre all flatehogst søknadspliktig.
- 1750 4. Styrke kartlegging av arter, vegetasjonstyper og økosystemer i norsk natur. Det
1751 skal stilles krav til at kartlegging av skog utføres av biologisk og økologisk faglig
1752 kompetent personell som ikke har bindinger til næringer som har interesser i bruk
1753 av naturressursene.
- 1754 5. Styrke og samordne støtteordningene for skogeiere som ønsker å gå over til mer
1755 skånsom og naturvennlig skogsdrift, og fjerne miljøskadelige subsidier.
- 1756 6. Revidere skogloven med mål om at forskriften på selvstendig grunnlag stiller alle
1757 nødvendige krav til miljøhensyn, samtidig som den eksplisitt legger til rette for
1758 straffeforfølgelse ved grove brudd.
- 1759 7. Øke konkurransekraften for tre som byggemateriale gjennom å sikre at større
1760 offentlige prosjekter bygges med høy andel trevirke.
- 1761 8. Kreve reguleringsplan for tillatelse til bygging av nye skogsbilveier, med strenge
1762 vurderinger i forhold til friluftsliv, naturfare og biologisk mangfold.
- 1763 9. Forlenge trærnes levetid gjennom å øke rotasjonstid i skogbruket, for å ta bedre
1764 vare på biologisk mangfold og øke karbonlagring i skog.
- 1765 10. Avvikle bruk av plantevernmidler og gjødsling i skogsområder.
- 1766 11. Øke bevilgningene til frivillig skogvern, og sikre et høyt og forutsigbart støttenivå.

1767 4. DEMOKRATI FOR ALLE

1768

1769 VISJON 2045

1770

1771

1772

1773

1774

1775

1776

1777

1778

1779

1780

1781

1782

1783

1784

1785

1786

1787

1788

1789

1790

1791

1792

1793

1794

1795

1796

1797

1798

1799

1800

1801

1802

1803

1804

1805 TRYGGHET FRA DISKRIMINERING

1806 Samfunnet må aktivt motarbeide diskriminering mot utsatte grupper både i lovverket,
1807 systemene og i menneskers hverdag. Dessverre er det fortsatt slik at enkelte grupper har
1808 systematisk dårligere muligheter og blir utsatt for forskjellsbehandling og stigmatisering.

Ikke vedtatt politikk

1809 Det skjer på grunn av blant annet hudfarge, religion, funksjonshindringer, seksuell
1810 orientering, kjønnsuttrykk og -identitet. De Grønne jobber for et samfunn uten rasisme og
1811 diskriminering, og er derfor et antirasistisk parti. Et samfunn hvor flest mulig lever trygge
1812 liv, uten frykt for å bevege seg eller ytre seg i det offentlige rom, er et bedre samfunn for
1813 alle.

1814

1815 LIK RETT TIL Å DELTA

1816 De Grønne vil jobbe for full likestilling uavhengig av kropp og kognisjon.
1817 Funksjonsvariasjon er i dag til hinder for å dra i en begravelse eller på et politisk møte, selv
1818 om man får assistanse for å dra på legetime eller jobb. De som er gift får ikke alltid leve
1819 sammen, og foreldrerollen blir sjeldent tilrettelagt for. Omkring 90% av bygninger er ikke
1820 rullestoltilgjengelig og mennesker med usynlige funksjonsnedsettelse får knapt
1821 tilrettelegging for å kunne delta i samfunnet. Selvbestemmelse og selvstendig deltakelse
1822 er viktige prinsipper for frigjøring av funksjonshindrede. De Grønne vil sikre lik rett til
1823 brukerstyrt personlig assistanse (BPA) i hele landet, og sørge for at hindre for deltakelse
1824 raskt fjernes, spesielt innen arbeid, utdanning og politisk deltakelse.

1825

1826 EN NY VÅR FOR DEMOKRATIET

1827 De Grønne vil styrke lokaldemokratiet og sivilsamfunnet, og jobbe for demokratisk kontroll
1828 over infrastruktur og viktige tjenester. Alle innbyggere skal ha reell mulighet til å delta i
1829 beslutninger som angår seg og sitt nærmiljø, også de gruppene som er svakt representert
1830 i demokratiet. Forsøk på å svekke demokratiet i verden kan gi en økende mistillit og
1831 distanse mellom system og borgere - begge veier. Beslutningsprosesser må være
1832 transparente og tilgjengelige, og hele tiden ha som mål å inkludere flere.

1833

1834 Rettsstaten og vern av menneskerettighetene er en forutsetning for et mangfoldig og
1835 jevnbyrdig samfunn med trygghet og frihet for den enkelte. Vi har ingen garanti mot
1836 autoritære krefter i framtida, og må forebygge med sterke institusjoner og bred
1837 deltakelse. Et velfungerende demokrati er ferskvare. Selv om vi har et sunt demokrati med
1838 høy tillit mellom folk, må vi til enhver tid fornye og forsterke det.

1839

1840 FRIE MEDIER OG DIGITALE GRENSER

1841 I digitale offentlige rom, hvor algoritmene regjerer, blir enkeltmennesker og grupper lett
1842 isolert fra meningsmotstandere og andre perspektiver. For å motvirke denne
1843 fragmenteringen må vi aktivt jobbe for å bygge gjensidig forståelse for ulike verdisyn. Et
1844 mangfold av frie, uavhengige medier og en opplyst offentlig debatt er avgjørende
1845 motkrefter mot ekkokamre og polarisering, og viktig for at flere innbyggere skal orke og
1846 tørre å være politisk aktive. De Grønne vil jobbe for gode rammevilkår for redaktørstyrte
1847 og journalistiske medier på tvers av plattformer og teknologiske distribusjonskanaler. Det
1848 er avgjørende å legge til rette for en offentlig samtale som er både konstruktiv og
1849 tilgjengelig for alle.

1850

1851 Teknologi og digitalisering har skapt fantastiske muligheter til samspill på kryss og tvers av
 1852 kloden, men det er også et informasjonsmarked der sterke kommersielle krefter og andre
 1853 aktører kan få for mye makt over enkeltmennesker. Kunstig intelligens vil også forrykke
 1854 maktbalansen i samfunnet og øke utfordringer med falske nyheter og desinformasjon. De
 1855 som ikke klarer å holde seg oppdatert eller ha god kildekritikk risikerer å havne utenfor. De
 1856 Grønne vil være i forkant med regulering og bruke føre-var-prinsipper for å sikre en sunn
 1857 utvikling.

1858

1859 LIKEVERDIGE SAMFUNN ER TRYGGERE

1860 Den grønne bevegelsen bygger videre på frihetene kvinnebevegelsen og andre
 1861 rettighetsforkjempere har kjempet frem. Likestilling skal være en sterk verdi i vårt
 1862 samfunn. Kvinner tjener fortsatt systematisk dårligere enn menn, og et kjønnsdelt
 1863 arbeidsmarked gir underskudd på menn i omsorgsykker og oppvekstsektor. Barselkvinner
 1864 opplever utrygghet i en sårbar og avgjørende fase for både dem selv og barnet, og mange
 1865 menn får ikke psykisk helsehjelp i tide. De av oss som bryter med samfunnets normer for
 1866 kjønn og seksualitet har ikke et fullverdig og tilgjengelig helsetilbud i dag. Vi fremmer
 1867 normkritisk og feministisk politikk, som ser flere typer usaklig forskjellsbehandling i
 1868 sammenheng.

1869

1870 God integrering gir rom for å kunne holde sine røtter levende, samtidig som man tilpasser
 1871 seg samfunnet man blir en del av. Det gir folk mulighet til å ta ansvar for egne liv, delta i
 1872 lokalsamfunnet og bygge nettverk. Det gir også viktige ressurser og impulser til
 1873 samfunnet, bidrar til å skape gode bomiljøer, og hindrer radikalisering. Barn, som kommer
 1874 alene som flyktninger, må tas særskilt godt vare på og ha samme rettigheter som andre
 1875 barn i Norge. De Grønne anerkjenner at god integrering krever tålmodig samarbeid
 1876 mellom kommune, sivilsamfunn, skoler og næringsliv. Sånn vil vi sikre at alle slags
 1877 mennesker er frie til å leve trygge, mangfoldige og meningsfulle liv.

1878

1879 TRYGGHET FRA VOLD OG OVERGREP

1880 De Grønne jobber for et tilstedeværende og operativt politi over hele landet, som holder
 1881 innbyggerne trygge. Det er avgjørende å følge opp og forebygge alvorlige lovbrudd med
 1882 store konsekvenser for de som rammes, som vold og overgrep i nære relasjoner,
 1883 gjengkriminalitet, menneskehandel og hatefulle ytringer og hatkriminalitet overfor
 1884 minoriteter. De Grønne vil styrke overgrep- og voldtektsmottakene, kritesentre for
 1885 kvinner, og bygge ut behandlingstilbudet for utsatte og overgripere. Alle som møter barn
 1886 og mennesker i utsatte situasjoner skal ha med seg en grunnleggende kompetanse i å
 1887 ivareta voldsutsatte og snu de onde sirklene dette kan sette i gang.

1888

1889

1890 ROM FOR Å PRAKTISERE TRADISJON OG SPRÅK

1891 Norge har over lang tid undertrykt vårt urfolk samene og de nasjonale minoritetene,
 1892 kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, romer og romanifolk/reisende. Samiske områder er
 1893 særlig sårbare for klimaendringer. Som både FNs klima- og naturpanel har understreket, er

Ikke vedtatt politikk

1894 urfolks- og lokalkunnskap grunnleggende i møte med klimaendringene. Fosen-saken viste
 1895 hvordan urfolks rettigheter fortsatt krenkes, noe det er på høy tid at staten tar på alvor. De
 1896 Grønne vil ta det nødvendige oppgjøret som Sannhets- og forsoningskommisjonen
 1897 etterspør.

1898
 1899 De Grønne vil ivareta det språklige mangfoldet i Norge. Nynorsk og bokmål må likestilles,
 1900 norsk tegnspråk må få offisiell status. Språkkompetansen i innvandremiljøene er en
 1901 ressurs for samfunnet vårt. Det er behov for betydelige tiltak for at brukere av urfolks- og
 1902 minoritetsspråkene samisk, kvensk, romani og romanés skal kunne ta tilbake språket sitt.
 1903 Sørsamisk og lulesamisk, samt samisk i kystområdene, trenger et særskilt løft. De Grønne
 1904 vil la språkmangfoldet synes og høres og utnytte mulighetene det gir.

1905

1906 4. VÅRE LØSNINGER

1907 4.1 ANTIRASISME OG TRYGGHET FRA DISKRIMINERING

1908 De Grønne vil:

- 1909 1. Styrke arbeidet mot rasisme, antisemittisme og annen kulturell eller etnisk basert
 1910 diskriminering i arbeidslivet, på boligmarkedet og i skole, politi og helsevesen.
- 1911 2. Gjennomføre pilotprosjekter med stillingssøknader uten navn og kjønn på søker i
 1912 statlige ansettelser.
- 1913 3. Innføre en obligatorisk kvitteringsordning i politiet og tollvesenet for å avdekke og
 1914 motvirke mulige fordomsfulle mønstre og rasisme.
- 1915 4. Sørg for at hvert politidistrikt prioriterer etterforskning og påtale av hatefulle
 1916 ytringer og hatkriminalitet, og tilføre politiet ressurser og kompetanse til å opprette
 1917 spesialiserte hatkriminalgrupper.
- 1918 5. Styrke rettssikkerheten og helseoppfølgingen til personer utsatt for
 1919 menneskehandel, og gi disse rett til oppholdstillatelse i Norge.
- 1920 6. Styrke arbeidet mot seksuell trakassering, og inkludere trakasseringssaker i
 1921 ordningen for fri rettshjelp.
- 1922 7. Øke statsstøtten til organisasjoner og sentre som jobber mot hatkriminalitet, og
 1923 formidler om viktige historiske angrep som 25. juni, 22. juli-senteret og 10.
 1924 august-stiftelsen.
- 1925 8. Ikke gi statsstøtte til organisasjoner som fremmer rasistiske eller diskriminerende
 1926 holdninger.
- 1927 9. Ikke åpne for tiggeforbud, siden det er en grunnleggende rettighet å kunne be om
 1928 hjelp, og lovfeste at arkitektur som er fiendtlig mot hjemløse ikke skal brukes.

Ikke vedtatt politikk

1929 10. Motvirke rasisme ved å styrke tilsyn og oppfølging på boligmarkedet, og gi
1930 hjemmel til sterkere sanksjoner mot diskriminering.

1931

1932 4.2 TA BORT FUNKSJONSHINDRE

1933 De Grønne vil:

- 1934 1. Gi alle likestilte liv uavhengig av funksjon ved å legge til rette for selvbestemmelse,
1935 selvstendig deltakelse og muligheten til å bidra i samfunnet og egen hverdag.
- 1936 2. Opprette en sannhets- og forsoningskommisjon som skal granske historiske og
1937 nåværende systematiske brudd på menneskerettighetene til mennesker med
1938 funksjonsnedsettelse, og bidra til å gjenopprette deres tillit til det offentlige.
- 1939 3. Ta inn FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne
1940 (CRPD) i menneskerettsloven, på samme måte som FNs barnekonvensjon og FNs
1941 kvinnekonvensjon.
- 1942 4. Sikre at brukerstyrt personlig assistanse (BPA) ivaretar alles rett til å leve frie liv
1943 uavhengig av funksjonsevne. Vi vil vurdere behovet for å organisere BPA i en egen
1944 lov, og om ordningen bør være statlig styrt for å sikre lik rett uavhengig av hvor du
1945 bor.
- 1946 5. Lage retningslinjer for hvordan det offentlige redegjør for vurderinger av
1947 "uforholdsmessig byrde" i saker om universell utforming og tilrettelegging for
1948 deltakelse, sånn at diskrimineringsnemnda kan vurdere forholdsmessigheten.
- 1949 6. Sikre at folk med utviklingshemming eller andre kognitive funksjonsnedsettelse får
1950 reell selvbestemmelse i eget liv, ved å utarbeide en lov og et system for
1951 beslutningsstøtte. Inntil dette er på plass må dagens vergemålsordning forbedres.
- 1952 7. Sikre umiddelbar hjelp når kritiske hjelpemidler svikter, som bevegelses- eller
1953 kommunikasjonshjelpemidler, samt rett til rask reparasjon og et forsvarlig
1954 lånehjelpemiddel innen et døgn så langt det er mulig.
- 1955 8. Lage en plan for å gjøre offentlige bygninger tilgjengelige for mennesker med
1956 mobilitetshjelpemidler, syns- og hørselshjelpemidler, sensorisk sensitivitet og
1957 utmattelse. Offentlige tjenester som ikke kan gjøres tilgjengelige, må flyttes til
1958 egnet bygg.
- 1959 9. Gjennomgå plan- og bygningsloven for å utbedre regler for universell utforming
1960 som underbygger muligheten for å delta og bo selvstendig.
- 1961 10. Utvide potten til aktivitetshjelpemidler for alle under 26 år, og tilby lån til alle over
1962 26 år med samme vilkår som fra lånekassen.

- 1963 11. Sikre mennesker som har funksjonsnedsettelse reell og selvstendig medvirkning i
1964 arbeid med NOU-er og andre prosesser som påvirker deres levekår.
- 1965 12. Innføre ordningen European Disability Card i Norge i samarbeid med EU-land og
1966 gjøre det mulig for tilrettelagt parkering (såkalt HC-kort) til flere uten å måtte
1967 oppgi hvilke adresser man skal besøke.
- 1968 13. Gjøre kollektivløsninger tilgjengelige for funksjonsvarierte. Hvis det av
1969 tungtveiende grunner ikke er mulig med selvstendig kollektivreise, bør utvidet rett
1970 til tilpasset elbil, parkeringstillatelse og TT-kort gis.
- 1971 14. Tilpasse sykkelveier til raske elektriske mobilitetshjelpemidler, og gjøre
1972 naturopplevelser tilgjengelige på måter som er skånsomme for naturen.
- 1973 15. Innføre en lovfestet plikt for alle kommuner å tilby ledsagerbevis, samt sørge for at
1974 arrangementer og kulturtilbud som mottar offentlig støtte skal tillate gratis adgang
1975 for ledsager.
- 1976 16. Gjennomføre pilotprosjekt med servicehund til personer med usynlige eller
1977 ikke-fysiske funksjonsnedsettelse.
- 1978 17. Utrede øremerket statlig finansiering av fritidskontakt-tilbudet hos kommunene,
1979 med formål om å sikre alle god tilgang til fritidsaktiviteter.
1980

1981 4.3 LIKESTILLING OG SELVBESTEMMELSE

1982 De Grønne vil:

- 1983 1. I samarbeid med partene i arbeidslivet aktivt jobbe for at kvinner og menn får lik
1984 lønn for likt arbeid.
- 1985 2. Arbeide aktivt med å bekjempe stereotypier og fordommer i arbeidslivet, og
1986 fremme mangfoldig rekruttering gjennom mentorordninger, kjønnspoeng eller
1987 kvotering, der det er nødvendig for å sikre like muligheter.
- 1988 3. Åpne opp for at medforelder kan ta omsorgspermisjon de seks første ukene etter
1989 fødsel.
- 1990 4. Innføre likestilt foreldreskap i ny barnelov, og foreslå tiltak for å styrke medforelders
1991 omsorgsrettigheter og stimulere til en mer balansert fordeling av omsorgsansvaret.
- 1992 5. Instruere NAV til å praktisere bidragsregler kjønnsnøytralt i samsvar med
1993 hovedregel i loven, og legge avtaler og dom til grunn for beregning av bidrag.
- 1994 6. Sikre økt satsing og forskning på kvinnehelse, og øke kompetansen om og
1995 tilretteleggingen for menstruasjon og overgangsalder.

- 1996 7. Sikre en sammenhengende svangerskaps-, fødsels- og barsels- og
1997 adopsjonsomsorg, med finansiering som sikrer kvalitet og tid til omsorg.
- 1998 8. Gjøre flerkulturell doula tilgjengelig på alle sykehus.
- 1999 9. Erstatte dagens abortnemnd med et rådgivende og støttende organ som et frivillig
2000 tilbud rettet mot kvinner og foreldre som vurderer å avbryte svangerskapet.
- 2001 *Dissens D14: Et mindretall i komitéen (Hildegunn, Bård) ønsker å stryke*
2002 *kulepunkt 9*
- 2003 10. Jobbe for at retten til abort blir grunnlovsfestet.
- 2004 *Dissens D15: Et mindretall i komitéen (Hildegunn, Hilde, Cecilie) ønsker å*
2005 *stryke kulepunkt 10.*
- 2006 *Dissens D16: Et mindretall i komitéen (Cecilie) ønsker å legge til følgende*
2007 *kulepunkt:*
- 2008 Sette i gang prøveprosjekt med digitale og fysiske selvbestemmelsessentre
2009 for gravide, som skal tilby balansert informasjon og selvbestemmelsesstøtte
2010 til gravide som ønsker informasjon om abort eller fosterdiagnostikk eller
2011 støtte til å gjennomføre svangerskap i en krevende situasjon.
- 2012 11. Forby tvangssterilisering og tvangsabort og erstatte tvungne begrensninger på
2013 seksualitet, befruktning og forplantning med beslutningsstøtte for kvinner med
2014 kognitive funksjonsnedsettelse eller alvorlig psykisk sykdom.
- 2015 12. Gi gratis prevensjon og graviditetstester til alle under 20 år, og styrke
2016 promoteringen av langtidsvirkende prevensjon.
- 2017 13. Gå gjennom sexkjøpsloven og hallikparagrafen, for å styrke vernet mot utnyttelse
2018 og tvang, og bedre sexarbeideres rettigheter og trygghet. Vi vil gjøre det enkelt og
2019 trygt å komme seg ut av ufrivillig prostitusjon.
2020

2021 **4.4 SKEIVES RETTIGHETER OG KJØNNSMANGFOLD**

2022 De Grønne vil:

- 2023 1. Styrke undervisningen om seksualitet, grensesetting og etikk i videregående skoler,
2024 samt relevante profesjonsutdanninger.
- 2025 2. Sikre ansatte i helse- og sosialtjenestene og politiet bedre kompetanse om kjønns-,
2026 relasjons- og seksualitetsmangfold. Vi vil tydeliggjøre retten til vern mot
2027 diskriminering på grunn av aseksualitet, normbrytende seksualitet, og
2028 normbrytende relasjoner som er lovlige og mellom samtykkende voksne.

2029 **Dissens D17: Et mindretall i komitéen (Bård, Jonas) ønsker å stryke kulepunkt**
 2030 **2.**

2031 3. La helsetilstand og atferdsmønster være avgjørende for hvorvidt en kan bli
 2032 blodgiver, ikke kjønn eller seksuell orientering.

2033 4. Innføre en tredje juridisk kjønnskategori.

2034 5. Opprette en erstatningsordning for de som har blitt tvunget til sterilisering som en
 2035 forutsetning for å endre juridisk kjønn.

2036 6. Ikke utføre kjønnsnormerende kirurgi på interkjønnbarn uten at det er akutt
 2037 medisinsk nødvendig, og utsette behandling til barnet selv kan fatte beslutninger
 2038 om egen helse.

2039 7. Sikre oppdatert og respektfull helsehjelp til transpersoner, samt tilgang på
 2040 hjelpemidler, og øke kompetansen om transhelse hos helsepersonell.

2041 8. Finansiere mer forskning om kjønnsinkongruens og transhelse, og fremme tett
 2042 dialog mellom behandlingsinstitusjonene og de ulike brukerorganisasjonene.

2043 **Dissens D18: Et mindretall i komitéen (Bård) ønsker å stryke kulepunkt 8.**

2044 9. Gjennomgå tidligere behandlingsprosesser til transpersoner som ønsker det.

2045 10. Sikre at alle nye skolebygg og offentlige institusjoner skal ha tilgjengelige
 2046 kjønnsnøytrale toalett- og garderobemuligheter.

2047 11. Arbeide for at lovforbud mot sex mellom mennesker av samme kjønn fjernes over
 2048 hele verden.

2049 **4.5 VERN MOT VOLD OG OVERGREP**

2050 De Grønne vil:

2051 1. Styrke og innføre målrettede tiltak for å bekjempe vold mot kvinner og vold i nære
 2052 relasjoner.

2053 2. Sikre at alle som jobber med barn får grunnleggende kompetanse om vold og
 2054 traumeforståelse, og vet hvor de kan varsle og søke råd om de mistenker vold eller
 2055 overgrep.

2056 3. Tydeliggjøre straffelovens voldtektsbestemmelse, slik at seksuell omgang uten
 2057 samtykke defineres som voldtekt.

2058 4. Styrke statens barnehus, krisesentre og tilbud til ofre for vold i nære relasjoner i alle
 2059 deler av landet, gjennom bedre rammevilkår og samarbeid.

- 2060 5. Gi alle barn under 18 år utsatt for vold og/eller overgrep tilgang til barnehusene.
2061 Sikre at barnehusene har gode nok rammer til å oppfylle barnas rettigheter og
2062 oppfølgingsbehov.
- 2063 6. Stille strengere krav til politiattest for personer som skal jobbe med barn, og
2064 inkludere flere voldslovbrudd som i dag ikke gir merknad på barneomsorgsattesten.
- 2065 7. Bygge ut hjelpe- og behandlingstilbudet til både voldsutsatte, voldsutøvere og
2066 overgripere, herunder tilbudet til unge overgripere, så man har tilgang på hjelp
2067 uansett hvilken kommune man bor i.
- 2068 8. Gjenreise rusavhengiges tillit til å rapportere vold og overgrep i rusmiljøet, gjennom
2069 en nasjonal kampanje i politiet og ved å sikre tilgang til egnede krisesentertilbud og
2070 hjelp til personer i aktiv rus.
- 2071 9. Øke innsatsen mot trakassering, vold og overgrep mot personer med nedsatt
2072 funksjon, gjøre det enklere å melde fra og styrke oppfølgingen. Jobbe for at
2073 krisesentre blir universelt utformet og får økt kompetanse på funksjonshindringer.
- 2074 10. Sørge for at helse- og sosialtjenestene har kompetanse og kapasitet til å ivareta
2075 alle overgrepsofsatte, med fokus på sårbare minoriteter som funksjonshemmede,
2076 rusavhengige, sexarbeidere, papirløse eller nyankomne asylsøkere.
- 2077 11. Iverksette informasjons- og holdningskampanjer både i skolen og rettet mot
2078 befolkningen for å forebygge voldtekter og annen vold mot kvinner.
- 2079 12. Øke fokus på at bevismateriale fra overgrepsofre sikres uten opphold, på en
2080 betryggende og skånsom måte. Der det er langt til overgrepsmottak, skal legevakt
2081 ha nødvendig utstyr og kompetanse for å sikre bevis.
- 2082 13. Prioritere ressurser i politiet til økt bruk av voldsalarm og omvendt voldsalarm for å
2083 styrke rettssikkerheten og tryggheten til ofre for vold.
- 2084 14. Jobbe for en lovendring der illeggelse av kontaktforbud omdefineres fra å være en
2085 straff til et forebyggende beskyttelsestiltak.
- 2086 15. Styrke politiets arbeid mot vold i nære relasjoner og etablere flere
2087 RISK-spesialenheter (risikoanalyse og kriminalitetsforebygging av vold i nære
2088 relasjoner). Målet er at RISK er et landsdekkende program innen 2026.
- 2089 16. Styrke kunnskapsgrunnlaget om koblingen mellom vold og overgrep mot dyr, og
2090 vold og overgrep mot barn og i nære relasjoner, og sikre at barnevernet blir varslet
2091 når omsorgspersoner blir dømt for vold mot dyr.
- 2092 17. Revidere voldserstatningsloven med formål om å styrke ordningen og rettighetene
2093 til voldsutsatte.
2094

2095 4.6 DEMOKRATI

2096 De Grønne vil:

- 2097 1. Gjennomføre pilotprosjekter med folkepaneler, som består av et tilfeldig og
2098 representativt utvalg av befolkningen, som sitter i kortere perioder enn folkevalgte
2099 for å ta stilling i brede problemstillinger.
- 2100 2. Gjøre politikernes stemmegivning fra både Stortinget, kommunestyre og
2101 fylkesting mer oversiktlig for innbyggere på nett og tilgjengelig i maskinlesbart
2102 format. Det skal være enkelt for innbyggere å få innsyn i alle offentlige dokumenter
2103 og saker som ligger til politisk behandling.
- 2104 3. Opprette et åpent tilgjengelig lobbyregister for Stortinget.
- 2105 4. Senke stemmerettsalderen til 16 år.
- 2106 5. Innføre en nasjonal forslagsrett der borgere kan få en sak behandlet på Stortinget
2107 med et tilstrekkelig antall underskrifter.
- 2108 6. Styrke de kommunale- og fylkeskommunale barne- og ungdomsrådene.
- 2109 7. Skjerpe karanteneoven med opp til to års karantene og lengre saksforbud mot
2110 statsråder, statssekretærer, politiske rådgivere og toppbyråkrater som går over i
2111 stillinger der de skal påvirke myndighetene i saker de selv har jobbet med.
- 2112 8. Ikke innføre heldigitale valg, men videreføre praksisen med papirbaserte stortings-
2113 og lokalvalg av sikkerhets- og personvern hensyn.
- 2114 9. Gjøre informasjon om Stortingets arbeid tilgjengelig som TV-kanal med
2115 tilrettelegging for blinde og døve.
- 2116 10. Sikre lik og forutsigbar honorering av folkevalgte i kommuner og fylker gjennom at
2117 ordningen administreres på statlig nivå, og slik at ingen kan få mer enn
2118 statsministeren i totale honorarer.
- 2119 **Dissens D19: Et mindretall i komitéen (Bård, Stefan, Jonas) ønsker å stryke**
2120 **kulepunkt 10.**
- 2121 11. Sikre at kandidater til stortingsvalget må oppgi gaver/verdier de mottar på lik linje
2122 med partiene.
- 2123 12. Styrke partiene sine insentiver for å rekruttere flere partimedlemmer, gjennom at
2124 deler av den statlige partifinansieringen utmåles etter antall partimedlemmer.
- 2125 13. Sikre at offentlighetsloven følges i større grad enn i dag, blant annet utrede nye
2126 sanksjoner for grove brudd på loven, og utrede å styrke merinnsynsbestemmelsen.

2127 14. Sikre at alle som utøver samfunnsoppgaver på vegne av det offentlige, eller som
2128 mottar mye støtte, omfattes av offentlighetsloven, forvaltningsloven og arkivloven.

2129 15. Sikre innsynsrett i algoritmer og systemer med kunstig intelligens når disse brukes i
2130 offentlige organer.

2131

2132 4.7 DIGITALISERING OG KUNSTIG INTELLIGENS

2133 De Grønne vil:

2134

2135 DIGITALE RETTIGHETER

2136 1. Gi innbyggerne en enklere hverdag og bedre kontakt med det offentlige gjennom
2137 gradvis og smidig utvikling av digitale tjenester tett på de som kjenner behovet, og
2138 unngå gigantiske IT-prosjekter som ikke leverer det som er lovet.

2139 2. At svindelforsøk på nett og over telefon skal bekjempes med strengere lovgivning
2140 og ansvarliggjøring av selskapene som formidler svindelforsøk.

2141 3. Gjennomføre en digital lovvask for å sikre teknologinøytrale forskrifter og regelverk
2142 som ikke står i veien for bedre tjenester og deling av offentlige data.

2143 4. Øke investeringene i utdanning og etterutdanning innen teknologifag, med mål om
2144 at flere kommer i arbeid og arbeidsmarkedets behov blir møtt

2145 5. Styrke privatlivets fred og personvernet til norske innbyggere gjennom å styrke
2146 retten til å glemmes, retten til å reservere seg fra datainnsamling og å forby
2147 automatisk bruk av ansiktsgjenkjenning i det offentlige rom og butikklokaler.

2148 6. At kommunikasjon med offentlige instanser alltid skal kunne benytte alternativer til
2149 digitale medier.

2150 7. Øke den digitale kompetansen og sikre tydelig ansvarslinjer helt til toppen i
2151 departementer og direktorater på områder hvor digitaliseringsbehovet er stort,
2152 som helse, utdanning og justis.

2153 8. Åpne offentlig finansiert programvare for innsyn for alle der det er mulig, og sikre
2154 at slik programvare følger en høy standard for informasjonssikkerhet, personvern
2155 og andre digitale rettigheter.

2156

2157 SOSIALE MEDIER OG AVHENGIGHETSSKAPENDE TEKNOLOGI

2158 9. Pålegge sosiale medier å ha en ansvarlig redaktør for visning av innhold, utforming
2159 av algoritmer og markedsføring på det sosiale mediet, og bøtelegges ved
2160 vedvarende og hyppige brudd på norsk lov på plattformen.

- 2161 10. Styrke finansiering av tilsyn slik at ingen kan slippe unna med brudd på norske
2162 forbruker- og personvernslover.
- 2163 11. Tydelig merke brukere og innhold som ikke er laget av mennesker, eller finansiert av
2164 kommersielle og statlige aktører på sosiale medier.
- 2165 12. Sette en aldersgrense for sosiale medier hvor personopplysninger lagres og deles
2166 til 15 år, men gå imot tiltak som gjør det umulig å være anonym på internett.
- 2167 13. Regulere avhengighetsskapende og overvåkningsbasert teknologi strengt, i takt og
2168 dialog med EUs arbeid med dette.
- 2169 14. Utrede virkemidler for sikring av like konkurransevilkår og jobbe for at alle medie-
2170 og teknologiselskaper som tjener penger i Norge, eller på brukerdata generert av
2171 norske brukere, betaler skatt av fortjenesten i Norge.

2172 KUNSTIG INTELLIGENS

- 2173 15. Kategorisere kunstig intelligens etter risiko, og regulere bruk deretter, i tråd med
2174 EUs AI ACT. Tilsyn med dette bør samles i ett tilsynsorgan med overordnet ansvar,
2175 så ansvaret ikke fragmenteres mellom flere organer.
- 2176 16. Bidra til en positiv utvikling og mer demokratisk tilgang til kunstig intelligens
2177 gjennom å lage norsk offentlig infrastruktur for kunstig intelligens og europeisk
2178 samarbeid a la CERN.
- 2179 17. Sikre at opphavspersoner fortsatt har eierskap til sine åndsverk og kan begrense
2180 bruk av sine åndsverk til trening av kunstig intelligens.
- 2181 18. Samarbeide internasjonalt om å forebygge alvorlige trusler mot menneskeheten
2182 ved kunstig intelligens.
- 2183 19. Styrke forskningen på kunstig intelligens, inkludert de etiske sidene og
2184 konsekvensene ved autonom kunstig intelligens og forklarbarhet.
2185

2186 4.8 MEDIER OG OFFENTLIGHET

2187 De Grønne vil:

- 2188 1. Kreve tydelig merking av reklame for å unngå at det kan forveksles med
2189 redaksjonelt innhold.
- 2190 2. Etablere et åpent og løpende oppdatert aksjeeierregister med gratis tilgang for
2191 pressen og allmennheten, og kreve at alle reelle eiere med mer enn 10 prosent
2192 innflytelse får plikt til registrering.

- 2193 3. Utrede tiltak mot og støtte ideelle aktører i arbeidet for forståelse mellom grupper
2194 og mot hatprat og bevisst villedende informasjon, og kreve at tilbydere av større
2195 sosiale medieplattformer har brukerombud.
- 2196 4. Ivareta det nordiske språkfelleskapet og tilrettelegge for fellesnordisk
2197 samfunnsdebatt.
- 2198 5. Gi redaktørstyrte medier gode og forutsigbare rammevilkår, inkludert NRK som
2199 allmennkringkaster med et bredt samfunnsoppdrag.
- 2200 6. Pålegge alle riksdekkende kommersielle fjernsynskanaler å tilrettelegge
2201 programmer for personer med funksjonsnedsettelse gjennom teksting,
2202 tegnspråktolking, synstolking, lydtekst eller andre teknikker.
- 2203 7. Sikre et sterkt kildevern for redaktørstyrte medier.
- 2204 8. Styrke beskyttelsen av varslere slik at det blir enklere å avsløre skadelige forhold
2205 uten å bli straffet eller utsatt for andre negative sanksjoner.
- 2206 9. Gjøre Norge til en internasjonal trygg havn for gravende journalister, kilder og
2207 varslere.
- 2208 10. Vurdere å øke pressestøtten for å sikre rom for grundig og fritt journalistisk arbeid
2209 som er mindre avhengig av både annonsører og klikk-innhold.
- 2210 11. Styrke bibliotekene som arenaer for frilynt diskusjon og samfunnsdebatt, samt
2211 bibliotekenes kompetanse i å undervise i kildekritikk og mediekompetanse rettet
2212 mot ungdommer.
- 2213 12. Sørge for at data fra offentlige databaser er gratis tilgjengelig for allmennheten.
- 2214 13. Lovfeste merking av KI-genererte bilder i reklame, forby retusjert reklame og jobbe
2215 for strengere markedsføringsregler som beskytter barn og unge mot målrettet
2216 reklame i sosiale medier.
2217

2218 **4.9 RETTSSTAT, MENNESKERETTIGHETER OG POLITI**

2219 De Grønne vil:

- 2220 1. Grunnlovsfeste påtalemyndighetens uavhengighet og uavhengig utnevning av
2221 dommere. Vi vil gjennomgå sårbarheter i rettsstaten og redusere disse.
- 2222 2. Forsvare ytringsfriheten og retten til å ytre seg om politiske, religiøse og andre
2223 systemer. Blasfemi skal fortsatt være lov.

- 2224 3. Melde Norge inn i individklageordningene under FNs barnekonvensjon, FNs
2225 konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FNs konvensjon om
2226 rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- 2227 4. Organisere og finansiere domstolene på en måte som ivaretar rettssikkerhet og
2228 effektivitet. Det innebærer blant annet å sikre opptak av lyd og bilde, og å vurdere å
2229 reversere domstolsreformen.
- 2230 5. Styrke ordningen med fri rettshjelp og organisasjoner som gir fri rettshjelp.
- 2231 6. Øke salærsatsene for straffesaker og fri rettshjelp i tråd med salærrådets forslag.
- 2232 7. Støtte ordninger med midlertidig opphold for menneskerettighetsforsvarere som
2233 er under sterkt press, for å gi dem mulighet til å arbeide uten å risikere å bli
2234 angrepet. Vi vil også videreføre og styrke støtten til Students at Risk.
- 2235 8. Styrke retten til informasjon og innsyn etter åpenhetsloven, offentleglova og
2236 miljøinformasjonsloven.
- 2237 9. Arbeide for et synlig og tilstedeværende politi i hele landet, med forsvarlig
2238 responstid og tilstrekkelig kapasitet, også til å drive godt forebyggingsarbeid.
- 2239 10. Gå mot generell bevæpning av politiet.
- 2240 11. Sikre at regelverk og praksis for bruk av politiarrest ivaretar de menneskerettslige
2241 kravene knyttet til isolasjon og til å fremstilles for fengsling innen 48 timer etter
2242 pågripelse.
- 2243 12. Endre satsene for forenklet forelegg ved trafikkforseelser, så de blir en
2244 prosentandel av månedslønnen.
- 2245 13. Styrke politiets og tollvesenets internasjonale samarbeid for å bekjempe organisert
2246 og grensekryssende kriminalitet, inkludert menneskehandel, og styrke mulighetene
2247 for å stille mistenkte for krigsforbrytelser for retten.
- 2248 14. Styrke arbeidet for å avdekke og reagere på miljøkriminalitet ved å intensivere
2249 tilsyn, kontroll, håndheving og sanksjonering, samt øke strafferammene og
2250 bøtenivåene for økt allmennpreventiv effekt.
- 2251 15. Prioritere og utvikle alternative straffereaksjoner til fengselsstraff, herunder utvide
2252 bruken av samfunnsstraff og elektronisk fotlenke, samt mekling, gjenopprettende
2253 rett og bruk av konfliktråd i straffesaker.
- 2254 16. Gi ofre og etterlatte etter alvorlige lovbrudd bedre informasjon rundt
2255 prøveløslatelser og mulighet for å få større avstand til den som har permisjon. Vi vil
2256 åpne for at permisjoner og prøveløslatelser kan gjennomføres andre steder enn i
2257 hjemkommunen.

- 2258 17. Redusere strafferammen ved brudd på innreiseforbudet i utlendingsloven.
2259

2260 4.10 KRIMINALOMSORG

2261 De Grønne vil:

- 2262 1. Bevilge flere midler til kriminalomsorgen for å bedre soningstilbudet, redusere
2263 bruken av isolasjon til et absolutt minimum, og sikre at menneskerettigheter og
2264 behov for aktivitet, helsehjelp, oppfølging og sosial kontakt blir oppfylt.
- 2265 2. Sikre et samhandlingsløft mellom offentlige, private og frivillige aktører for bedre
2266 tilbakeføring og mer helhetlig planlegging før, under og etter soning.
- 2267 3. Bedre helseoppfølgingen under soning og utvide muligheten til soning i
2268 behandlingsinstitusjon.
- 2269 4. Styrke friomsorgen og sikre gode rammevilkår for straff i samfunnet.
- 2270 5. Sikre et tverrfaglig rehabiliteringsarbeid og satse mer på rehabiliterende tiltak for
2271 straffedømte som er rusavhengige eller dømt for gjentakende vold eller overgrep.
- 2272 6. Satse på arbeids- og utdanningsrettede tiltak, som å gi innsatte
2273 kompetansegivende opplæring i arbeidsdriften, tilgang til å ta høyere utdanning, og
2274 praksisordninger i arbeidslivet for innsatte.
- 2275 7. Sørge for at tidligere innsatte får tilgang til en fast kontaktperson i det offentlige i
2276 en periode etter løslatelse, og øke støtten til frivillige organisasjoners oppfølging av
2277 tidligere innsatte gjennom sosiale- og arbeidsrettede tiltak.
- 2278 8. Opprette og oppgradere egnede soningsfasiliteter hvor kvinner og utsatte
2279 kjønnsminoriteter kan sone trygt.
- 2280 9. Legge bedre til rette for straffedømte med kognitive funksjonsnedsettelse,
2281 utviklingshemming eller nevrodivergens, og øke kompetansen på dette blant
2282 ansatte i fengsel og kriminalomsorg.
- 2283 10. Sikre at straffegjennomføringen bedre ivaretar innsattes vern mot umenneskelig
2284 eller nedverdiggende behandling og retten til nødvendig helsehjelp.
- 2285 11. Sikre fengslenes arbeid med psykisk helsevern tilstrekkelig med ressurser til at all
2286 bruk av tvang gjøres på en respektfull, kompetent og hensynsfull måte til det beste
2287 for pasienter som har behov for å bli ivaretatt.
2288

2289 4.11 URFOLK OG NASJONALE MINORITETER

2290 De Grønne vil:

Ikke vedtatt politikk

- 2291 1. Gjøre samefolkets dag til offisiell fridag i Norge.
- 2292 2. Styrke og lovfeste konsultasjonsordningen mellom Staten og Sametinget, og gi
2293 Sametinget forslagsrett i Stortinget.
- 2294 3. Innføre prosedyrer for å gi forutsigbarhet i økonomiske spørsmål for Sametinget og
2295 andre samiske budsjettområder.
- 2296 4. At regjeringen årlig skal rapportere til Stortinget om oppfølgingen av Sannhets- og
2297 forsoningskommisjonens rapport.
- 2298 5. Etablere et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med
2299 ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.
- 2300 6. Styrke opplæringen i og videreformidlingen av duodji, joik, matsystemer,
2301 tradisjonell kunnskap, samisk verdensforståelse og åndelighet, samt mangfold
2302 innen kirkeliv.
- 2303 7. Utrede et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale
2304 minoriteter, herunder former for medbestemmelse.
- 2305 8. Styrke skogfinske, samiske og kvenske/norskfinske kulturinstitusjoner,
2306 kulturorganisasjoner og kunstner- og kulturmiljøer, samt støtteordningene for
2307 driftstilskudd og prosjekttilskudd til nasjonale minoriteter.
- 2308 9. Styrke forskning og formidling om urfolk og nasjonale minoriteters historie, språk
2309 og kultur i skoler, universiteter, museer, arkiver og kulturinstitusjoner.
- 2310 10. Gi kvenske/norskfinske og skogfinske kulturminner et lovfestet vern på linje med
2311 samiske kulturminner og etablere Norsk Skogfinsk Museum/Norjan
2312 metsäsuomalaismuseo som et nasjonalt kultur- og kunnskapssenter.
- 2313 11. At navneloven endres med hensyn til krav om antall slektsledd, slik at skogfinner og
2314 kvener/norskfinner ikke blir forhindret fra å ta tilbake etternavn som har blitt
2315 fornorsket.
- 2316 12. Gi reindriften stabile økonomiske rammevilkår og samtidig sikre god dyrevelferd og
2317 forvaltning av beiteområder.
- 2318 13. Lovfeste sjøsamenes rett til å høste de marine ressursene basert på Norges
2319 folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk.
- 2320 14. Styrke arbeidet for å beskytte og bevare urfolks og andre minoriteters rettigheter
2321 internasjonalt, og sikre oppreisning og unnskyldninger for urett begått mot urfolk
2322 og minoriteter, slik som for eksempel rom- og romanifolk.

- 2323 15. Prioritere arbeid i skole og andre miljøer for å motvirke antisemittisme og
 2324 antisiganisme. Det skal være trygt å være jøde, kven/norskfinne, skogfinne, rom,
 2325 romanifolk/tater og same i Norge.
- 2326 16. Bidra til at det norske romfolkets kultur ivaretas og videreføres, og støtte arbeid
 2327 som setter søkelys på romanifolkets og romenes historie og kultur i Norge,
 2328 inkludert språkene romani og romanés.
 2329

2330 4.12 SPRÅK

2331 De Grønne vil:

- 2332 1. Grunnlovsfeste jamstillingen mellom bokmål og nynorsk.
- 2333 2. Sikre minoriteters rett til eget språk og kulturell utfoldelse.
- 2334 3. Sikre likeverdige tjenester og rettssikkerhet for minoritetsspråklige innbyggere i
 2335 tråd med tolkeloven, blant annet ved å styrke budsjettene til nødvendige
 2336 tolketjenester, og vurdere om tolk skal bli en beskyttet tittel..
- 2337 4. Utvide satsingen på klart språk, til all offentlig informasjon er forståelig.
- 2338 5. Styrke sørsamisk og lulesamisk, og jobbe for at pite-, ume- og skoltesamisk på sikt
 2339 kan inkluderes av minoritetsspråkpakten. Samt iverksette nasjonale satsinger for å
 2340 synliggjøre og fremme kvensk, romani og romanés.
- 2341 6. Styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning,
 2342 læremiddelproduksjon og språkrevitalisering i Norden.
- 2343 7. Støtte språk- og kultursentre, språkkurs for voksne, og etablere støtteordninger for
 2344 oversettelse av litteratur, film og digitale verktøy til urfolks- og minoritetsspråk, og
 2345 fra urfolksspråk til norsk.
- 2346 8. Utvide tolketjenesten slik at tegnspråktolk kan brukes til å delta likestilt i
 2347 hverdagen. Vaktordning for tegnspråktolker kan ikke basere seg på frivillighet.
- 2348 9. Gi norsk tegnspråk offisiell status og større plass i det offentlige rom, og styrke
 2349 døves og deres familiers rett til tegnspråkopplæring.
- 2350 10. Styrke bruken av nynorsk i offentlig kommunikasjon for å gjøre den reelt likestilt
 2351 med bokmål.
- 2352 11. Håndheve og styrke elevenes språklige rettigheter, og sikre at både digitale og
 2353 fysiske læremidler skal gjøres tilgjengelige parallelt på begge målformer.

- 2354 12. Jobbe for at studenter går ut av lærerutdanningene med kompetanse til å
2355 undervise i og på nynorsk, og at lærere har tilgang på etter- og videreutdanning
2356 som styrker deres kompetanse i nynorsk.
- 2357 13. Støtte universitets- og høyskolesektoren i utvikling av norsk fagterminologi for å
2358 hindre domenetap til engelsk, og sikre retten til å skrive avhandlinger på norsk.
- 2359 14. Styrke rettighetene til tospråklig fagopplæring, morsmålsopplæring og særskilt
2360 norskopplæring og sørge for at skolene har ressurser til å følge opp.
- 2361
- 2362
- 2363

5. LIVSKRAFTIGE LOKALSAMFUNN

2364

2365

2366 VISJON 2045

2367

2368

2369 *I 2045 bor vi i vennlige, frodige og oppfinnsomme byer, bygder og nabolag.*
 2370 *Uansett hvor i landet vi bor opplever vi å ha gode tjenester nært hjemmet. Det*
 2371 *skapes mer og skjer stadig noe spennende i lokalsamfunn med hver sin særegne*
 2372 *stedsidentitet.*

2373

2374 *Kortere avstander, menneskevennlig stedsutvikling og arbeidstid, har gjort at flere*
 2375 *kan engasjere seg i det skapende hverdagsdemokratiet: I velforeninger, skoler,*
 2376 *organisasjoner og sivilsamfunn. Vi møtes på biblioteket, på fellesverkstedet og i*
 2377 *parken, vi nyter og deltar i lokalt kulturliv. Her får vi høre til, i alt vårt mangfold.*
 2378 *Den daglige deltakelsen bygger tilhørighet og tillit, nedenfra og opp. Vi tør å være*
 2379 *til bry for hverandre. Vi er åpne og rause overfor nyankommere, og tar dem imot til*
 2380 *å bli aktive samfunnsborgere.*

2381

2382 *Framtidas byer, bygder og nabolag er mer selvhjulpne. Kommunene har lav terskel*
 2383 *for å teste nye løsninger, slik at lokalt engasjement og kunnskap kommer*
 2384 *felleskapet til gode. Endringene vi skaper sammen får kraft når vi tydelig ser*
 2385 *hvordan lokale initiativer også bidrar til å løse verdens store utfordringer.*

2386

2387 *Sirkulærøkonomien gjør at folk kan delta, skape og påvirke mer, uten at det går på*
 2388 *bekostning av det lokale eller globale livsgrunnlaget. Våre bygder og byer er blitt*
 2389 *grønnere og mer fargerike, med mindre forurensing og avfall på avveie. Mennesker*
 2390 *i alle aldre legger viktige premisser i stedsutviklingen, og vi vier mer*
 2391 *oppmerksomhet til de nære fellesskapene: dalen, bygda, øya - nabolaget vårt.*

2392

2393

2394 GODE NABOLAG I BYER OG BYGDER

2395 Vi jobber for levende og mangfoldige lokalsamfunn. Nabolaget og de nære fellesskapene
 2396 er avgjørende for våre sosiale liv, men har i liten grad vært gjenstand for politikk. Ved å
 2397 prioritere selve nabolaget som grunnlag for stedsutvikling, vil vi bygge tilhørighet, frigjøre
 2398 tid og redusere arealbruk.

2399

2400 Befolkningen i hele landet skal ha tilgang på gode velferdstjenester, kollektivtransport,
 2401 gode boliger, grønne jobber og nødvendig infrastruktur. Bosetting i hele landet er viktig
 2402 for verdiskaping, naturforvaltning og identitet, så vel som beredskap og sikkerhet, og vil
 2403 spille en nøkkelrolle i den grønne økonomien. Vi er avhengige av hele landet i det grønne

2404 skiftet. Den globale omstillingen må skje nær folk, der vi bor, møtes og arbeider. Gjennom
 2405 å gi kommunene mer frihet og selvråderett, vil vi skape vennlige, frodige og
 2406 oppfinnsomme lokalsamfunn.

2407
 2408 Byene må i større grad få bestemme over sin egen utvikling og prioritere å skape gode og
 2409 sosiale byrom, men vi ønsker å løfte deres arbeid med bedre nasjonal koordinering og
 2410 oppfølging. Statlige myndigheter skal ha høy terskel for å legge begrensninger på
 2411 kommuner som ønsker å gjennomføre tiltak for bedre trafiksikkerhet, mer
 2412 menneskevennlige byrom eller mindre biltrafikk.

2413 STERKERE LOKALT SELVSTYRE

2414 For å sikre demokratisk engasjement, er det viktig at beslutningene blir tatt på nivået som
 2415 er nærmest mulig dem det gjelder. De Grønne er kritiske til de kontinuerlig økende
 2416 kravene til kommunene og kritiske til at nye oppgaver lovpålegges. De Grønne er mot
 2417 tvangssammenslåing av fylker og kommuner, men anerkjenner at det er krevende for små
 2418 kommuner å imøtekomme alle dagens lovkrav. Det bør derfor åpnes for
 2419 oppgavedifferensiering mellom kommuner, slik at lokaldemokratiet i større grad kan
 2420 avgjøre hvordan velferdstjenestene skal innrettes. De Grønne er også positive til
 2421 interkommunale løsninger, og vil bevare og styrke mulighetene for slikt samarbeid.
 2422

2423 Samtidig som De Grønne vil at kommunene skal ha myndighet til å selv bestemme mer
 2424 over hvordan de innretter sine egne tjenester, har de i dag et for stort ansvar i
 2425 arealpolitikken. Mange steder bygges innbyggernes nærnatur ned i et uakseptabelt tempo
 2426 og omfang, og for ofte trumfer kortsiktige, økonomiske interesser verdifull natur. Det
 2427 trengs en mer helhetlig arealpolitikk som ser større områder under ett. Slik vil vi unngå at
 2428 kommuner kappes om å legge til rette for potensielle næringsvirksomheter som går på
 2429 bekostning av store naturverdier. I praksis betyr dette at kommunestyre får mindre makt
 2430 til å bryte folks rett til nærnatur, livskraftige økosystemer og sammenhengende natur.
 2431 Statsforvalterens innsigelsesrett og rolle som tilsynsmyndighet må også styrkes for å
 2432 bevare mer natur.

2433
 2434 De Grønne er tøffe forkjempere for naturen og klok samfunnsutvikling i hele landet. Plan-
 2435 og bygningsloven er til for å brukes, så vi sikrer estetikk, trivsel og bærekraft, og ikke lar
 2436 hastverk og kortsiktig økonomi overstyre viktige verdier.

2437 EN BEDRE KOMMUNEØKONOMI

2438 Det er et mål for De Grønne å flytte offentlig pengebruk fra sentralforvaltningen til de
 2439 kommunale tjenestene folk bruker i hverdagen. De Grønne mener derfor at
 2440 kommuneøkonomien må styrkes vesentlig gjennom økt rammefinansiering, og at deler av
 2441 midlene som brukes på statlige tilskuddsordninger med fordel kan overføres til
 2442 kommunerammen. I dag finansieres nye initiativ i kommunene for ofte med prosjektmidler
 2443 som bortfaller etter en kort periode. De Grønne mener dette gir kortsiktige satsinger, som

2444 i all hovedsak favoriserer større kommuner med kompetanse og kapasitet til å søke midler.

2445 De Grønne vil derfor heller gi kommunene finansielle forutsetninger for å utvikle

2446 egeninitierte prosjekter som møter lokale behov over tid.

2447 ET SIVILSAMFUNN SOM KNYTTER FOLK SAMMEN

2448 Frivilligheten og sivilsamfunnet bringer folk sammen og skaper bedre hverdager. Frivillige

2449 og ideelle organisasjoner er dessuten en viktig del av demokratiet, velferdstilbudet og

2450 beredskapen i vid forstand. Derfor må det finnes romslige og forutsigbare støtteordninger

2451 der driftsstøtte og høy forutsigbarhet er normalen, og prosjektstøtte unntaket.

2452

2453 De Grønne vil jobbe for at flere har tid, overskudd og mulighet til å engasjere seg frivillig.

2454 Det er viktig å sikre gode arbeidsvilkår for de frivillige organisasjonene og samtidig sikre

2455 deres uavhengighet.

2456

2457 Blant mange viktige fellesskap og kulturbærere i sivilsamfunnet finner vi også tros- og

2458 livssynssamfunn. De Grønne vil at både troende og ikke-troende skal få leve etter sin

2459 overbevisning. Trosfriheten står side om side med et sterkt vern av ytringsfriheten, som er

2460 viktig både for kritikk og forsvar av ulike livssyn. Alle, uansett livssyn, bør sikres mulighet til

2461 livsfasemarkeringer i egnede lokaler, og støtte og eksistensielle samtaler i livskriser.

2462 NÆRNATUR OG BEVEGELSE GJØR LIVET RIKERE

2463 Naturen gir menneskene mulighet til ro og ettertanke, men også spektakulære

2464 opplevelser. Gjennom friluftsliv fremmes nærhet til naturen og forståelse for at vi må ta

2465 vare på den. De Grønne vil ta vare på og styrke tilgangen til natur og hensynsfullt friluftsliv

2466 som er en viktig del av norsk kultur. Utvikling av friluftslivstilbud er også verdifullt for

2467 stedstilhørighet og reiseliv. Allemannsretten må sikres, og friluftslivet lett tilgjengelig for

2468 hele befolkningen. Grønn friluftspolitikk skal ta vare på naturmangfoldet slik at det kan gi

2469 naturopplevelser og glede til dagens og framtidens generasjoner.

2470 Fysisk aktivitet får mange også gleden av innenfor idretten, som er en av våre aller

2471 viktigste arenaer for inkludering av barn og unge. Også for voksne tilbyr idrettslagene

2472 viktige dugnadsfellesskap, hvor mange gjør en stor innsats med å holde anlegg og

2473 lokalsamfunn i sving. Både organisert og uorganisert idrett bidrar til et rikere samfunn. De

2474 Grønne ønsker at nye idrettsanlegg i hovedsak skal bygges der det er få av dem, og flere

2475 levekårsutfordringer. Inkluderende breddeidrett der kostnadsnivået holdes nede, så alle

2476 kan delta, er viktig forebygging.

2477 KULTURLIV SOM ENGASJERER OG BERIKER

2478 Kulturen har egenverdi - og blomstrer i et grønt samfunn. De Grønnes kulturpolitikk skal

2479 stimulere skaperkraft og engasjement i hele bredden av det norske kulturlivet. Skapende

2480 og utøvende kunstnere og kulturarbeidere skal få tillit, frihet og ansvar innenfor

2481 forutsigbare rammer. Politikere skal holde en armlengdes avstand til kunstfaglige

2482 vurderinger, men sikre trygge rammer med finansierings-, utdannings- og
2483 arbeidsmuligheter i både byene og distriktene.

2484

2485 Immaterielle verdier som kunst- og kulturopplevelser spiller en viktig rolle når vi skal
2486 forbedre livskvaliteten og frikoble økonomien fra ressurskrevende materielt forbruk og
2487 forurensning. Forbruket av ting skal ned, forbruket av opplevelser skal opp. Samtidig må
2488 politikken støtte opp om initiativer for å redusere også kulturbransjens miljøavtrykk i tråd
2489 med naturens tålegrenser.

2490

2491

2492 5. VÅRE LØSNINGER

2493 5.1 LOKALT SELVSTYRE

2494 De Grønne vil:

- 2495 1. Styrke kommunenes økonomiske og politiske handlingsrom gjennom å øke
2496 rammefinansieringen og redusere antall statlige tilskuddsordninger.
- 2497 2. Gi kommuner større råderett på samferdselsfeltet, blant annet for å kunne
2498 prioritere myke trafikanter, senke fartsgrenser og etablere nullutslippssoner.
- 2499 3. Gi kommunene rom for å prøve ut nye og innovative måter å organisere tjenestene
2500 til barn og unge på som fremmer inkludering og hindrer utenforskap.
- 2501 4. Etablere et juridisk rammeverk for hvordan folkepaneler kan bli en del av
2502 kommunenes demokratiske prosesser.
- 2503 5. Utrede et system for oppgavedifferensiering mellom kommuner. Dette innebærer
2504 at kommuner vil kunne ha ulikt ansvar basert på sine forutsetninger.
- 2505 6. Gi insentiver til frivillige kommunesammenslåinger, men ikke bruke tvang som
2506 virkemiddel i en ny kommunereform.
- 2507 7. Være kritiske til å lovpålegge kommunene nye oppgaver i kommende
2508 stortingsperiode.
- 2509 8. Gi kommuner mulighet til å innføre lokal turistskatt.
- 2510 9. Beholde kommunenes adgang til å kreve inn eiendomsskatt, og åpne for
2511 differansierte satser på primær- og sekundærboliger.
- 2512 10. Styrke forsøksprosjektordningen hvor kommunene får frihet fra lov- og
2513 forskriftskrav. Eventuelle forsøk kan ikke stride med menneskerettighetene og
2514 helse, miljø og sikkerhet.

2515 5.2 VENNLIGE, FRODIGE OG OPPFINNSOMME BYER

2516 De Grønne vil:

- 2517 1. Legge "10-minutters-byen" til grunn for all byutvikling. Målet er at alle som bor i
2518 byer kan komme seg til fots eller med sykkel til det de trenger, slik at vi får mer tid,
2519 mindre ressursbruk og utslipp, levende nabolag med lokalhandel og kulturtilbud og
2520 sterkere sosiale nettverk.
- 2521 2. At staten er aktiv pådriver for bærekraftig by- og stedsutvikling, spesielt der staten
2522 er eier av bygg, eiendommer og infrastruktur.
- 2523 3. Innføre en nærnaturlov og stimulere til nye grønne områder, omprioritering av areal,
2524 prioritering av grøntområder fremfor vei og parkering.
- 2525 4. Øke statens bidrag til områdesatsinger i byområder med særlige
2526 levekårsutfordringer.
- 2527 5. Styrke den plan- og arkitekturfaglige kompetansen hos kommunene og i den lokale
2528 involveringen i stedsutviklingen og gjenopprette riksarkitekten som en nasjonal
2529 myndighet med ansvar for å støtte opp om kvalitet og bærekraft i by- og
2530 stedsutvikling.
- 2531 6. Øke investeringene i klimatilpasning, for å sikre flom og rasutsatte områder og
2532 gjøre etablerte byområder klima- og natursmarte. Private eiendoms- og
2533 næringsaktører må bidra til slike investeringer.
- 2534 7. Gjøre det attraktivt å gjenbruke eksisterende bygg, bygge nytt i et
2535 evighetsperspektiv og bidra til biologisk mangfold i byene.
- 2536 8. Gjeninnføre forbud mot bygging av nye kjøpesentre utenfor bysentrum og si nei til
2537 utvidelse av eksisterende sentre.
- 2538 9. Sikre at utbygging som staten, kommuner eller fylker finansierer og bestiller er
2539 forbildeprosjekter for god stedsutvikling, arkitektur og gode møteplasser.
- 2540 10. Jobbe for at Norge skal bli ledende i Europa på urbant landbruk ved at det blir en
2541 integrert del av by- og stedsutvikling.
- 2542 11. Sikre at byggebransjen baserer seg på å ta vare på byggene vi har, og mer gjenbruk
2543 og resirkulering av bygningselementer og materialer i byggeprosjekter.
- 2544 12. Etablere en digital medvirkningsplattform hvor innbyggere inviteres til å definere
2545 viktige natur- og landskapsområder i sitt nærmiljø.

2546

2547 **5.3 LEVENDE, GRØNNE DISTRIKTER**

2548 De Grønne vil:

- 2549 1. Videreutvikle bygdemiljøpakker og bygdevekstavgifter for å styrke
2550 tettstedsutviklingen i distriktskommuner.
- 2551 2. Føre en næringspolitikk som stimulerer til en desentralisert næringsstruktur med
2552 natur- og klimavennlig verdiskaping basert på lokalt ressursgrunnlag, tradisjoner og
2553 kompetansemiljøer.
- 2554 3. Aktivt jobbe for at flere statlige arbeidsplasser legges utenfor Oslo.
- 2555 4. Styrke regionsamarbeid for offentlige tjenester som helse, utdanning og transport,
2556 der det kan bidra til bedre oppgaveløsning.
- 2557 5. Sikre god, rask og rimelig tilgang til internett via bredbånd eller mobilnett over hele
2558 landet.
- 2559 6. Sikre et godt og forutsigbart luftambulansetilbud i hele landet.
- 2560 7. Verne om kortbanenettet som et nødvendig kollektivtilbud i distriktene.
- 2561 8. Arbeide for tilstedeværende politi i hele landet, med forsvarlig responstid og
2562 tilstrekkelig kapasitet, også til å drive godt forebyggingsarbeid.
- 2563 9. Sikre tilbud om lærer- og sykepleierutdanning i hele landet gjennom å styrke
2564 finansieringen til desentraliserte utdanningstilbud med geografisk spredning.
- 2565 10. Gjøre flere offentlige servicetilbud tilgjengelig som ambulerende tjenester.
- 2566 11. I større grad legge aktiv mobilitet til grunn for stedsutvikling slik at flere kan komme
2567 seg til fots eller med sykkel til det de trenger, for å få mer tid, mindre ressursbruk
2568 og utslipp, levende nabolag med lokalhandel og kulturtilbud og sterkere sosiale
2569 nettverk.

2570 **5.4 FRIHET FRA OVERFORBRUKET**

2571 De Grønne vil:

- 2572 1. Stille krav i stedsutvikling og annen forvaltning til fysisk og sosial infrastruktur for
2573 deling, ombruk og resirkulering og støtte kommuner i utvikling av attraktive
2574 reparasjons- og resirkuleringspunkter.
- 2575 2. Legge til rette for flere dele-, utleie- og utlånsordninger som dagens bildeleringer,
2576 biblioteker og BUA.

- 2577 3. Gjøre det billigere å ta gode miljøvalg i hverdagen, gjennom en skatte- og
2578 avgiftspolitik som belønner å dele, låne, reparere og kjøpe brukt fremfor å eie og
2579 kjøpe nytt.
- 2580 4. Fjerne merverdiavgiften på reparasjon, gjenbruk, kollektivtransport og
2581 kulturopplevelser.
- 2582 5. Sikre at forbrukere har like gode rettigheter ved bruk av leie- og leasingtjenester,
2583 som ved kjøp av nye varer.
- 2584 6. Lovfeste "retten til å reparere" ved kjøp av alle produkter, ved å stille krav om at
2585 forbruker enkelt skal få informasjon om reparerbarhet og tilgang på nødvendige
2586 deler.
- 2587 7. Regulere reklame i det offentlige rom strengere, stramme inn mulighetene for
2588 oppsøkende reklame, og forby reklame som stimulerer til særlig miljøbelastende
2589 virksomhet.
- 2590 8. Stille strengere minstekrav til levetid for at varer skal kunne selges og markedsføres
2591 i Norge, og styrke reklamasjonsretten i forbrukerkjøpsloven. Reklamasjonstid for
2592 elektriske artikler som hvitevarer og fjernsyn må heves til 10 år.
- 2593 9. Bekjempe «fast fashion» ved å innføre avgift på klær med kort levetid, etablere
2594 levetidsmerking på klesplagg, og utrede en kastelov for å redusere svinn i
2595 klesindustrien.
2596

2597 5.5 INTEGRERING OG INKLUDERING

2598 De Grønne vil:

- 2599 1. Tilby helhetlige integreringstjenester i lokalsamfunnene, som inkluderer
2600 språkopplæring, arbeidsmarkedstiltak, mentorprogrammer, lønnstilskudd,
2601 møteplasser og kulturell veiledning i samarbeid med næringsliv og frivillighet.
2602
- 2603 2. Sikre at alle barn som oppholder seg i Norge får gå på skole, har rett og tilgang til å
2604 praktisere sitt morsmål og å kjenne sin historie og kultur.
- 2605 3. Sørge for at barn født i Norge av papirløse får statsborgerskap ved fødselen.
- 2606 4. Gi barn på asylmottak rett til plass i ordinær barnehage.
- 2607 5. Gjøre opplæringen i norsk språk for asylsøkere og innvandrere mer praktisk for å
2608 bidra til raskere integrering.

- 2609 6. Oppheve ordningen med at enslige mindreårige asylsøkere mellom 16 og 18 år bare
2610 får midlertidig opphold. Som et minimum må disse og unge papirløse få fullført
2611 videregående opplæring som er påbegynt i Norge.
- 2612 7. Sikre videre utvikling av nynorskspråklige læremidler og læringsressurser for
2613 voksne innvandrere, og yrkesrettet språkopplæring som helsenorsk.
- 2614 8. Kartlegge kompetansen til folk som kommer til Norge for å kunne tilby
2615 arbeidsrettet opplæring eller jobb så tidlig som mulig og gjøre det enklere å få
2616 godkjent utdanning fra utlandet.
- 2617 9. Legge til rette for et mer omfattende samarbeid og erfaringsutveksling på tvers av
2618 kommuner i integreringsarbeidet.
- 2619 10. Gi staten større mulighet til å fastsette bosettingsplasser i kommuner i perioder der
2620 flyktninger må vente over 3 måneder for å bosettes i kommuner.
- 2621 11. Skjerpe kravene til tilsynsmyndigheter som statsforvalteren for bedre ivaretagelse
2622 av tilsynsoppgaver overfor kommuner som bosetter flyktninger. Tilsynet skal også
2623 inkludere grunnskolene for voksne.
2624

2625 5.6 SIVILSAMFUNN OG FRIVILLIGHET

2626 De Grønne vil:

- 2627 1. Være pådriver for gode og forutsigbare vilkår for det frivillige arbeidet og
2628 sivilsamfunnet. Tilskuddene bør justeres i tråd med lønns- og prisvekst, fortrinnsvis
2629 være flerårige, og ha stabile tildelingskriterier der endringer varsles i god tid.
- 2630 2. Satse mer på frivillighet og samarbeid mellom det offentlige og sivilsamfunnet for å
2631 supplere og styrke kulturtilbud og mer helhetlige omsorgs- og velferdstjenester.
- 2632 3. Sikre at alle kommuner har gode rammer for å koordinere sivilsamfunnet lokalt slik
2633 at gode krefter kan møtes og skape gode hverdager for alle.
- 2634 4. Styrke frivilligsentralene og legge til rette for åpne møteplasser i alle lokalsamfunn.
- 2635 5. Gi frivillige organisasjoner full kompensasjon for merverdiavgift på en forutsigbar
2636 måte.
- 2637 6. Gjennomføre en evaluering av søknadsbehandlingen i de statlige tilskuddene til
2638 frivillige organisasjoner for å redusere ressursbruk for søker og søknadsbehandler
- 2639 7. Øke skattefradraget for gaver til frivillige organisasjoner.
- 2640 8. Forenkle lover, regler og rapporteringskrav som gjelder frivilligheten.
- 2641 9. Endre lovgivningen slik at det blir enklere for ideelle stiftelser å drive
2642 inntektsbringende virksomhet.

2643 5.7 KUNST OG KULTUR

2644 De Grønne vil:

- 2645 1. Stille offentlige lokaler til disposisjon for kulturlivet som atelierer, utstillingslokaler,
2646 verksteder, utsalgssteder, øvingsrom, konsertlokaler, lydstudioer og lignende.
- 2647 2. Beholde et desentralisert og gratis bibliotektilbud. Folkebibliotekene skal styrkes
2648 som lokal møteplass, og arena for mangfoldig kulturformidling, læring,
2649 deleordninger og utlån av kulturprodukter.
- 2650 3. Styrke kulturskoletilbudet med mål om å sikre faglig nivå, bredde, og reell
2651 tilgjengelighet for alle.
- 2652 4. Gi regelmessige og gode tilbud om kulturopplevelser for både unge og eldre, blant
2653 annet ved å styrke Den kulturelle skolesekken og Den kulturelle
2654 spaserstokken/rullatoren, og innføre Den kulturelle bæremeisen nasjonalt.
- 2655 5. Videreutvikle gode og forutsigbare støtteordninger for kunstnere,
2656 kunstnerorganisasjoner og institusjoner innenfor alle kulturfelt, og spesielt det frie
2657 feltet.
- 2658 6. Styrke norsk produksjon, formidling og eksport av musikk, film, litteratur, teater,
2659 dans, spill og andre kulturuttrykk.
- 2660 7. Sikre kulturtilbud i lokalsamfunnene der folk bor og legge til rette for flere kortreiste
2661 kulturopplevelser.
- 2662 8. Stille krav i støtteordninger der det er relevant om miljøvennlige transportformer,
2663 materialflytanalyse, avfallshåndtering. Ordningene skal belønne flerbruk,
2664 rehabilitering av bygg og reparasjon og deling av utstyr.
- 2665 9. Revidere og styrke ordningen med utstillingsvederlag og -honorar, slik at
2666 kunstinstitusjoner gir kunstnere riktig kompensasjon for arbeidet med utstillinger
2667 og de reelle produksjonskostnadene.
- 2668 10. Stille krav om at offentlig støttede kulturinstitusjoner skal operere i tråd med
2669 tariffavtaler og standardkontrakter som sikrer rimelig lønn for arbeidet til skapende
2670 og utøvende kunstnere, inkludert frilansere.
- 2671 11. Sikre rettighetene til opphavspersoner i møte med KI, nye bruksmønstre og digitale
2672 plattformer for kultur, bl.a. gjennom europeiske reguleringer, bruk av avtalelisens og
2673 kollektive vederlag.
- 2674 12. Jobbe for brukersentrerte modeller for vederlag fra strømming av musikk, film, spill
2675 og litteratur, slik at mest mulig av det brukere av strømmetjenester betaler, går til
2676 dem som har laget innholdet den enkelte bruker faktisk strømmer.

- 2677 13. Jobbe for å sikre kulturskaperne rimelig vederlag fra plateselskaper, forlag,
2678 produsenter, distributører, strømmetjenester, samt ved konserter og andre
2679 fremføringer.
- 2680 14. Beholde Fond for utøvende kunstnere (FFUK) eller en tilsvarende fondsordning for
2681 musikere og den frie scenekunsten.
- 2682 15. Styrke kunstneres og frilanseres sosiale rettigheter i NAV.
2683

2684 5.8 KULTURARV

2685 De Grønne vil:

- 2686 1. Jobbe for god samordning av forvaltningen av materiell og immateriell kulturarv.
- 2687 2. Styrke Kulturrådets ressurser til oppfølging av Norges forpliktelser gjennom
2688 UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven.
- 2689 3. Innføre en kompensasjonsordning for merkostnader knyttet til restaurering av
2690 fredede bygninger i privat eie og pålagt arkeologisk arbeid med kulturminner.
- 2691 4. Satse på nye bruksområder for tradisjonelt håndverk og materialkunnskap gjennom
2692 et samarbeid mellom staten og næringslivet.
- 2693 5. Gi håndverksfagene større plass i grunnskolen, og tradisjonshåndverk i
2694 videregående opplæring.
- 2695 6. Prioritere kulturminneforskning på klimatilpasset bygnings- og fartøyvern,
2696 klimapåvirkning på kulturminner, minoriteters og urfolks kulturarv.
- 2697 **Dissens D20: Et mindretall i komitéen (Jonas) ønsker å stryke kulepunkt 6.**
- 2698 7. Stimulere til økt mangfold og representativitet i forvaltningen av kulturarv, og sikre
2699 høringsretten til museer og arkiver som dokumenterer nasjonale minoriteters
2700 historie.
- 2701 8. Bevare truede immaterielle uttrykk, som tradisjonell sang, dans og håndverk
2702 gjennom stipender for utøvere og målrettet støtte til formidlingsinstitusjoner og
2703 kompetansesentre.
- 2704 9. Iverksette en nasjonal opptrappingsplan for å ta igjen vedlikeholdsetterslepet og
2705 rehabilitere museumsbygg.
- 2706 10. Sikre en jevnere fordeling av nasjonale kulturmidler, slik at viktige
2707 kulturinstitusjoner som forvalter nasjonale kunst- og kulturverdier utenfor Oslo får
2708 tilstrekkelige midler til drift og vedlikehold.

- 2709 11. Kartlegge og ivareta verneverdige landskap, gjennom medvirkning og samarbeid,
2710 og sterk vektlegging av kulturminnefaglige råd.
- 2711 12. Etablere fartøy- og bygningsvernssenter i alle fylker for kursing av båt- og huseiere,
2712 opplæring av håndverkere og samarbeid med frivilligheten.
- 2713 13. Styrke arbeidet med å digitalisere museenes samlinger under frie lisenser.
- 2714 14. Ta grep for å motvirke spekulativt forfall av verneverdige bygninger, enten
2715 eiendomsbesitter er offentlig eller privat.
- 2716 15. Arbeide for at nasjonalt og regionalt viktige krigsminner skal inkluderes i
2717 kulturminneloven.
- 2718 16. Ivareta NRK som arkiv- og formidlingsinstitusjon og utvikle et system for årlig
2719 registrering og publisering av verk som faller i det fri når vernetiden går ut.
- 2720 17. Gi de frivillige kulturvernorganisasjonene forutsigbare rammer og faste årlige
2721 søkbare driftsmidler.
2722

2723 5.9 RELIGION OG LIVSSYN

2724 De Grønne vil:

- 2725 1. Sikre et livssynsåpent samfunn, anerkjenne troens betydning i mange menneskers
2726 liv, og likebehandle alle tros- og livssynssamfunn.
- 2727 2. Sikre vern mot diskriminering på bakgrunn av religion, livssynstilhørighet og
2728 kulturell tilhørighet, og retten til religionsutfoldelse.
- 2729 3. Legge til rette for at tros- og livssynssamfunn bidrar med sine egne stemmer inn i
2730 den moralske utfordringen klima- og miljøkrisen utgjør.
- 2731 4. Jobbe for stabile rammebetingelser for trossamfunn.
- 2732 5. Videreutvikle livssyns- og samtalejenester på offentlige institusjoner slik at
2733 tilbudet speiler behovet i befolkningen, og at eldre og syke i institusjoner kan få
2734 sjelesørgere fra den tros- eller livssynsretningen de måtte ønske.
- 2735 6. Reetablere en særlig støtteordning for musikk- og kulturpraksis i tros- og
2736 livssynssamfunn etter modell av Kulturrådets støtteordning for kirkemusikk.
- 2737 7. Videreføre statlig tilskudd til drift av KAs nasjonale kirkebyggdatabase og
2738 finansiere utvidelse av denne til å omfatte alle tros- og livssynssamfunnsbygg og
2739 gravplasser.
- 2740 8. Legge til rette for etablering av flere livssynsfleksible seremonirom.

2741 9. Gjennomføre bevaringsstrategien for kirkebygg, så kulturhistorisk verdifulle kirker
2742 bevarer og holdes tilgjengelige for befolkningen.

2743 10. Sikre økonomisk støtte til organisasjoner som arbeider for å styrke likestilling og
2744 kvinner og skeives rettigheter innenfor tros- og livssynsamfunn, og støtte
2745 inkluderende barne- og ungdomsarbeid.
2746

2747 5.10 FRILUFTSLIV, IDRETT OG FYSISK AKTIVITET

2748 De Grønne vil:

- 2749 1. Jobbe for at den norske friluftstradisjonen basert på et enkelt og naturvennlig
2750 friluftsliv videreføres og styrkes, blant annet ved å grunnlovsfeste allemannsretten
2751 og innføre en nærnaturlov.
- 2752 2. Legge til rette for egenorganisert aktivitet og et mangfold av rimelige idretts- og
2753 fritidstilbud for barn og unge.
- 2754 3. Støtte dele- og utlånsordninger for friluftsliv-, kultur- og idrettsutstyr.
- 2755 4. Stramme inn regelverk og praksis med å tillate motorferdsel i norsk natur, og ikke
2756 tillate fornøyleskjøring med motoriserte kjøretøy, inkludert snøscooter, utenfor
2757 vei og sti.
- 2758 5. Verne skjærgården mot overdreven motorisering og utarbeide et bedre regelverk
2759 for fartsgrenser og motorstørrelser.
- 2760 6. Øke bevilgningen til Den naturlige skolesekken for å styrke barn og unges kunnskap
2761 om natur og friluftsliv.
- 2762 7. Styrke det drukningsforebyggende arbeidet, blant annet gjennom å sikre bedre
2763 svømmeundervisning, god tilgang til svømmehaller, og å innføre en praktisk del i
2764 opplæringen til båtførerprøven.
- 2765 8. Videreføre og utvide tilskuddsordningen til fjerning av ulovlige hindringer i
2766 strandsonen.
- 2767 9. Prioritere investeringer i anlegg for breddeidrett og ta vare på eksisterende anlegg
2768 fremfor å bygge nytt. Nye anlegg bør prioriteres i områder som mangler eller har
2769 underkapasitet på idrettsanlegg.
- 2770 10. Beholde enerettsmodellen for pengespill, og sørge for at mer av idrettsmidlene fra
2771 Norsk Tipping går til breddeidrett og til lokale klubber.
- 2772 11. Tette hull i dagens enerettsmodell, som reklamer for pengespill sendt fra utlandet
2773 og tilleggskjøp i dataspill, som "skins" og "lootboxes".

2774 12. Støtte forbund for e-sport, og stimulere til representasjon og utvikling på lik linje
2775 med annen konkurransesport.

2776 13. Sikre universell utforming av idrettsanlegg, og støtte systematisk
2777 inkluderingsarbeid i idretten så flest mulig kan delta, uavhengig av økonomi og
2778 funksjonsvariasjon.

2779 14. Sørge for at idretten er miljøvennlig gjennom å fase ut gummigranulat på
2780 kunstgressanlegg, håndheve fluor-forbudet i skismøring, og støtte alternativer.

2781

2782

2783 6. MOBILITET I HELE LANDET

2784

2785 **VISJON 2045**

2786

2787 *I 2045 er hverdagsreiser og annen transport trygg og god for miljøet. Folk og varer*
 2788 *fraktes fra A til B uten utslipp og unødvendig naturødeleggelse. Om du bor i by*
 2789 *eller bygd, eller er på ferie i Norge, er det enkelt å reise miljøvennlig. Fordi vi har*
 2790 *satset på kompakt og naturvennlig stedsutvikling, er landet koblet sammen*
 2791 *gjennom et smidig og effektivt transportsystem. Bussen, banen og toget er blitt et*
 2792 *naturlig førstevalg. Få savner tiden hvor vi brukte skattepenger til å utvide*
 2793 *flyplasser og motorveier.*

2794 *Ti-minutters-byen er på plass, med kort vei til skole, arbeid og fritid. Det frigjør tid i*
 2795 *hverdagen og plass i nærmiljøet. Med et godt mobilitetstilbud, sykkel og bildeling,*
 2796 *trenger ikke folk i og rundt de største byene å kjøpe bil. Deletjenester gjør det*
 2797 *mulig for alle familier, uavhengig av inntekt, å komme seg på helgetur og*
 2798 *hytteferie.*

2799 *På bygda samles gode krefter i trivelige bygdesentrum. I de delene av Norge hvor*
 2800 *det fortsatt er behov for privatbiler, er det elbil som gjelder. Overalt er det gode*
 2801 *lademuligheter. Fylkesveiene, som tidligere var farlige å kjøre på, er nå så godt*
 2802 *vedlikeholdt at folk alltid kommer trygt frem til jobb, skole og fritidsaktiviteter.*

2803 *Å kunne reise og bevege seg fritt er et samfunnsgode, og grønn politikk har gjort*
 2804 *dette mer tilgjengelig for alle. Løsningene vi har utviklet er like tilgjengelige for oss*
 2805 *som bor her som de som kommer på besøk fra andre land og landsdeler for arbeid*
 2806 *eller fornøyelse. Helhet og nytenking i mobilitetssektoren har gitt*
 2807 *sirkulærøkonomien i Norge et kraftig løft. Norge er en attraktiv partner for andre*
 2808 *land med mobilitetsløsninger som kan skaleres opp og bidrar til globale klimakutt.*

2809

2810

2811 VI ER ALLE MYKE TRAFIKANTER

2812 *Å gå er den enkleste og mest brukte formen for transport, men myke trafikanter har likevel*
 2813 *lenge blitt nedprioritert både i by og bygd. Vi vil snu prioriteringene, slik at unge, gamle og*
 2814 *rullende enkelt og trygt kan komme seg til daglige gjøremål og opplevelser med føttene*
 2815 *eller på hjul. Boligområder må planlegges slik at gående og syklende prioriteres, skoleveier*
 2816 *må være trygge helt frem til skolegården, fortau og sykkelfelt må være brede nok og*
 2817 *driftet slik at de er tilgjengelig også når det er vinter og glatt og mye nedbør. Å gå og*
 2818 *sykle gir gode opplevelser, og ikke minst overskudd og energi i vårt daglige liv.*

2819 Å REISE SAMMEN SKAL FUNGERE BEST

2820 De Grønne vil gi kollektivtilbudet prioritet i trafikken og sikre et godt kollektivtilbud i hele
2821 landet. Vi må sørge for jevnlig avganger, god informasjon, billigere billetter, og universell
2822 utforming på kjøretøy og stasjon slik at alle kommer med. Bussen er en arbeidshest i det
2823 norske kollektivtilbudet og kommer seg stort sett frem til de fleste små og store steder,
2824 men uten hyppige avganger slutter folk å bruke tilbudet.

2825
2826 Kollektivterminaler, stasjoner og holdeplasser på små og store steder må plasseres og
2827 utformes slik at overgangen mellom ulike kollektivtilbud er enkel og tilgjengelig. Der det er
2828 skinner må det satses kraftig på drift og vedlikehold så togene går hver dag og kommer
2829 frem i tide. Togtilbudet må være så godt og rimelig at det kan erstatte det meste av
2830 dagens flyreiser og biltrafikk. Rimelige billetter skal sørge for at kollektivreisen alltid er det
2831 økonomisk klokeste alternativet for alle når de skal fra A til B.

2832 TILGANG TIL BIL NÅR DET TRENGS

2833 Bilen kan transportere oss effektivt til mål som ikke kan nås på skinner, vinger eller kjøl. De
2834 Grønne vil prioritere å vedlikeholde og utbedre det eksisterende veisystemet fremfor å
2835 bruke milliardbeløp på motorveiprosjekter som gir små tidsbesparelser, øker biltrafikken
2836 og forbruker uforholdsmessig mye natur. Vi vil heller prioritere trafiksikkerhet langs hele
2837 veisystemet med mer penger til ras- og skredsikring, bedre fartsreguleringer i tettbygde
2838 strøk og lavere fartsgrense på motorveiene.

2839
2840 De Grønne vil gjøre det enklere å slippe å eie egen bil. Å være avhengig av bilen er en stor
2841 utgift i manges hverdag. Med gode kollektivløsninger, sykkel, bildeling, og samkjøring kan
2842 flere få en enklere hverdag, flere opplevelser og et romsligere budsjett. På steder med lite
2843 marked for deleløsninger vil vi sikre et godt nettverk av trygge veier og ladestasjoner som
2844 gjør det enkelt å bruke el-bil i hverdagen.

2845 TIL VANNS OG I LUFTA MED MINDRE UTSLIPP

2846 Sjøfartsnasjonen Norge har gode forutsetninger for å bli verdensledende på miljøvennlig
2847 og effektiv skipsfart. Utslippsfri sjøtransport er i ferd med å bli en viktig eksportartikkel og
2848 vil bidra til økt sysselsetting langs kysten. Kystfylkene har naturlige sjøforbindelser som
2849 bør utnyttes i større grad enn i dag. Hurtigbåter og båttaxier uten utslipp bør bli en del av
2850 kollektivtransporten der det er mulig, og kombinere passasjertransport med varelevering.
2851 Utslippsfrie ferjer skal binde kystsamfunn sammen og skape effektive korridorer for
2852 transport av mennesker og gods langs kysten vår.

2853
2854 Noe av flytrafikken kan i framtida gjennomføres utslippsfritt, men det er usikkerhet
2855 knyttet til spesielt større fly og lengre reiser. Vi vil tilrettelegge for utslippsfrie flyreiser der
2856 det ikke finnes gode alternativer, slik som på kortbanenettet. De fleste flyreisene skjer
2857 imidlertid mellom våre største byer der mye kan reduseres ved å styrke alternativene på
2858 bakken. Internasjonale flyreiser bør reduseres slik at de utgjør en liten andel av hver

2859 innbygger sine reiser i løpet av livet. Folk må få tydelig informasjon om klimaeffekten av
2860 reisene sine og være sikre på at de miljøvennlige reisemåtene prioriteres av politikerne.

2861 GODSET SKAL TRYGT HELT FREM

2862 Transport av varer krever stadig mer energi og areal som følge av forholdsvis lave
2863 transportkostnader globalt og at vi kjøper mer og mer varer produsert langt unna. I byer
2864 og tettbygde strøk, og i distriktene fører økningen i lastebiltrafikk til forurensning og
2865 farlige situasjoner. Det haster å snu trenden. Det må lønne seg med kortreiste kjøp, og å
2866 frakte varer på miljøvennlige måter. Derfor vil vi skape gode rammevilkår og effektiv
2867 infrastruktur for å flytte store mengder gods fra vei og luft, til sjø og bane.

2868 BÆREKRAFTIG REISELIV

2869 Norge er et attraktivt ferieland, med alt vi har å tilby. De Grønne ønsker at Norge går i
2870 front for å skape et reiseliv på naturens og miljøets premisser, der folk kan oppleve vakker
2871 natur og unike opplevelser uten å undergrave naturen de kommer for å oppleve. De
2872 Grønne vil ha kvalitet fremfor kvantitet i reiselivsnæringen, og la hensynet til
2873 lokalbefolkning, klima og natur komme først. Nærturismen må utvikles slik at de korte
2874 turene er rimelige og tilgjengelige, samtidig som de gir pusterom i og mellom hverdagene,
2875 med en helhetlig tilrettelegging på tvers av kommuner kan lengre turer på sykkel bli mer
2876 tilgjengelig i feriene våre.

2877

2878

2879 6. VÅRE LØSNINGER

2880 6.1 GRØNNE VERKTØY I SAMFERDSEL

2881 De Grønne vil:

- 2882 1. Gjøre klima- og naturmål, og vern av matjord førende for all areal- og
2883 transportplanlegging og i rammeverk som Nasjonal transportplan (NTP).
- 2884 2. At alle samferdselsprosjekter skal være arealnøytrale. Ethvert inngrep som ikke kan
2885 unngås for å bygge veier, jernbane og lignende må kompenseres ved at det
2886 restaureres eller reetableres natur et annet sted.
- 2887 3. Stille krav om nullutslipp i alle offentlige anbud både for kollektivløsninger,
2888 produksjonen av transportmidler og anleggsfasen i veiprojekt.
- 2889 4. Forenkle organiseringen av samferdselsektoren med færre selskaper og etater, og
2890 vurdere en felles transportetat som samordner ressursene i bærekraftig retning.
- 2891 5. At vei- og skiltforskrifter gir kommunene økt myndighet til å innføre lokale
2892 reguleringer for bedre miljø- og klimatiltak i samferdselen, som nullutslippssoner,

- 2893 lavere fartsgrenser, nye skilt- og oppmerkingsregler, dynamisk trafikkregulering og
2894 tilrettelegging for syklistene.
- 2895 6. Sørge for at viktige offentlige tjenestetilbud og arbeidsplasser, som sykehus og
2896 politi, er lokalisert til eksisterende byer og tettsteder og er enkelt tilgjengelig med
2897 kollektivtransport
- 2898 7. Utvide ordningen med byvekstavtaler til å omfatte bylogistikk og flere byer.
2899 Bevilgningene til ordningen må økes, med klare mål om at veikapasitet for privatbil i
2900 og til byene skal reduseres.
- 2901 8. Sikre at bruk av autonome kjøretøy reguleres slik at mål om nullvekst i privatbilisme
2902 oppnås.
- 2903 9. Skattelegge arbeidsgivere som tilbyr fordelene av fri parkering og gi skattefradrag
2904 for bidrag til gratis kollektivreiser, bildeling og subsidiering av el-sykkel til ansatte.
- 2905 10. Knytte sammen havner og jernbane for å sikre miljøvennlige godskorridorer og økt
2906 beredskap for samfunnskritisk transport.

2907

2908 6.2 SYKKEL OG GANGE

2909 De Grønne vil:

- 2910 1. Prioritere myke trafikanter i all planlegging og drift, og sørge for at statlige og
2911 kommunale aktører får dette som eksplisitt mål.
- 2912 2. Lage en nasjonal handlingsplan for sykkel og opprette en nasjonal
2913 gjennomføringsorganisasjon.
- 2914 3. Stimulere til dele- og utlånsordninger for lastesykler og andre miljøvennlige
2915 transportmåter som gjør det enkelt å ikke eie bil.
- 2916 4. Regulere bruk og parkering av elsparkesykler, og annen motorisert mikromobilitet,
2917 av hensyn til gående og personer med nedsatt funksjonsevne. Kommunene må
2918 kunne ta betalt for bruk av gategrunn fra elsparkesykkelselskapene, på linje med
2919 andre kommersielle aktører.
- 2920 5. Revidere regelverket for syklende med særlig fokus på tydeliggjøring av
2921 vikepliktsregelverket og gjøre det enklere å prioritere syklende i og gjennom kryss.
- 2922 6. Stille strenge krav til sikt i kjøretøy for bedre å beskytte syklistene og andre myke
2923 trafikanter som ofte ikke oppdages i blindsoner.
- 2924 7. Gjennnføre refusjon for bruk av sykkel i Statens reiseregulativ.
2925

2926 **6.3 KOLLEKTIVTILBUD SOM RYGGRAD I** 2927 **PERSONTRANSPORT OVER HELE LANDET**

2928 De Grønne vil:

- 2929 1. Gjøre offentlig transport til et langt mer attraktivt og tilgjengelig tilbud gjennom
2930 satsing på høykvalitets kollektivløsninger med lavere priser, flere linjer og hyppigere
2931 avganger.
- 2932 2. Innføre et nasjonalt og rimelig månedskort.
- 2933 3. Halvere prisen for kollektivreiser innad i eget fylke for alle mellom 16 og 30 år, alle
2934 trygdede og sosialhjelpsmottakere.
- 2935 4. Forplikte alle kollektivtilbydere til å tilby billettsalg i nasjonal app og digital
2936 plattform.
- 2937 5. Sørge for 80 prosent statlig finansiering av kollektivtilbud i regioner som har
2938 inngått avtale med staten, og ekstra støtte for utvikling av løsninger som sikrer god
2939 tilgjengelighet.
- 2940 6. Øke satsingen på universell utforming av kollektivtilbudet gjennom hele reisen.
2941 Utforming av kjøretøy, holdeplasser og stasjoner skal gjøre det mulig å reise
2942 selvstendig.
- 2943 7. Gjøre det enklere å kombinere sykkel og gange med kollektivtransport, gjennom
2944 statlig satsing på å etablere snarveier, sykkelparkering og sykkelhotell ved stasjoner
2945 og holdeplasser.
- 2946 8. Tilrettelegge for et økosystem av mobilitetsløsninger der kollektivtilbud, sykkel, og
2947 gange, dele- og mikrokjøretøy fungerer så effektivt sammen at de utkonkurrerer
2948 privatbil på pris og tilgjengelighet i befolkningstette områder.
- 2949 9. Legge føringer om at alle tilbydere i mobilitetsmarkedet skal være tilgjengelige i
2950 felles nettløsninger for bestillinger av kollektivreiser.
2951

2952 **6.4 TOG**

2953 De Grønne vil:

- 2954 1. Prioritere flere avganger, bedre punktlighet, nedkorting av reisetid og vedlikehold
2955 gjennom å ta igjen etterslepet, forhindre feil og gjennomføre raske
2956 strekningsutbedringer.

- 2957 2. Forbedre rutetilbudet og godskapasiteten mellom de store byene i Norge og
2958 Norden, og Norge og resten av Europa. Det må bygges flere kryssings- og
2959 dobbeltspor og godsterminaler må utbedres.
- 2960 3. Gi nattog-tilbudet et kraftig løft og etablere flere utenlandsruter til byer som
2961 København og Berlin. Vi vil ombygge gamle togsett til sovevogner og liggeseter,
2962 redusere priser for nattog, og gi mulighet for at flere reisende kan bestille i samme
2963 kupé.
- 2964 4. Styrke ras- og flomsikring av hele jernbanenettet og etablere bedre
2965 overvåkingssystemer for å sikre at skader og trusler mot jernbanenettet fanges opp
2966 raskere.
- 2967 5. Gjøre alle jernbanestrekninger utslippsfrie.
- 2968 6. Gjøre tiltak for å bedre sikre vilt og beitedyr på alle jernbanestrekninger, særlig der
2969 problemene er størst, slik som på Nordlandsbanen og Rørosbanen.
- 2970 7. Be om en ny utredning av Nordnorgebanen som adresserer de manglene som er
2971 påpekt av blant andre Norsk Bane, både med tanke på klima og miljø, urfolks
2972 rettigheter, totalberedskap og sikkerhet.
- 2973 8. Legge til rette for økt godstransport langs Ofotbanen og øke kapasiteten for
2974 forflytting av militært materiell på bane.
- 2975 9. Korte ned reisetiden mellom Oslo og Kristiansand/Stavanger gjennom å begynne
2976 bygging av Genistreken.
- 2977 10. Jobbe for realisering av Rikstunnel for jernbanen, for å øke kapasiteten til og
2978 gjennom Oslo.
- 2979 11. Sikre god internettdekning på alle regiontog.
- 2980 12. Prøve ut toetasjes tog på utvalgte strekninger og tilpasse tunneler og annen
2981 jernbaneinfrastruktur til å håndtere toetasjes tog flere steder i landet.
- 2982 13. Redusere antall selskaper i togsektoren med mål om mer koordinert og effektiv
2983 drift.
- 2984 14. Integrere flytogtilbudet i det øvrige regiontogsystemet, for å bruke begrenset
2985 kapasitet best mulig for flest mulig.
- 2986 15. Jobbe for nye måter å bygge jernbaner på, som gir færre ferdselshindre og
2987 båndlegging av arealer, slik som viadukter eller tunneler. Nye jernbanetraseer bør
2988 også vurderes samkjørt med kraftnett, veier eller andre eksisterende naturinngrep.
2989

2990 6.5 DELEMOBILITET

2991 De Grønne vil:

- 2992
- 2993 1. Jobbe for at deling av elbil blir den enkleste og billigste måten å ha tilgang til bil for
2994 de aller fleste nordmenn innen 2035.
- 2995 2. Gradvis innføre moms på hele kjøpssummen ved salg av nye elbiler, og bruke
2996 inntektene på å blant annet sikre god nok ladeinfrastruktur i hele Norge.
- 2997 3. Innføre bildelingsfordeler som er større enn fordelene gitt dagens elbileiere, som
2998 differensierte parkeringstakster, bomtakster og skattefordeler.
- 2999 4. Gjennomføre og støtte tiltak for økt bildeling og samkjøring, der dette kan fremme
3000 miljømessig, økonomisk og sosial bærekraft.
- 3001 5. Prioritere infrastruktur for delt mobilitet og mikromobilitet, som samkjøringsfelt og
3002 parkeringsplasser for delte biler fremfor for privatbiler.
- 3003 6. Vurdere dagens regelverk for delt mobilitet for å identifisere nødvendige endringer
3004 som kan øke bruk og konkurransevne i forhold til privatbiler og støtte opp om
3005 kollektivtrafikken.
- 3006 7. Kartlegge og tilrettelegge for delte mobilitetsformer som forbedrer
3007 transporttilbudet for funksjonsvarierte.
- 3008 8. Sørgе for at boligforskrifter inkluderer krav om areal for delte mobilitetsformer.
3009

3010 6.6 VEITRAFIKK

3011 De Grønne vil:

- 3012 1. Styrke innsatsen til vedlikehold og utbedring av eksisterende veier, i stedet for dyre
3013 motorveiprojekter. Ras- og flomsikring, flere midtdele og breddeutvidelser for
3014 nødvendig trafiksikkerhet må prioriteres.
- 3015 2. Gå imot alle nye kapasitetsøkende motorveiutbygginger.
- 3016 3. Innføre hjertesoner som nasjonal standard for redusert biltrafikk og trafiksikring
3017 rundt skoler og barnehager.
- 3018 4. Trappe opp avgiftene på fossilt drivstoff, og øremerke økningen til klimabelønning
3019 og tiltak som fremmer miljøvennlige alternativer.
- 3020 5. Vurdere å innføre dynamisk veipricing som supplement eller alternativ til
3021 bompenger for å sikre mer rettferdig pricing, nedgang i biltrafikken, samt
3022 finansiering av kollektivtiltak, og tilrettelegging for sykkel og gange.

- 3023 6. Etablere et CO2-fond, tilsvarende NOX-fondet, for raskt å fase inn
3024 nullutslippsteknologi for tungtransport, varebiler og busser.
- 3025 7. Styrke ladeinfrastrukturen for tungtransport på fergeleier og ved veiene langs de
3026 viktigste godstraseene, og bygge ut flere døgnhvileplasser og gode rasteplasser i
3027 hele landet.
- 3028 8. Sette mål om at alle nye varebiler solgt i Norge er utslippsfrie i 2027, og i 2030 for
3029 nye lastebiler.
- 3030 9. Sette fartsgrense 30 km/t som standard i tettbygde strøk, og gi kommunene
3031 mulighet til å etablere soner med fartsgrense 20 km/t.
- 3032 10. Sette maksimal fartsgrense på motorveien til 90 km/t for å redusere energibruken,
3033 bedre trafiksikkerheten og hindre naturtap.
- 3034 11. Sikre hyppigere fartskontroller på ulykkesbelastede strekninger og områder med
3035 høy andel myke trafikanter, og øke bruken av fotobokser og strekningsmåling.
- 3036 12. Etablere flere HC-plasser i byer og tettsteder, gi støtte til ombygging av
3037 HC-kjøretøy til el og sikre likeverdig behandling av søknader om HC-kort på tvers
3038 av norske kommuner.
- 3039 13. Sørge for at støy fra veitrafikken reduseres.
- 3040 14. Kreve bruk av klimavennlig asfalt, utslippsfrie byggeplasser og gjenbruk av masser
3041 ved offentlige anbud.
- 3042 15. Omforme statlige motorveier og fylkeskommunale hovedveier i byene til bulevarder
3043 og avenyer med redusert hastighet og omdisponering av veiareal til sykkelveier,
3044 fortau, kollektiv- eller samkjøringsfelt og beplantning.
- 3045 16. Etablere støtteordninger for reparasjon, gjenbruk og lengre levetid for
3046 nullutslippskjøretøy.
- 3047 17. Styrke tiltak mot kabotasjekjøring og grensekontroll av tungtransport, og sikre
3048 rettigheter og et godt arbeidsmiljø for alle yrkessjåfører.

3049

3050 6.7 SJØ- OG LUFTFART

3051 De Grønne vil:

- 3052 1. Samarbeide med maritime næringer om å gjøre Norge til verdens første utslippsfrie
3053 sjøfartsnasjon, og arbeide opp mot EU og IMO for felles insentivordninger for
3054 utslippskutt og raskere omstilling til grønn skipsfart.

- 3055 2. Endre mandatet til Avinor ved å stille tydelige klimakrav, fjerne målet om vekst i
3056 trafikken og i stedet sette mål om betydelig trafikkreduksjon.
- 3057 3. Bygge ut lading og annen infrastruktur som gjør at norske flyplasser kan håndtere
3058 null- og lavutslippsfly, i første omgang på kortbanenettet. Vi vil etablere
3059 passasjerruter for elfly før 2030 på egnede strekninger med kort reiseavstand.
- 3060 4. Avvikle fordelsprogrammer for flyreiser og pålegge flyselskap og reiseoperatører å
3061 opplyse om alternative reisemåter, og klimaavtrykket for de ulike reisemåtene.
3062 Eventuelt avbøtende tiltak som kan kjøpes må være sertifisert av myndighetene.
- 3063 5. Etablere karbonavgift på forurensende flyreiser, men med lavere avgift når andre
3064 reisemåter tar svært lang tid eller ikke finnes. Avgiften skal ikke ramme
3065 pasienttransport eller samfunnskritiske tjenestereiser, og deles ut igjen gjennom
3066 klimabelønning.
- 3067 6. Videreføre støtten til FOT-ruter der det er nødvendig for å opprettholde et
3068 forsvarlig og rimelig transporttilbud. Støtten må forbeholdes pasientreiser og
3069 lokalbefolkningen, slik at subsidiert transportkapasitet ikke spises opp av turisme.
- 3070 7. Jobbe internasjonalt for å sikre at alle flyreiser inkluderes i klimaavtaler og for å
3071 avgiftsbelegge flydrivstoff til bruk i utenlandsreiser.
- 3072 8. Si nei til nye storflyplasser og kapasitetsøkende nye rullebaner på norske flyplasser,
3073 deriblant tredje rullebane på Gardermoen.
- 3074 9. Avvikle ordningen med taxfree-handel på flyplasser og redusere taxfree-kvoten til
3075 et minimum.
- 3076 10. Støtte utslippsfrie ferjesamband, hurtigbåtruter og serviceskyss for mennesker og
3077 varer med båt i stedet for å erstatte båtforbindelser med broer og nye
3078 veiprosjekter.
- 3079 11. Sørge for at tjenestene fra Hurtigruta/Kystruten i større grad sikrer innbyggere et
3080 rimelig reisetilbud med båt mellom landsdelene, muliggjør frakt av større eiendeler,
3081 og at bruk av leverandører fra kommunene langs kysten belønnes.
- 3082 12. Sikre at alle som jobber på norskeide båter og båter som går i norske farvann
3083 jobber under ordnede forhold med tilstrekkelig fritid og ivaretagelse av HMS.
- 3084 13. Etablere et CO₂-fond for skipsfarten som brukes til å stimulere klimavennlige
3085 løsninger for nærskipfart basert på nullutslippsteknologi og energieffektivisering.
- 3086 14. Etablere tilskuddsordninger for ombygging av eksisterende fartøy til nullutslipp.
- 3087 15. Etablere energistasjoner med tilstrekkelig kapasitet i de viktigste passasjer-, gods-
3088 og fiskerihavnene og åpne for deling slik at infrastrukturen utnyttes maksimalt.

3089 6.8 BÆREKRAFTIG REKREASJON OG REISELIV

3090 De Grønne vil:

- 3091 1. Stimulere til økt bruk av fellesløsninger som hotell og DNT-hytter, gjennom
3092 arealtiltak som sterkt begrenser og over tid stanser privat hyttebygging.
- 3093 2. Gjøre det enklere og mer lønnsomt å dele hytter gjennom blant annet å øke
3094 skattefritaket for utleie.
- 3095 3. Legge bedre til rette for sykkelturisme i Norge med sikring og skilting av nasjonale
3096 sykkelveier.
3097
- 3098 4. Utvide kommunenes mulighet til å innføre lokalt skatteregime, for eksempel
3099 eiendomsskatt på fritidsboliger.
- 3100 5. Styrke reiselivsnæringens satsinger på å skape helårs, bærekraftig turisme.
- 3101 6. Identifisere barrierer mot bærekraftig fisketurisme sammen med relevante
3102 næringslivsaktører, for å sammen utvikle en mer bærekraftig fisketurisme og styrke
3103 lokal tilgang på ressursene.
- 3104 7. Gjøre flere kulturminner tilgjengelige ved å bruke gamle veier og tog-strekk som
3105 sykkelvei.
- 3106 8. Innføre klimamerking i all reisereklame, som gjør det lettere å velge miljøvennlige
3107 reisemåter.
- 3108 9. Gi støtte til prosjekt med bilfrie sommersteder, som i tettsteder, på øyer eller i
3109 bydeler, hvor større områder midlertidig settes av til myke trafikanter og det lånes
3110 ut transport- og passasjersykler.
- 3111 10. Ikke tillate fossilbasert cruisetrafikk og cruiseskip langs norskekysten. Vi sier nei til
3112 inngripende farvannstiltak som er begrunnet av hensynet til cruiseskip, og vil gi
3113 kommuner rett til å begrense anløp fra turistbåter
- 3114 11. Innføre obligatorisk register også for mindre fritidsbåter, for å klargjøre eiers ansvar
3115 og redusere mengden misligholdte båter som synker og forlates i naturen.
- 3116 12. Bidra til at andelen elektrifiserte fritidsbåter øker gjennom avgiftslette for elektriske
3117 båter, økning av avgiftene for fossile båtmotorer og drivstoff, innføre avgift på
3118 båt-diesel, samt gi støtte til utbygging og drift av landstrømsanlegg for fritidsbåter.

3119 7. EN TRYGGERE VERDEN

3120

3121 VISJON 2045

3122

3123 *I 2045 samarbeider ledere og folk godt på tvers av landegrensener og skillelinjer.*
 3124 *Europa er preget av fred, at menneskerettighetene respekteres og av at vi har*
 3125 *fungerende systemer for å håndtere uenigheter mellom land.*

3126

3127 *Kloke tanker og erfaringer deles internasjonalt slik at de beste løsningene vinner*
 3128 *frem og settes i sving i land etter land. Verden er tett sammenvevd slik at det er*
 3129 *åpenbart for alle land at de taper på å spre nød, mangel og konflikt. Vi deler*
 3130 *kreative løsninger, sikrer globale fellesgoder og bidrar til grunnleggende*
 3131 *menneskerettigheter overalt der folk lever.*

3132 *Vi har lagt bak oss kappløpet om å stenge grenser. Mennesker fra andre steder*
 3133 *tas imot som ressurser og medborgere. Færre er på flukt, men de som må flykte*
 3134 *finner trygghet og muligheter til å bidra. Siden folk tas på alvor og involveres*
 3135 *bedre i demokratiet, klarer stadig flere land å overvinne polarisering og autoritære*
 3136 *krefter. Spenninger mellom land og geopolitiske sfærer oppstår fortsatt, men*
 3137 *dialog og innsats i et fornyet FN gjør dette mulig å løse.*

3138 *I 2045 har vi erkjent hva det betyr at vi bare har én klode: At menneskehetens*
 3139 *felles sårbarheter viste seg å være vår største styrke.*

3140

3141

3142 MER SOLIDARITET OG SAMARBEID

3143 *Verden i dag preges av store globale utfordringer, med krig og konflikt og eskalerende*
 3144 *klimaendringer. På få år har antallet mennesker som trenger humanitær hjelp mangedoblet*
 3145 *seg. Altfor mange sulter, rammes av ekstremvær eller opplever krig og konflikt, og flere*
 3146 *enn noensinne er på flukt. De Grønne mener at løsningene på vår tids globale utfordringer*
 3147 *er tillit, dialog, sterkere solidaritet og mer internasjonalt samarbeid. Vi må jobbe sammen*
 3148 *for å utvikle alle samfunn så alle kan leve trygge liv innenfor planetens tålegrensener.*

3149 ALLTID BEREDT

3150 *Samfunnet er sårbart. De Grønne vil styrke totalberedskapen, så samfunnet rustes for å*
 3151 *håndtere flere kriser samtidig - naturkriser, helsetrusler og angrep mot demokrati og*
 3152 *samfunn. Norge skal være en pådriver for forskning, dialog og internasjonalt samarbeid for*
 3153 *å redusere risikoen for nye kriser. Vi trenger å produsere mer mat selv, bygge opp*
 3154 *beredskapslagre for mat, frø, såkorn og medisiner, og sikre kritisk infrastruktur og mer*
 3155 *desentralisert energiproduksjon.*

3156
 3157 To nøkkelfaktorer for god beredskap er forebygging og samarbeid på tvers. I tillegg må vi
 3158 klare å opprettholde høy tillit i samfunnet, for å reagere samlet og riktig når kriser rammer.
 3159
 3160 De Grønne vil både bremse klimakrisen ved å kutte utslipp raskt, og ruste landet for de
 3161 klimaendringene vi uansett må leve med fremover. Også i Norge øker hyppigheten av
 3162 ekstremvær, skred og flom. Derfor er klimatilpasning en viktig del av vår beredskap. Vi vil
 3163 fremme klimaløsninger som spiller på lag med naturen, styrke forskningen på hvordan
 3164 klimaendringene påvirker matproduksjon, naturmangfold og infrastruktur, og sikre
 3165 kompetanse om klimatilpasning over hele landet.

3166 INTERNASJONALT SAMARBEID FOR FRED

3167 Det beste vernet mot krig er langsiktig og forpliktende samarbeid mellom demokratiske
 3168 stater, der menneskerettighetene respekteres, og innbyggerne har verdige levekår. Norge
 3169 må fortsette og forsterke vår innsats for avspenning og fredelig konfliktløsning, samtidig
 3170 med at vi avskrekker andre fra å angripe oss ved å styrke forsvarsevnen vår.

3171
 3172 De Grønne støtter opp om FN og multilaterale organisasjoner, og kjemper for en
 3173 tydeligere internasjonal lov- og rettsorden der menneskerettighetene realiseres for alle og
 3174 lands suverenitet respekteres. Sterke krefter nærer nå opp under nasjonalisme og isolering,
 3175 med altfor enkle svar. Vi lever i et skjebnefellesskap og er helt avhengige av å tenke
 3176 mindre kortsiktig og innadvent for å ha en framtid som er levelig for både oss og andre, og
 3177 for naturen globalt.

3178
 3179 I vår urolige verden er flere titalls millioner mennesker på flukt. For De Grønne er global
 3180 solidaritet svaret. Først ved å forebygge flukt og nød gjennom fredsarbeid, fordeling og
 3181 kraftfulle miljøtiltak. Og så ved å møte de som må flykte med medmenneskelighet og et
 3182 menneskerettighetsbasert system, forankret i FN-systemet. Å søke trygghet er en
 3183 menneskerett. I nært europeisk samarbeid vil vi hedre og utvikle vår humanistiske arv.

3184 STERKERE SAMMEN I NORDEN OG EUROPA

3185 En verden med økte geopolitiske spenninger, opprusting, proteksjonisme og fremvekst av
 3186 autoritære regimer krever at vi samarbeider mer med land som deler våre verdier og
 3187 interesser. De Grønne vil ha mer europeisk samarbeid, og at Norge skal starte
 3188 forhandlinger med EU om medlemskap. EU er Norges viktigste strategiske partner for å
 3189 styrke miljø- og klimapolitikken og energiomstillingen, og et sentralt fredssamarbeid. Når
 3190 USA har blitt en ustabil alliert, er det nødvendig for Norge å forsterke og sikre alliansene
 3191 med de vi står nærmest.

3192 **Dissens D21: Et mindretall i komitéen (Frode) ønsker å stryke "og at Norge skal**
 3193 **starte forhandlinger med EU om medlemskap."**

3194

3195 Vi vil ytterligere styrke samarbeidet med våre nordiske naboland. Med Sverige og Finland i
 3196 NATO blir forsvarssamarbeidet i Norden enda mer strategisk viktig, og slagkraftig i møte
 3197 med nye og sammensatte trusler mot Skandinavia og i Arktis. Tettere samarbeid vil være
 3198 den beste beskyttelsen mot de som forsøker å utfordre suvereniteten til landene i
 3199 Norden.

3200
 3201 Samtidig som vi understreker at det viktigste for en fredelig verden er kulturelt,
 3202 økonomisk og politisk samarbeid mellom land og mellom folk, støtter De Grønne norsk
 3203 NATO-medlemskap og opprusting av norsk forsvar som en nødvendighet i den tiden vi
 3204 lever i. Som strategisk plassert kystnasjon må vi være våkne og samarbeide for sikkerhet.
 3205 Målet må alltid være å redusere behovet for bruk av våpenmakt til et minimum. Med dype
 3206 røtter i fredsbevegelsen fortsetter De Grønne arbeidet for folkerett, våpenkontroll og
 3207 kjernefysisk nedrustning.

3208 SOLIDARISK OG ANSVARLIG FORVALTNING AV FELLESGODENE

3209 Det er kun ved å dele på godene i verden at vi kan skape en trygg og medmenneskelig
 3210 verden for alle. Vi skal være en forkjemper for at de globale økonomiske systemene skaper
 3211 fred og velstand i stedet for utbytting og fattigdom. Norge står i en særstilling på grunn
 3212 av vår store oljerikdom, vårt sterke demokrati og et velfungerende velferdssamfunn. Det
 3213 gir oss ansvar og mange muligheter til å bidra til løsningene verden trenger.

3214
 3215 Det mest ansvarlige vi kan gjøre med Statens pensjonsfond utland (SPU) er å investere
 3216 det i en levelig framtid - det er også det økonomisk tryggeste på sikt. Fondet gir Norge et
 3217 unikt økonomisk handlingsrom, også etter at oljeutvinningen avvikles. Det kan sikre
 3218 framtidig velferd og være et verktøy for å løse klima- og naturkrisen. Framtidige
 3219 generasjoner trenger først og fremst å ha livsgrunnet i behold, mer enn en sparebøsse.
 3220 Fondets investeringer bør derfor bidra til å innfri FNs bærekraftsmål.

3221
 3222 Utviklingssamarbeid og bistand bidrar til en tryggere og mer rettferdig verden. Nødhjelp
 3223 og bistand må gis på mottakerens premisser, og unngå å skade mottakerlandenes
 3224 økonomi, selvråderett og skaperevne. Vi vil støtte sivilsamfunn og demokratibyggning, som
 3225 bidrar til å beskytte sårbare og marginaliserte grupper og forvalte naturressurser
 3226 bærekraftig. I tillegg til den etablerte bistandsprosenten vil vi ha en klima- og
 3227 naturprosent som skal kutte klimautslipp, hindre ødeleggelse av natur og miljø, restaurere
 3228 ødelagte økosystemer og legge naturbaserte løsninger til grunn. Den skal ikke gå på
 3229 bekostning av annet utviklingsarbeid og nødhjelp, eller omstillingen av Norge.

3230
 3231 Samarbeider vi om å leve mer langsiktig her på jorda, skaper vi en tryggere verden for alle.

3232

3233

3234

3235

3236 7. VÅRE LØSNINGER

3237 7.1 BEREDSKAP

3238 De Grønne vil:

- 3239 1. Sikre at det gjøres en bred overordnet trusselvurdering hvert andre år, som dekker
3240 alle relevante beredskapsområder, også ut over PSTs årlige terrorvurdering, og påse
3241 at vurderingen følges opp av tiltak.
- 3242 2. Styrke og utvide det nordiske beredskapssamarbeidet, og koble oss på EUs
3243 satsinger for tettere integrert beredskap i møte med store og komplekse kriser.
- 3244 3. Prioritere nasjonalt eierskap til kritisk infrastruktur.
- 3245 4. Sikre at beredskapshensyn blir vektlagt i alle politikkkfelt, som forsvar, helsetjenester
3246 og sykehus, samferdsel og transport, selvforsyning innen matproduksjon, medisin
3247 og energi, samt digital infrastruktur og kompetansebygging.
- 3248 5. Utarbeide regionale klimatilpasningsplaner for hele landet, på tvers av sektorer og
3249 forvaltningsnivåer, slik at viktige samfunnsfunksjoner, kritisk infrastruktur og natur
3250 blir ivaretatt i møte med et varmere, våtere og villere klima.
- 3251 6. Styrke de statlige støtteordningene for kartlegging, sikring og klimatilpasning i
3252 kommunene.
- 3253 7. Bevare grøntstrukturer, bekker og våtdrag, særlig i tettsteder, samt sikre at flest
3254 mulige tak har en miljø- og klimafunksjon, for bedre å håndtere overvann, fremme
3255 artsmangfold, og øke lokal mat- og energiproduksjon.
- 3256 8. Styrke Norges evne til å avdekke og håndtere digitale angrep, blant annet ved å
3257 bygge sterke fagmiljøer og investere mer i forskning innen digital sikkerhet og
3258 utvikling av trygg og robust IT-infrastruktur.
- 3259 9. Styrke landets beredskapslagring av medisiner, medisinsk utstyr, matkorn, matvarer
3260 og annet samfunnskritisk materiell, samt produsere mer medisiner i Norge.
- 3261 10. Styrke Sivilforsvarets kapasitet og kompetanse, herunder øke antall tjenestepliktige
3262 og sikre tilstrekkelige ressurser til mer regelmessig øving.
- 3263 11. Sikre god fleksibilitet og reservekapasitet ved sykehusene, inkludert systemer for å
3264 øke sengetallet og for å omfordele ressurser ved katastrofer og pandemier.
- 3265 12. Øke tilskuddet til de frivillige rednings- og beredskapsorganisasjonene, og sikre at
3266 de ikke taper penger når de deltar i redningsarbeid.
- 3267 13. Etablere flere tilfluktsrom og trygge oppholdssteder, sette eksisterende rom i stand
3268 og sørge for at de er dimensjonert for og tilpasset dagens trusselbilde, samt

3269 tilgjengeliggjøre arealene, også for flere bruksområder i fredstid, inkludert å sikre
3270 universell utforming.

3271 14. Gjennomføre pilotprosjekter med et frivillig samfunnsår, der ungdom mellom 16 og
3272 30 år får bidra til totalberedskapen innen for eksempel jordbruk, flomsikring,
3273 naturrestaurering eller helse og omsorg.

3274

3275 7.2 INTERNASJONALT SAMARBEID FOR FRED

3276 De Grønne vil:

- 3277 1. Forebygge uro, nød og konflikt gjennom at Norge deler ressurser, kompetanse og
3278 miljøløsninger, øker vår klimafinansiering, og styrker vårt samarbeid med Europa og
3279 andre relevante land..
- 3280 2. Jobbe for økt bruk av sivil, ikkevoldelig konfliktforebygging og konflikthåndtering
3281 globalt, og styrke Norges innsats innenfor diplomati, fredsbygging, fredsmekling,
3282 fredsforskning og fredskompetanse.
- 3283 3. Arbeide for å motvirke demokratisk tilbakegang, og styrke internasjonalt
3284 demokratarbeid og norske bidrag i valgobservasjon.
- 3285 4. Arbeide for folkerettslig forpliktende og balansert global nedrustning, herunder
3286 atomnedrustning, arbeid mot klasevåpen, landminer og kjemiske, biologiske,
3287 radiologiske og kjernefysiske våpen, samt sikring av menneskelig kontroll over
3288 autonome våpensystemer.
- 3289 5. Gjennomgå regelverket for norsk våpeneksport og sikre at folkeretten ligger til
3290 grunn for alle eksporttillatelser og verdikjeder, for blant annet å hindre at
3291 norskproduserte våpen eller ammunisjon havner hos autoritære regimer.
- 3292 6. Øke den norske innsatsen innen europeisk og internasjonalt politi- og
3293 justissamarbeid for å styrke arbeidet mot miljøkriminalitet og grensekryssende
3294 organisert kriminalitet og ekstremisme.
- 3295 7. Jobbe for at barn og unge alltid involveres når myndighetene jobber med freds- og
3296 humanitære spørsmål som berører disse gruppene.
- 3297 8. Styrke beskyttelsen mot og forebyggingen av seksuell vold i krig og kriser, blant
3298 annet ved å bidra mer til det internasjonale arbeidet innen oppfølging av ofre og
3299 straffeforfølgelse av gjerningspersoner og deres organisasjoner.
- 3300 9. Styrke støtten til FNs kartlegging av alvorlige forbrytelser som begås mot sivile og
3301 særlig barn i krig, og av hvilke stridende parter som begår disse forbrytelsene.
- 3302 10. Bidra til å sikre rettferdig global tilgang til vaksiner, medisiner og medisinsk utstyr,
3303 og livreddende nødhjelp til mennesker på flukt.

- 3304 11. Bidra til reell rettsforfølgelse av norske fremmedkrigere, ved at Norge henter hjem
3305 og tar ansvar for norske statsborgere som har vært tilknyttet terrororganisasjoner i
3306 utlandet, dersom landene de befinner seg i ber om dette.
- 3307 12. Sikre at Norge alltid bistår norske barn og deres foreldre som ønsker retur til Norge
3308 i å komme hjem.
- 3309 13. Arbeide aktivt for å få slutt på okkupasjoner i strid med folkeretten, som Palestina,
3310 Vest-Sahara og Ukraina, og sikre internasjonale observatørstyrker der. Norsk handel
3311 med parter fra den okkuperende makten i ulovlig okkuperte områder må regnes
3312 som lovstridig.
- 3313 14. Jobbe internasjonalt mot drap og forfølgelse av miljøforkjempere, hjelpearbeidere,
3314 medisinsk personell, menneskerettighetsforkjempere og journalister.

3315 7.3 ASYL- OG FLYKTNINGSPOLITIKK

3316 De Grønne vil:

- 3317 1. Ta imot flere kvoteflyktninger enn i dag. Som et minimum bør Norge følge FNs
3318 anbefalinger, og i år med få asylsøkere bør Norge kompensere med å ta inn flere
3319 kvoteflyktninger.
- 3320 2. Ikke returnere mennesker til land som FN definerer som utrygge eller når det vil
3321 være i strid med flyktningkonvensjonen.
- 3322 3. Ikke sende asylsøkere til såkalte "trygge tredjeland" uten at de er garantert
3323 rettssikkerhet og en trygg asylprosedyre.
- 3324 4. Innføre foreldelsesfrist for å tilbakekalle statsborgerskap. Ingen skal tape sitt
3325 statsborgerskap eller sendes ut av landet på grunn av familiemedlemmers historikk.
- 3326 5. Gi asylsøkere gode forhold på asylmottak og mulighet for midlertidig
3327 arbeidstillatelse mens de venter på vedtak. Det bør legges til rette for at asylsøkere
3328 kan delta i frivillighet, lære norsk og forsørge seg selv.
- 3329 6. Sikre asylsøkere og papirløse migranter rett til helsehjelp og juridisk bistand.
- 3330 7. Gi amnesti til papirløse voksne etter 7 års opphold i Norge, til papirløse voksne som
3331 ankom som mindreårige etter 4 år, og til papirløse barn etter 2 år.
- 3332 8. Sikre at retur av folk uten lovlig opphold gjøres i tråd med menneskerettighetene
3333 og på en human måte, og at det maksimalt er én ukes oppholdstid på Trandum
3334 utlendingsinternat.
- 3335 9. Evaluere UDIs bruk av aldersundersøkelser. Begrense alderstesting til tilfeller der
3336 myndighetene kan dokumentere stor tvil om oppgitt alder på asylsøkeren. Ved tvil
3337 skal dette komme asylsøkeren til gode.

- 3338 10. Sikre at UDI har ressurser til å få ned ventekøene i asylmottak, og til å behandle
3339 søknader om asyl, opphold og familiegjenforening grundig og raskt, uten urimelige
3340 hindringer som høye søknadsgebyrer og inntektskrav.
- 3341 11. Redusere inntektskravet for familiegjenforening, og avskaffe krav om at man ved
3342 familiegjenforening for foreldre ikke kan ha ektefelle eller samboer.
- 3343 12. Sikre norske kommuner romslig og langsiktig kapasitet til å ta imot og ta seg av
3344 mennesker på flukt.
- 3345 13. Styrke kompetansen hos utlendingsforvaltningen og mottaksapparatet om sårbare
3346 asylsøkere, inkludert omfunksjonsnedsettelse, kjønns- og seksualitetsmangfold,
3347 kvinne- og reproduktiv helse, tro, livssyn og religiøs konvertering.
- 3348 14. Overføre ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet, og legge
3349 større vekt på barnets beste i asylsaker. Barnekonvensjonen skal alltid gå foran
3350 innvandringspolitiske hensyn.
- 3351 15. For barnas beste unngå automatisk utvisning av foreldre som har brutt
3352 utlendingsloven eller straffeloven, og i stedet vurdere andre sanksjoner som
3353 tilleggstid før innvilgelse av opphold.
- 3354 16. Sikre etterforskning og oppfølging av alle forsvinnings saker av barn fra asylmottak.
- 3355 17. Jobbe for internasjonale avtaler som sikrer lovlige veier til Europa for mennesker
3356 med beskyttelsesbehov, sikrer et sterkt og verdig felleseuropeisk asylsystem,
3357 verner om asylretten, og muliggjør en rettferdig og fornuftig fordeling av
3358 asylsøkere i Europa.
- 3359 18. At Norge blir en del av EUs solidaritetsmekanisme for håndtering av
3360 flyktningsstrømmen til Europa, og jobbe for å styrke ordningen.
- 3361 19. Styrke Norges humanitære bistand og overføringene av midler til søreuropeiske
3362 land, der det trengs kapasitetsbygging for å sikre rettferdig og human behandling
3363 av mennesker på flukt.
- 3364 20. Ta initiativ til felleseuropeiske løsninger for tilstrekkelig søk- og redningskapasitet i
3365 Middelhavet, og hindre at norske bidrag til dette går til pushbacks eller militser.
- 3366 21. Grunnlovsfeste retten til å søke asyl.
- 3367 22. Jobbe for å gi mennesker som flykter på grunn av klimaendringer og
3368 naturødeleggelser formell beskyttelse i internasjonal flyktningsrett (utenfor
3369 flyktningskonvensjonen), og for at Norge tar imot et gitt antall klimaflyktninger årlig.
3370

3371 7.4 FORSVAR

3372 De Grønne vil:

- 3373 1. Skalere opp og styrke det internasjonale fredsarbeidet, videreføre norsk
3374 medlemskap i NATO, støtte at Ukrainas søknad om medlemskap behandles grundig
3375 og rettferdig, og videreutvikle forsvarssamarbeidet med europeiske allierte for å
3376 sikre forsvaret av landet vårt også hvis NATO-garantien skulle bli svekket.
- 3377 2. Støtte hovedprinsippene i langtidsplanen for forsvaret 2025-2036, med økt
3378 bemanning, økt trening, oppgradering av utstyr og infrastruktur, anskaffelser og
3379 satsing på å bygge et framtidrettet forsvar av Norge, Norden og Europa.
- 3380 3. Støtte innkjøp av langtrekkende luftvern, utvikling og anskaffelse av modulære
3381 fartøytper, og dronedeforsvarssystemer for økt situasjonsforståelse, prioritert etter
3382 mest mulig forsvarsevne for hver krone.
- 3383 4. Utvikle og satse mer på lettere og mer mobile forsvarskonsepter.
- 3384 5. Samarbeide videre med allierte og utvikle etterretningstjenesten, cyberforsvaret,
3385 maritim overvåkning og rom-domenet, for å gi et godt grunnlag for å ta
3386 beslutninger, og en situasjonsforståelse som forebygger konflikt.
- 3387 6. Beholde avtalen om omforente områder (SDCA-avtalen) for forsvarssamarbeid, og
3388 jobbe for at andre europeiske land og NATO-allierte inkluderes. Norge skal alltid ha
3389 en utvetydig rett til oppsigelse av avtalen.
- 3390 7. Jobbe for å minimere Forsvarets klima-, miljø- og naturbelastning samtidig som
3391 den operative evnen opprettholdes og videreutvikles, blant annet ved å satse på
3392 energiselforsyning, simulorteknologi og stille miljøkrav i Forsvarets drift,
3393 anskaffelser, utvikling av konsepter og struktur.
- 3394 8. Styrke arbeidet for likestilling, kjønns- og seksualitetsmangfold og mot seksuell
3395 trakassering i Forsvaret ved å bl.a. sikre at varslingstjenesten styrkes og
3396 ombudsrollen får tydeligere mandat til å følge opp saker.
- 3397 9. At Forsvaret selv i større grad enn i dag skal ivareta veteraner i egen organisasjon.
3398 Ettervernet av veteraner med ulike utfordringer som følge av utøvelse av tjeneste
3399 kan ikke overlates til primærhelsetjenesten alene.
- 3400 10. At norsk deltakelse i fredsopprettende internasjonale militære operasjoner skal
3401 behandles i Stortinget, normalt foranlediget av et FN-mandat, og evalueres grundig
3402 i etterkant.
- 3403 11. Styrke heimevernet og øke inntaket til førstegangstjenesten.

- 3404 12. Ruste opp øst-vest-korridorer mellom Norge, Sverige og Finland, med vei og bane,
 3405 i samarbeid med svenske og finske myndigheter.
 3406

3407 7.5 NORGE I NORD

3408 De Grønne vil:

- 3409 1. Sikre bosetting, sterke lokalsamfunn og verdiskaping i våre strategiske, men tynt
 3410 befolkede nordområder, blant annet ved å bruke ny teknologi til å utvikle
 3411 desentralisert videregående og høyere utdanning, innovative løsninger innen
 3412 helsesektoren, og lokalt næringsliv.
- 3413 2. Utrede om etablering av en forsknings- og nærings-klynge innen romindustri, for
 3414 eksempel i triangelet Andøya-Narvik-Tromsø, og flytting av Norsk romsenter dit, vil
 3415 gi gevinster knyttet til innovasjon, verdiskaping og strategisk internasjonal
 3416 posisjon, samt vil styrke beredskapen og samfunnssikkerheten i nord.
- 3417 3. Oppgradere og bedre vedlikeholde kritisk infrastruktur i nord, inkludert fylkesveier
 3418 og fiskerihavner.
- 3419 4. Ha en ambisiøs jernbanesatsing i nord som sikrer miljøvennlig godstransport,
 3420 bærekraftig turisme og styrker beredskapen, for eksempel utslippsfrie tog på
 3421 Nordlandsbanen, dobbeltspor for Ofotbanen og samarbeid med Sverige og Finland
 3422 rundt Ishavsbanen.
- 3423 5. Etablere tryggere og grønnere havner og kystruter i nord. Dette kan omfatte bedre
 3424 støtteordninger for utslippsfri sjøtransport og for leverandørindustrien,
 3425 kravspesifikasjoner innen offentlige innkjøp, og utbygging av landstrøm i havner.
- 3426 6. Sikre en stor nok og stabil befolkning i de norske bosetningene på Svalbard, slik at
 3427 Longyearbyen forblir et mangfoldig og levedyktig norsk lokalsamfunn og at
 3428 Ny-Ålesund naturlig styres og kontrolleres av norske institusjoner og interesser.
- 3429 7. Evaluere kravet om tre års botid på fastlandet i Norge for utenlandske statsborgere
 3430 for å få stemmerett og være valgbar til Longyearbyen lokalstyre.
- 3431 8. Stå fast ved norsk suverenitet på Svalbard, Svalbardtraktaten og dennes
 3432 likebehandlingsprinsipp, og avvise russiske eller andre lands krav om særrettigheter
 3433 på Svalbard, særlig krav som svekker Svalbardmiljøloven.
- 3434 9. At Norge viser internasjonalt lederskap for sterkere vern av naturen i Arktis, etter
 3435 mønster av Miljøprotokollen i Antarktistraktaten.
- 3436 10. Beskytte den særlig verdifulle, artsrike og sårbare iskantsonen (Polarfronten) i
 3437 Barentshavet bedre mot miljøødeleggende aktivitet, og definere denne sonen som
 3438 området nord for 0,5 prosent isfrekvens, maksimal sørlig utbredelse, i tråd med
 3439 miljøfaglige råd.

- 3440 11. Forvalte fiske rundt Svalbard strengere, inkludert forbud mot tråling, strengere
3441 regulering av fiske og omlasting i sårbare farvann, og strengere kontroll av
3442 omlasting og bifangst.
- 3443 12. Videreutvikle Barents-samarbeidet, med varsomhet i lys av Russlands nyere
3444 aggressive og ekspansive agenda. Det bør samarbeides om kultur, urfolk, helse,
3445 miljøvern og samfunnsutvikling, for å bygge tillit og vennskap mellom folkene i
3446 nord. Samarbeidet med Russland om atomavfallssikkerhet skal fortsatt prioriteres
3447 høyt.
3448

3449 7.6 EUROPAPOLITIKK

3450 De Grønne vil:

- 3451 1. Gå inn for nye forhandlinger med EU med sikte på norsk EU-medlemskap, der
3452 avtalen må godkjennes ved folkeavstemning. Frem til dette vil vi bevare
3453 EØS-avtalen og ta igjen etterslepet på gjennomføring av EØS-relevante rettsakter.
- 3454 *Dissens D22: Et mindretall i komitéen (Bård, Frode) ønsker å stryke første*
3455 *setning i kulepunkt 1 ("Gå inn for nye forhandlinger med EU med sikte på*
3456 *norsk EU-medlemskap, der avtalen må godkjennes ved folkeavstemning.")*
- 3457 2. Være en pådriver overfor EU og medlemslandene for å støtte politikk som styrker
3458 klima- og miljøhensyn, arbeiderrettigheter og andre forhold som er viktige
3459 bærebjelker i den norske samfunnsmodellen.
- 3460 3. Samarbeide tett med EU om utvikling og gjennomføring av klimapolitikken, ta
3461 initiativ til et felles mål om et fossilfritt Europa innen 2040, knytte Norge til EUs
3462 nye klimalov og delta i LIFE, EUs miljø- og klimaprogram.
- 3463 4. Inngå forpliktende overnasjonale avtaler med EU som setter ambisiøse standarder
3464 for klima, natur og ressurspolitikk i Europa, inkludert Norge. Slike avtaler bør
3465 samtidig gi rom for at enkeltland kan gjennomføre enda mer ambisiøs politikk.
- 3466 5. Jobbe for strenge, felleseuropeiske standarder for dyrevelferd og antibiotikabruk,
3467 og sikre norske primærnæringsers interesser opp mot EU.
- 3468 6. Sikre at Norges energiresurser inngår i et mangfoldig og desentralisert felles
3469 kraftmarked med resten av Europa og bidrar til å erstatte fossil med fornybar
3470 energi, blant annet med å videreføre sjøkabler til våre naboland.
- 3471 7. Samarbeide med EU innen utvikling av sirkulærøkonomien og for bedre
3472 naturforvaltning.
- 3473 8. Være en pådriver for en nordisk samekonvensjon som skal lette samhandling og
3474 styrke samisk kultur på tvers av landegrensene, samt ta initiativ til felles nordisk

3475 oppfølging av urett mot samer og et program for formidling av urfolks- og
 3476 minoritetskultur.
 3477

3478 7.7 STATENS PENSJONSFOND UTLAND

3479 De Grønne vil:

- 3480 1. At et beløp tilsvarende én prosent av nasjonalinntekten (BNI) overføres årlig fra
 3481 Statens Pensjonsfond Utland til klimatiltak, klimatilpasning og naturbevaring i
 3482 utviklingsland.
- 3483 2. Åpne for å bruke ekstraordinære inntekter fra prisøkninger forårsaket av
 3484 internasjonale kriser, som Russlands invasjon av Ukraina, til å dempe effektene
 3485 disse krisene har på vår egen og andres trygghet.
- 3486 3. Forvalte fondet ansvarlig og langsiktig, i tråd med handlingsregelen, og begrense
 3487 overføringer fra fondet til statsbudsjettet for å unngå overoppheting av norsk
 3488 økonomi.
- 3489 4. Gjennomgå etikkrådets mandat og retningslinjer, samt Norges Banks oppfølging av
 3490 anbefalinger fra rådet, med mål om å styrke fondets påvirkningskraft overfor
 3491 selskaper investert i fossil energi, våpenindustri, omfattende naturinngrep, alkohol,
 3492 skatteparadiser, eller som har virksomhet på områder okkupert i strid med
 3493 folkeretten.
 3494

3495 7.8 INTERNASJONAL HANDEL OG ØKONOMI

3496 De Grønne vil:

- 3497 1. At nye handelsavtaler stiller bindende klima- og miljøkrav i tråd med Parisavtalen og
 3498 anbefalingene fra FNs naturpanel om å stanse tap av natur.
- 3499 2. At Norge blir en pådriver for at eksisterende og nye handelsavtaler respekterer og
 3500 støtter menneskerettigheter og demokrati, og ikke undergraver utviklingslands
 3501 muligheter til å bygge opp egen industri og matproduksjon.
- 3502 3. Bruke statlig eierskap og internasjonalt samarbeid aktivt for å bekjempe
 3503 skatteparadiser og økonomisk hemmelighold.
- 3504 4. Jobbe for å hindre at multinasjonale konsern unngår skatt ved å flytte overskudd til
 3505 land med lav skatt, blant annet ved å følge opp OECDs arbeid på feltet og ved å
 3506 tette hull i norske skatteregler.
- 3507 5. Styrke Økokrims og Europols muligheter til å forfølge finanskriminalitet på tvers av
 3508 landegrensene.

- 3509 6. Styrke åpenhetsloven for næringslivet ytterligere, slik at forbrukere lett får tilgang
3510 til informasjon om produksjonsforhold.
- 3511 7. Støtte avtaler som legger til rette for økte norske investeringer i utviklingsland,
3512 forutsatt at det skjer på lokalbefolkningens premisser. Åpenhetsloven må gjelde for
3513 slike investeringer.
- 3514 8. Arbeide for en internasjonal Robin Hood-skatt (Tobinskatt) på omsetning av valuta
3515 og verdipapirer, som skal øremerkes tiltak for bærekraftig utvikling.
- 3516 9. Støtte EUs arbeid for å sikre egen produksjon og foredling av kritiske råmaterialer,
3517 gitt at produksjonen opprettholder miljøkrav.
3518

3519 7.9 NØDHJELP, UTVIKLINGSSAMARBEID OG 3520 HUMANITÆR BISTAND

3521 De Grønne vil:

- 3522 1. Målrette norsk bistand mot to overordnede mål: Mindre fattigdom i verden, og
3523 kampen mot globale utfordringer som klimaendring, naturtap og pandemier.
- 3524 2. At minst én prosent av Norges brutto nasjonalinntekt (BNI) skal gå til humanitær
3525 bistand og fattigdomsreduksjon, uten å telle utgifter til flyktninger internt i Norge
3526 som en del av dette.
- 3527 3. Øke norsk bistand til utdanning for alle, selv i land rammet av krig, konflikt og kriser.
- 3528 4. Øke andelen av humanitær bistand som går til kontantoverføringer, og av støtte
3529 som går direkte til beskyttelse av barn, for eksempel ved å fremme universell
3530 barnetrygd i våre samarbeidsland.
- 3531 5. Videreføre innsatsen mot mødredødelighet og barnedødelighet, bekjempe feil- og
3532 underernæring blant barn, fremme naturlig amming, styrke seksuell og reproduktiv
3533 helse, og støtte aktører som gir tilgang til trygg og selvbestemt abort.
- 3534 6. Styrke Nansenprogrammet med Norges ekstrainntekter som følger av Russlands
3535 invasjon av Ukraina, for å støtte Ukrainas forsvar og gjenoppbygging, bidra til at
3536 Europa blir uavhengig av russisk gass, og hindre høye energi- og matvarepriser.
- 3537 7. Sikre at sårbare grupper som får lite støtte fra andre land, for eksempel skeive
3538 grupper, får tilgang på bistandsmidler og annen støtte fra Norge.
- 3539 8. Styrke institusjoner som sikrer at bistand ikke havner i korrupsjon eller
3540 maktmisbruk, inkludert å sikre at bistand ikke fører til fortrenkning av minoriteter
3541 eller kulturbærende næringer.
3542

3543 7.10 KLIMA- OG NATURBISTAND

3544 De Grønne vil:

- 3545 1. Innføre en klima- og naturprosent, hvor et beløp tilsvarende én prosent av
3546 nasjonalinntekten (BNI) overføres årlig fra Statens Pensjonsfond Utland til FNs
3547 klimafond.
- 3548 2. Jobbe for et behovsbasert internasjonalt klimafinansieringsmål under
3549 klimaforhandlingene, og trappe opp Norges klimafinansiering i tråd med vårt
3550 rettmessige klimaansvar.
- 3551 3. Double støtten til "Klima- og skoginitiativet", og utvide initiativet til å også gjelde
3552 bevaring av våtmarker, mangroveskoger og sjøgressenger, i tillegg til regnskog.
- 3553 4. Styrke de Norad-støttede programmene "Hav for utvikling", "Fisk for utvikling" og
3554 "Landbruk for utvikling", for å bidra til mer bærekraftig forvaltning og utvikling av
3555 hav, fiske og landbruk i utviklingsland.
- 3556 5. Øke støtten til klimatilpasning i tråd med Parisavtalens mål om balanse mellom
3557 utslippskutt og tilpasning, og jobbe for at finansiering av klimatilpasning i fattige
3558 land gis som tilskudd. Lån i denne sammenheng bør ikke kunne rapporteres som
3559 klimafinansiering.
- 3560 6. At investeringer og planer i klima- og naturbistanden skal være robuste mot
3561 framtidige klimaendringer, for å sikre et levelig klima og tilstrekkelig vern av
3562 naturområder.
3563